

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÂŞIK TARZI
TÜRK ŞİİR GELENEĞİNİN İNCELENMESİ**

Hatice GÖKTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yavuz KÖKTAN

MAYIS - 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÂŞIK TARZI
TÜRK ŞİİR GELENEĞİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice GÖKTÜRK

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili Ve Edebiyatı

**“Bu tez 23/05/2022 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç.Dr. Serdar UĞURLU	Başarılı
Dr.Öğr.Üyesi Yavuz KÖKTAN	Başarılı
Dr.Öğr.Üyesi Erol EROĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hatice GÖKTÜRK

23/05/2022

ÖNSÖZ

Toplum; duyarlılık bilincinin, birlik ve beraberliğin aynı coğrafyada tüm bireyler tarafından hissedilmesiyle oluşmaktadır. Her milletin toplum yapısını kendine özgü kılan değerleri ve kabulleri vardır. Türk toplumunun sosyal ve kültürel motiflerinin özünde sevgi, saygı, sorumluluk ve duyarlılık gibi değerlerin varlığı hissedilmektedir. Değerler eğitiminin kazanımlarında; toplum paydaşlarının iyi ve güzele ulaşma arzusunu canlı tutma yeterliliği vardır. Milletlerin varlığını devam ettirme sürecinde hedefi tanımlamak ve gerçekleştirme çabası önem arz etmektedir. İş birliğinin pratikliğini ve deneyim zenginliğine katkısını bilen toplum üyeleri sorumluluk bilinciyle hareket etmişlerdir. Ortak hedeflere toplum bireylerinin azimli duruşunun neticesinde ulaşılmaktadır. Değerler etrafında devam ettirilen yaşantıların sonucunda elde edilen kazanımların uygulanabilirlik yönü güçlüdür. Millî şuur, kişinin benliğini anlamlandırmaktadır. Milletler; tarihiyle, kültürüyle, dini, millî ve manevi değer yargılarıyla hissiyatlarını korumaktadırlar. Tefekkürün ve hissiyatın ahengi ve yüceliği toplumları şaha kaldırmaktadır. Düşünme yelpazesini ortak millî ve manevi zeminde geliştiren toplum üyeleri değerlerine sahip çıkmayı ülkü edinmişlerdir. Âşıklar, Türk toplumunun değer kökleridir. Âşıklık geleneği içinde var olan âşıklar değerlerin oluşmasında aktarılmasında ve yaşatılmasında önemli şahsiyetlerdir. Âşıklık geleneğindeki âşıklar; eserlerini var oldukları toplumların maddi ve manevi kültürel dokusunun süzgecinden geçirerek oluşturmuşlardır. Nitekim Karacaoğlu, Dadaloğlu ve Sümmânî gibi âşıklar eserlerini icra ettikleri toprakların zihniyetini özümsemişlerdir. Âşıklar, duyarlılık bilincinin getirdiği farkındalıkla toplumun sözcüsü olmuşlardır. Yüzyıllara göre, coğrafyaya göre âşıklar toplumsal bakış açısı geliştirmişlerdir. Sadece hoşça vakit geçirme değil sevgi, saygı, sorumluluk, yardımlaşma ve vatanseverlik gibi değerlerin içselleştirildiği şiirlerde görülmektedir.

Bu noktada tez çalışması giriş kısmı ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışma giriş kısmı ile başlamaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, konusu, önemi, amacı ve araştırmanın sınırlılıkları ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde değer ve değerler eğitimi hakkında kavramsal bilgi verilmiştir. Değerler eğitiminin önemi üzerinde durularak değerler eğitimini daha somut bir zeminde algılama bakış açısı sunulmuştur. Değerlerin sınıflandırılması üzerinde durulmuş ve daha çok kabul gören değerler

hakkında bilgi verilmiştir. Literatür taraması yapıldığında ortak değerler üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Tez çalışmasının ikinci bölümünde âşık tarzı Türk şiir geleneği hakkında bilgi verilmiştir. Âşık tarzı Türk şiir geleneğinin yüzyıllara göre gelişiminden ve âşıkların yetiştirme süreçleri hakkında durulmuştur. Üçüncü bölümde âşıklık geleneğinin değerler eğitimi için önemi üzerinde durulmuş. Daha sonra ilgili değerler hakkında kavramsal bilgi verildikten sonra âşıkların eserlerinde öne çıkan adalet, aile birliğine önem verme, bilimsellik, doğruluk, duyarlılık, hoşgörü, kanaatkârlık, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, şefkat, vatanseverlik, yardımlaşma gibi değerler üzerinde tahliller yapılmıştır. Şiirlerdeki değerlerin bireysel ve toplumsal önemine dikkat çekilmiştir. Âşıkların değerlerin oluşmasında, yaşatılmasında ve nesilden nesile aktarılmasındaki ehemmiyeti üzerinde farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Değerler eğitimi ve âşık tarzı Türk şiir geleneğinin etkileşim içerisinde olduğu vurgulanmış. Âşıklık geleneğindeki şiirlerin gücünden yararlanarak değerlerin içselleştirilebileceği üzerinde durulmuş ve çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Tezin tamamlanması sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, değerli fikirleriyle ışık tutan, yol gösteren ve değerlendirmeleriyle her zaman motive eden danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Yavuz KÖKTAN'a çalışmanın hazırlanması boyunca benden yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim, Memduh GÖKTÜRK'e, arkadaşlarıma, özellikle bu süreçte en çok desteği ve ortamı sağlayarak annelerine yardımcı olan ve anlayışla yaklaşan çocuklarım Yusuf Berkay GÖKTÜRK'e, Azra GÖKTÜRK'e ve Gökçe GÖKTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hatice GÖKTÜRK

23/05/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: DEĞERLER EĞİTİMİ	6
1.1. Değer Nedir?.....	6
1.2. Değerler Eğitimi Nedir?	9
1.3. Değerler Eğitiminin Önemi	11
1.4. Değerlerin Sınıflandırılması	13
BÖLÜM 2: ÂŞIK TARZI TÜRK ŞİİRİ GELENEĞİ.....	16
2.1. Âşık Nedir? Âşık Tarzı Türk Şiiri	16
2.2. Yüzyıllara Göre Âşıklık Geleneğinin Gelişimi	18
2.2.1. 16. Yüzyıl Âşıklık Geleneği	18
2.2.2. 17. Yüzyıl Âşıklık Geleneği	19
2.2.3. 18. Yüzyıl Âşıklık Geleneği	20
2.2.4. 19.Yüzyıl Âşıklık Geleneği	21
2.2.5. 20.Yüzyıl Âşıklık Geleneği	22
2.3. Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Yetiştirmeleri	23
2.3.1. Rüya Görme, Bâde İçme	25
2.3.2. Mahlas Alma	25
2.3.3. Saz Çalma	25
2.3.4. Çıraklık Eğitimi	26
2.4. Değerler Eğitimi Bağlamında Çalışılacak Âşıklar	27
2.4.1. Karacaoğlan	27
2.4.2. Sümmânî.....	28
2.4.3. Dadaloğlu	30
BÖLÜM 3: ÂŞIKLARIN ŞİİRLERİNDEKİ DEĞERLER	32
3.1. Âşıklık Geleneğinin Değerler Eğitimi İçin Önemi.....	32
3.2. Âşıkların Şiirlerindeki Değerler	33
3.2.1. Adalet Değeri	33

3.2.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri	38
3.2.3. Bilimsellik Değeri	43
3.2.4. Doğruluk Değeri	49
3.2.5. Duyarlılık Değeri	57
3.2.6. Hoşgörü Değeri	66
3.2.7. Kanaatkârlık Değeri	70
3.2.8. Sabır Değeri	75
3.2.9. Saygı Değeri	80
3.2.10. Sevgi Değeri	85
3.2.11. Sorumluluk Değeri	97
3.2.12. Şefkat ve Merhamet Değerleri.	102
3.2.13. Vatanseverlik Değeri	106
3.2.14. Yardımlaşmak Değeri	110
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDK : Türk Dil Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu.

vb. : Ve benzeri

yy. : Yüzyıl

ÖZET	
Başlık: Değerler Eğitimi Bağlamında Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneğinin İncelenmesi	
Yazar: Hatice GÖKTÜRK	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN	
Kabul Tarihi: 23/05/2022	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 121 (ana kısım)
Değer, bireyin kendisini ve çevresini anlama çabasının sonucundaki referanstır. Bireyin algısındaki tutarlılık ve seçkinlik öz benliğini oluşturur. Değerler eğitimi, bireyin yaşamı anlamlandırmasındaki içsel sorumluluk bilincinin kazanma sürecidir. Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesinin olumlu gelişmelere vesile olmasının yanı sıra istenilmeyen sonuçları da ortaya çıkardığı görülmektedir. Birey dolayısıyla toplum tarihsel süreç içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik ve sanatsal boyutlarıyla varlık göstermektedir. Her toplumun zihniyetinin paradigmaları kendi dinamiklerine göre şekillenmektedir. Küreselleşmeyle birlikte bireysel ve toplumsal alanlarda özgün kalabilmenin zorlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda değerler bakımından zengin olan Türk halk bilimi kaynaklarına yönelmenin kaçınılmaz olduğu anlayışına varılmıştır. Bu çalışmada değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında âşık tarzı Türk şiir geleneğindeki âşıkların eserlerindeki değerlere dikkat çekilmiştir. Literatür taraması yapıldığında değer eğitimi ile âşık tarzı Türk Şiir geleneğinin değerler eğitimi paydasında çözümlemelerin yapılmasının uygun olduğu görülmüştür. Karacaoğlu, Sümânî, Dadaloğlu gibi geleneğin yetiştirdiği âşıkların ilgili şiirleri değerler eğitimi bağlamında incelenmiştir. Âşıkların eserlerinde; duyarlılık, sevgi, saygı, sorumluluk, vatanseverlik gibi değerlerin var olduğu gözlenmiştir. Değerlerin oluşmasında, aktarılmasında ve yaşatılmasında âşıkların önemli rol oynadığı görülmektedir. Âşıkların değerlerle bezenmiş eserlerinin iletileri millî benliğin korunmasında, birlik ve beraberliğin sağlanmasında, farkındalığı yüksek bireylerin yetişmesi açısından önem arz etmektedir. Bu noktada değerler eğitimi ile âşık tarzı Türk Şiir geleneğinin disiplinler arası eğitim kazanımlarına uygun olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında âşıklık geleneğinin değerlerin oluşmasında ve aktarımında, toplumsal duyarlılık bilincinin oluşmasında ve millî kültürün oluşmasındaki güçlü dokusu vurgulanmıştır. Âşıklık geleneğinin gönül ustalarının sazları ve sözleriyle değerler eğitimine katkısı üzerinde durularak eğitim ve kültür dünyasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Değerler, Âşıklık, Değerlerin Aktarımı	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Study of Folk Poet Style Turkish Poetry Tradition in the Context of Value Education	
Author of Thesis: Hatice GÖKTÜRK	
Supervisor: Assist. Prof. Yavuz KÖKTAN	
Accepted Date: 23/05/ 2022 Number of Pages: v (pre text) + 121 (main part)	
Value is a reference resulting from the one's effort to understand oneself and environment. The consistency and the preeminence of the individual's perception form "self". Value education is the process of gaining inner responsibility consciousness of the individual while giving meaning to life. Today, it is seen that, although fast developing technology conduces to positive improvements, it also reveals undesirable results. Both the individual and consequently the society, show presence with their social, cultural, economic, and artistic dimensions. The mentality paradigms of societies are shaped in accordance with their own dynamics. As a result of globalization, it has become difficult to remain authentic in personal and social areas. In this respect, it is inevitable to head for Turkish Folk Science resources which are rich in values. In this study, the works of folk poets that are used to create and to pass on the values presented in the folk poet style Turkish poetry tradition have been pointed out. During the literature review it has been seen that it is appropriate to make analysis of value education and folk poet style Turkish poetry tradition on the grounds of value education. The related works of folk poets coming from this tradition such as Karacaoğlu, Sümmani and Dadaloğlu, have been studied in the context of value education. In the works of the folk poets, values like sentimentality, love, respect, responsibility, and patriotism are observed. For the creation, passing on, and survival of the values folk poets play an important role. The messages of the folk poets works decorated with values have significant importance in keeping national ego, maintaining unity and solidarity and raising individuals with high awareness. At this point, it can be clearly seen that value education and folk poet style Turkish poetry tradition correspond interdisciplinary educational gains. Within the study, the strong texture of folk poet tradition is emphasized for both the creation and passing on values and constructing social sensitivity consciousness and national culture. It is aimed to contribute to the world of education and culture by emphasizing the contribution of masters of folk poetry tradition to the value education with their instruments and verses.	
Keywords: Values, Minstrelsy, Transfer of values	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Değer; bireyin kendisini ve çevresini anlamlandırmaya yönelik duyarlılığını arttıran, toplumların belli bir süreç içerisinde oluşturdukları, nesilden nesile aktarılan, ortak yaşantılarından oluşan ve özümsemesi istenilen kabullerdir. Tarihsel süreç içerisinde özendirilen ve yaşatılan değerler, bireylerin ve toplumların duygusal ve sosyal olarak yönelişleri ile oluşan ortak dokulardır.

Her toplumun kültürel motifleri ve değerleri kendi süreçsel yaşanmışlıklarına göre şekil alır. Milletler; var oluşları süresince öz benliklerine, coğrafi şartlarına, mitlerine, toplumsal ruhlarına uygun maddi ve manevi kültürel yapılarını inşa etmişlerdir. Kültürel aktarımlarda ve değerlerin yaşatılmasında toplumsal duyarlılık bilinci önemlidir. Türk toplumunun tarihi ve kültürel mazisinde toplumsal duyarlılığın timsali olan âşıklar toplumsal kodların oluşmasında ve bu toplumsal paradigmalara kuşaktan kuşağa aktarılmasında her daim öncü olmuşlardır.

Bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları bağlamında; değerler eğitimi hakkında genel bilgi, âşık tarzı Türk şiir geleneğinin genel özellikleri ile Karacaoğlan, Sümânî ve Dadaloğlu'nun hayatı ve edebi kişilikleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneğine ait eserler, çalışma kapsamındaki âşıkların şiirlerindeki değerlerin tespit edilmesi şeklinde çalışılmıştır. Bu noktada âşıklık geleneğinin ve âşıkların değerler eğitimindeki rolü üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Yüzyıllara göre belirlenen âşıkların şiirlerindeki değerler ve bazı değerlerin âşıklar tarafından toplumsal zihniyet etrafında nasıl bir anlam kazandığına yönelik bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

Değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneğinin önemi ve âşıkların şiirlerinde ön plana çıkan manevi, dini, demokratik, kültürel, millî, toplumsal ve doğaya karşı duyarlılık gibi değerlerin tespit edilmesi ve âşıklık geleneğinin bu değerlerin yaşatılmasında ve aktarımındaki önemi vurgulanarak halk bilimine katkıda bulunmak planlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Tezin araştırma konusu değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneğini incelemektir. Bu temel hedef ışığında yapılacak çalışmalar âşık tarzı Türk şiir geleneğine değerler eğitimi bağlamında bakıldığında halk bilimi ile değerlerin oluşturulmasının ve aktarımının mümkün olabileceğini ortaya koyma adına büyük bir öneme sahiptir. Literatür taraması yapıldığında değerler eğitimi ile âşık tarzı Türk şiir geleneğinin değerler eğitimi paydasında çözümlemelerin yapılmasının uygun olduğu gözlemlenmiştir. İlgili değerlerin yüzyıllara göre farklı çağrışımlarla âşıkların şiirlerinde dile getirilmesi üzerinde durularak bu noktada bir değerlendirme de yapılmaktadır.

Bu tezde âşıklık geleneği içerisindeki âşıklar; toplumsal ve millî değerler başta olmak üzere çeşitli değerleri konu alan şiirleri vasıtasıyla toplum içerisindeki bireylerin öncelikle kendi farkındalıklarının farkına varmalarına, toplumsal bilinç ve millî amaçlar oluşturmalarına yardımcı olma yönündeki olumlu etkileri analiz edilecektir. Böylelikle birey, halk kültürü unsurlarıyla hem kendini geliştirme hem de toplumsal farkındalığını yükselterek ortak kültürel değerler etrafında kenetlenmenin önemini kavrayacaktır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı halk biliminin öğelerinden olan âşık edebiyatı şiirlerindeki değerlerin toplumsal bütünsellik ve eğitim konusundaki olumlu yansımalarını gözler önüne sermektir. Değer eğitiminde ve aktarımında âşıkların şiirleri toplumsal birer kaynaktır. Gelenek içerisindeki âşıklar; adaletli olma, eğitime açık olma, vatanseverlik, sorumluluk, duyarlılık, sevgi, saygı, aile birliğine önem verme gibi birçok değerlerin hem oluşmasında, hem aktarımında, hem de toplumdaki bireylerin eğitimlerine katkıda bulunma noktasında çok yönlü işlevsel etkiye sahiptir. Halk biliminin; değer eğitimi ve aktarımında, toplumsal duyarlılık boyutunda ve millî kültürün oluşmasındaki güçlü dokusu incelenerek halk bilimine katkı sağlama hedeflenmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneğinin incelenmesi perspektifine dayanmaktadır. Araştırmanın kapsamı Dadaloğlu, Sümmânî ve Karacaoğlu'na ait şiirlerde öne çıkan değerlerin tespiti ve âşıklık geleneğinin değerler eğitimine katkısı araştırılacaktır. Halk biliminin önemli bir alanı olan âşıklık geleneğinin

Türk milletinin sosyal ve bireysel hayatındaki işlevi ve kültürel mirasa katkısı değerler eğitimi boyutunda ele alınacaktır. Değerlerin aktarımında ve özümsemesinde millî duyarlılığın getirdiği heyecan ve sorumluluğun yansımaları şiirler bazında incelenecektir. Âşıkların şiirlerinde öne çıkan değerler tespit edilecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında Türk halk kültürünün; değer eğitimi ve aktarımındaki etkisi âşık tarzı Türk şiir geleneğinin olanakları dâhilinde ele alınmaktadır. Değerler eğitimi bağlamında âşıkların eserlerindeki hangi değerlerin ön planda olduğu ve toplumların eğitiminde ve duyarlılığındaki etkisiyle değer aktarımında halk biliminin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Farklı dönemde yaşayan âşıkların şiirlerindeki değerlerin anlamsal işlevleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Değerlerin; fertlerin hem tutum ve davranışlarında hem de düşünsel süreçlerinde işlevsel boyutlarının var olması sebebiyle bu çalışmada âşıkların şiirlerinden yola çıkılarak kaynak tarama esaslı inceleme yapılması hedeflenmiştir.

Doküman analizi, yazılı belgelerin ve kaynakların sistemli bir şekilde incelenmesi neticesinde anlamsal çıkarımların elde edilmesini sağlayan nitel araştırma yöntemlerindendir. Bu çalışmada kullanılan eserler bilimsel nitelikli eserler olup ilk bölümde literatür araştırmasına dayalı teorik ve bilimsel temellendirme yapılmıştır.

“Nitel araştırma, insanların yaşadıkları dünyayı ve buradaki tecrübelerini nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını analiz etmek üzere geliştirilen araştırma yaklaşımlarını adlandırmak üzere kullanılan genel bir tanımdır” (Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2015: 30).

Değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneğinin incelenmesi esasına dayanan bu çalışmada söz konusu alanlardaki var olan araştırmalar merkeze alınarak bir bakış açısı kazandırılmıştır. Değerler eğitimi ve âşık tarzı Türk şiir geleneğiyle ilgili makaleler, tezler, kitaplar incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Kaynakların taranmasıyla değerler eğitimi ve âşıklık geleneğiyle ilgili çalışmalar tespit edilmiştir. Değer, âşık gibi birçok kavramın kavram bilgisini oluşturmada ve tanımlanmasında başta Türk Dil Kurumu Sözlüğü olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Değerler eğitiminin kavramsal boyutunun temellendirildiği birinci bölümde Erol Güngör’ün “Ahlâk Psikolojisi

ve Sosyal Ahlâk” Recep Kaymakcan ve Hasan Meydan’ın ortak çalışması olan “Ahlak, Değerler ve Eğitimi”, Ertuğrul Yaman’ın “Değerler Eğitimi” gibi değerler eğitimine dayalı alan çalışmalarından istifade edilmiştir.

Âşıklık geleneği üzerine geçmişten günümüze kadar birçok araştırma çalışmalarının olduğu gözlemlenmiştir. İlgili bu çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan âşıklık geleneğinin kavramsal içeriği ve yüzyıllara göre gelişimi gibi çalışmalarda da Mehmet Yardımcı’nın “Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri” Ali Berat Alptekin ve Saim Sakaoğlu’nun ortak çalışması olan “Türk Saz Şiiri Antolojisi” ve Mehmet Öcal Oğuz’un editörlüğünü yaptığı “Türk Halk Edebiyatı El Kitabı” gibi değerli kaynaklar rehber edinilmiştir.

Üçüncü bölümde âşıkların şiirlerindeki değerler tespit edilmeden önce söz konusu değerler ile ilgili edimsel bilgi verilmesi amaçlanmış ve çıkarımlarda bulunulmuştur. Alanla ilgili tezler ve kaynaklar incelenerek değerler tespit edilmiştir.

Küçükkaya, tez çalışmasında Mehmet Akif Ersoy ‘un şiirlerinde geçen değerler ile 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen değerleri karşılaştırmasını yapmış. Safahat’ta geçen değerler ile sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabında geçen değerler mukayese edilerek incelenmiş. Akif’in eserlerinde sıklıkla üzerinde durduğu ve tekrar ettiği değerlerin yeni nesil tarafından daha kolay anlaşılacağı üzerinde durmuştur. (Küçükkaya,2014)

Aslan, çalışmasında Âşık Şeref Taşlıova’nın şiirlerindeki değerleri tespit ederek âşıklık geleneğinin toplumun eğitilmesindeki rolü üzerinde değerlendirmede bulunmuştur. Nesillerin eğitilmesinde, yetişmesinde ve değerlerin nesiller tarafından anlaşılmasında Âşık Şeref Taşlıova’nın şiirlerinin etkisi olduğunu vurgulamıştır (Aslan, 2016).

Çibik, Sivaslı âşık olan Âşık Yalınayak’ın şiirlerini değerler eğitimi noktasında incelemiştir. Şiirlerde dil, kültür, kimlikle ilgili değerleri tespit edilme çalışmasını yapmış ve değerler eğitiminde ilgili aşığın önemine dikkat çekilmiştir (Çibik, 2017).

Özellikle son yıllarda değerler eğitimiyle ilgili farklı alanlarda yapılan araştırma ve çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir. Literatür taraması yapıldığında değerler eğitiminde âşıklık geleneğinin, sazın, sözün, şiirin, âşıklığın önemi birkaç belirli âşıklar üzerinden verildiği gözlenmiştir.

Âşıkların şiirlerindeki değerleri tespit etme bağlamında öncelikle ilgili değerın muhtevısından ve farklı anlamsal çağrışım kazanımlarından bahsedilmiştir. Bu bilgi ve anlam zemini oluşturulduktan sonra şiirlerdeki değerler tespit edilmiştir. Bu bakış açısıyla değerlerin anlamsal boyutlarının çerçevesinde Hayati Hökelekli'nin “Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler” ve “Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi”, Ahmet Çağlayan'ın “Ahlâk ve Değerler Eğitimi” gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: DEĞERLER EĞİTİMİ

1.1. Değer Nedir?

Değer; bireyin kendisini ve çevresini anlamlandırmasında etkili olan, toplum tarafından kabul edilen ve özendirilen ölçütlerdir. Değerler; disiplinlerarası eğitim sürecinde, hayatı bütün boyutlarıyla yordama yolculuğunda bireylere ve toplumlara referans olan öğelerdir. Bu bağlamda toplumlar değerlerle ilgili farkındalıklarını ve içselleştirme çabalarını artırmıştır. Değerlerin özü, işleyişi, muhtevası ve kaynağı çokça araştırılan kavramlardan olmuş ve değerler; sosyologların, felsefecilerin, psikologların, eğitimcilerin ilgi odağı olmuştur. Bu bağlamda değer kavramını tek bir tanımla sınırlandırmak mümkün değildir. Değer kavramının farklı bilim dalları tarafından ilgilenilmesi ve anlaşılması çabası sonucunda değer kavramıyla ilgili farklı bakış açıları gelişmiştir.

Değer kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde şu anlamlara gelmektedir:

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha.3.Yüksek ve yararlı nitelik.4.sf.Üstün, yararlı nitelikleri olan (kimse).5.fel. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey” (Türk Dil kurumu [TDK], 2005: 483).

“Geleneksel felsefi anlayışa göre iyi, doğru ve güzel, yani tüm değerler varlıkta mevcut olan ve ona bitişik bulunan özelliklerdir. İnsana düşen, varlığa yeni bir değer eklemek değil, onda zaten mevcut olan bu değeri fark etmektir” (Hökelekli, 2013a: 193).

Değerlerin kişinin davranışlarını belirleme yönüyle psikoloji bilimiyle; toplumsal yönünün güçlü olması dolayısıyla sosyoloji bilimi ile yakından bir ilişkisi vardır. Değerlerin sosyal hayatı düzenlemesi, kişinin toplum içindeki davranışlarını kontrol etmesi ve hissiyatını ölçülü bir şekilde yansıtmasını sağlaması gibi işlevleri değerlerin farklı bilim dallarıyla ilişkisi olduğunu göstermektedir. Değer; bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır. Bir toplum içerisinde yaşayan birey sosyal grubun veya ilgili toplumun kabul görmüş ortak amaçları doğrultusunda sorumluluk, sabır, adalet, sevgi ve saygı gibi değerlere duyarlılık gösterir.

“İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlılıkların özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder” (Yaman,2014: 17).

Değerlere karşı geliştirilen bilgi ve duygu ahlâk psikolojisi açısından önemlidir. İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ahlak bütünsel bir yapıya sahiptir. İnsan yaşamının her safhasında kasıtlı veya örtük öğrenme vardır. Öğrenme ile duyuşsal beceriler birlikte gelişirse kişi şuurlu ve farkındalığı yüksek bir idrak anlayışına sahip olur. Bilinçli davranış kişiye bireysel ve sosyal ahlaki yükümlülükler yükler. Kişi vicdanına ve adalet anlayışına uygun görmediği şeyleri bilinçaltında baskı altında tutar. Şuurlu davranışlar, genel anlamıyla değerlerle uyumlu ve bireyleri istendik davranışlara yönlendiren davranışlardır.

“Ahlâk psikolojisi bakımından, şuur özel bir önem taşır, çünkü şuur bizim hayat boyunca edindiğimiz idrak ve bilgileri içine alır; bu yüzden ahlâkî davranışla ilgili bilgilerimiz, ahlâk anlayışımız ve ahlâkî hareketler hakkında yaptığımız değerlendirmeler hep şuurumuzda olan şeylerdir” (Güngör, 1995: 56).

Şuurlu olma bilinci kişinin farkındalığını artırır. Bireyin ahlâkî davranışının özünde de yaşanmışlığın getirdiği tecrübeler vardır. Deneyimler hem bireysel hem de toplumsal anlamda kişiye gaflete kapılmama ve dikkati ahlâkî anlayışa yoğunlaştırma konusunda yardımcı olmaktadır. Hayatın kendi bütünlüğü içinde bir ahenksel teyakkuz vardır. Tutarsızlık, anlamsızlık doğanın ve bireyin dengesini bozmaktadır.

Değer kavramı kişinin çevresindekileri anlamlandırma ve değerlendirme uğraşının sonucu olarak ortaya çıkarak toplum tarafından kabullenen, toplumun ortak mirası olan öğeleri olagelmışlerdir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24).

Toplumun benimsediği değer kavramı; o toplumun ahlakilik, bilimsellik ve sosyolojik yapısını güçlendirir. Millet olarak topyekûn bir gelişme için değer kavramının birleştirici ve geliştirici etkisinin öneminin anlaşılması önem arz etmektedir.

Ahmet Çağlayan’a göre değerler hayatımıza anlam kazandıran, bizi biz yapan, farklılıklarımızı öne çıkartan en önemli enerji kaynağı olarak görülmektedir. Değerlerimiz misyonumuzdan vizyonumuza ulaşmamızı sağlayacak olmazsa olmazlarımızdır. Yani değerler hayal ettiğimiz varoluş biçimleri ve hayatımızın önemli kaldıraçları olarak görülmektedir (Çağlayan, 2013: 94-95).

Toplum olarak var olmak ve millî varlığın devamı için değerlerin millî öz kimliğin oluşum ve korunmasındaki payı dikkate alınmalıdır.

“Birey tarafından iyice içselleştirilen değerler bireyin gelecekte ne şekilde davranmasının beklendiğine dair bizlere yol gösterir. Zira hem bilişsel hem de duygusal yönden iyice içselleştirilen değerler bireyin davranışlarına yön veren, onların devamlılığını ve düzenliliğini sağlayan inanç veya standartlar haline dönüşmüştür” (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 25-26).

Nitekim değer; bir toplumun oluşmasında ve devam etmesinde etkili olan, o toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından özümşenen ve kişilerin yaşam becerilerinde işlevsel ve duyuşsal olarak fayda gördükleri kabullerdir. Güngör’ün cemiyet ve medeniyet ile ilgili değerlendirmelerinden bazıları şunlardır:

Medeniyet kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde her türlü sertliğin ortadan kalkması, tavırların yumuşaması, sevgi ve saygının egemen olması demektir. Modern medeniyet bizlere verdiği olanaklar ile bu amaçları gerçekleştirmemize yardımcı olma bağlamında çok değerlidir. Ancak maddi medeniyetin verdiği olanaklar manevi yıkımlara da sebep olabilir. Cemiyetin en büyük görevlerinden biri de maddi kalkınmaya eş ve onunla aynı seviyede gelişen bir ahlak terbiyesi vererek bir manevi kalkınma oluşturabilmek amaçlanmalıdır (Güngör,1995:103-104).

İnsanın diğer varlıklardan farklı kendine has bir fiili vardır. Bu fiil de insanın ayırt etme ve düşünme gücünden ortaya çıkan fiilidir diye İbn Miskeveyh belirtir. Hangi insanın ayırt etmesi daha sağlam düşüncesi daha iyi ise ve tercihleri de isabetli olursa; o kişinin insanlığı da o ölçüde mükemmele ulaşır. Örneğin; kılıç ve testere araçları yapılış amaçlarına göre bir iş olduğunda bir değer kazanır. Nitekim insan olarak yaratılış amacımızı oluşturan iyiliklere karşı istekli olmalıyız ve bu iyiliklere ulaşmak için çaba sarf ederek ve kötülüklerden uzaklaşmalıyız. Örnekteki kılıç ve diğer araçlar da kendi işlerini eksik yaparlarsa değerleri ve dereceleri düşer. Bu bağlamda insan da yaratılış amacından uzaklaşırsa, kendi düşüncesine dayanarak oluşturduğu eylemleri mükemmel olmazsa insanlık derecesinden düşer (Miskeveyh,2013: 29-30).

Değerler sayesinde birey kendini geliştirme olanakları bulur, yaşama dair bakış açılarını zenginleştirir, mükemmelliğe ulaşma çabası artar ve öz denetimi güçlü kişiler olarak içerisinde bulunduğu toplumun gelişmesine katkıda bulunma imkânını elde eder.

“Ahlaklı insan, ruhundaki kuvveti artırdıkça, kötülüklerden kurtulur, yalancılık, riyakârlık ve dalkavukluk gibi kirlerden temizlenir. Olgunlaşır ve yükselir” (Topçu, 2017: 35).

İnsan fitratı itibariyle kendini geliştirebilme ve gerçekleştirebilme amaçlarıyla yaşamını müdavim ettirebilme çabası içerisinde. Bireyin şuuru, bilgisi, dikkati, benliği eyleme geçmek, tecrübe oluşturmak ve her yönüyle gelişmek ister. Bu üstün özelliklerinden dolayı insanlar yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak seçilmiştir. İnsanoğlu aklı ve şuuruyla Allah’a olan sorumluluğunun bilincine varır. Değerlerin özünde bireyin varoluşsal değerini ortaya çıkarma ve farkındalıklarını artırarak ortak kabulleri yaygınlaştırma ve özümsetme vardır.

1.2. Değerler Eğitimi Nedir?

Eğitim kavramı; Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’te şu anlamlara gelmektedir: “1. Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işi. 2. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye” (TDK, 2005: 605-606).

“Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine **“değerler eğitimi”** denilmektedir” (Yaman,2014: 18).

Hayat boyu öğrenme noktasında değerler eğitimi hem değerlerin karakter haline gelmesinde hem de değerlerin diğer bilim dallarıyla ilişkisinde süreçsel gelişmelerden oluşmaktadır. Değerler eğitiminin kazanımları kişinin yaşadığı hayatın farklı tonlarını duymasında yardımcı olmaktadır. Her ahenk bireyin yaşamı algılama düzeyinde değişiklik yaratır. Değişikliklerin istenilen davranışlara zemin oluşturması noktasında yaşam boyu öğrenme değer aktarımı için önemlidir. İnsanoğlunun kendisini keşfetmesi

ve öğrendiklerini sadece depolayarak değil de yaşamda kullanabilme yetisini kullanması değerler eğitimi için gereklidir.

“İnsani Değerler Eğitim Programı (İDE), bir çocuktaki en iyi tarafı ortaya çıkarmayı ve onun kişiliğini bütünüyle geliştirerek insani mükemmelliğe erişmesini sağlamayı amaçlar” (Dilmaç,2012:5).

İyi insan düzenli toplumun teminatıdır. Toplumdaki huzurun oluşması toplum bireylerinin yaşamı algılayış biçimine bağlıdır. Aidiyet duygusu, paylaşma, birileri için fedakârlıkta bulunabilme kişinin duygusal ve sosyal yaşanmışlığını zenginleştirir. Aynı hedef için bir şeyler yapma heyecanı değerler eğitiminin amaçlarındandır. Ortak amaç için aile, okul, çevre birbirlerini bütünleyici ve geliştirici etkinlikler içerisinde olmalıdır. Eğitim sadece bilgi aktarım amacıyla şekillenirse sosyal zekâ ve duygusal zekâ istenilen seviyede performans gösteremez. Değerler eğitimi tek yönlü gelişimi hedeflemez. Değerler eğitimi ile sosyal ve bireysel davranışlar; anlayış, sevgi, duyguları anlama, öğrenmeye açık olma, kültürel faaliyetlere duyarlılık yelpazesinde gelişmektedir. Hangi toplum olursa olsun her toplum kültürünü, geleneğini, değerlerini sosyal normlarını, genç nesillere aktarmak ve yaşatmak adına eğitimin her çeşidine önem vermiştir. Eğitimsel süreçlerde süreklilik ve öğrenmelere açık olma önemlidir. Kültür, eğitim, gelenek, görenek, millî var oluş insanın davranışlarına bağlıdır. Değerleri benimseyen, kendini geliştiren bireylerin yaşantılarına dayanan kültür, varlığını her daim sürdürür.

“Kültürün en büyük meselesi kendini devam ettirmek, yani kendini taşıyan ve geliştiren insanlara sahip olmaktır” (Güngör,1997:153).

Türkiye’de de son yıllarda değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar hız kazanmaktadır. Bazı öğrenmeler örtük öğrenmeler çerçevesinde gelişebilmektedir. Toplumsal zihniyetin şekillenmesinde eğitim önemlidir. Eğitim ister planlı olsun ister örtük olsun toplumu etkilemektedir. Her toplum inanç sistemlerine, kültürüne, diline sahip çıkan, kabul görmüş davranış biçimlerine göre şekillenmiş bireylerden oluşan bir toplumsal birlikteliğini arzulamaktadır. Bu birlikteliğin oluşmasında değerler eğitimi ortak toplumsal deneyimler sunmaktadır. Âşık edebiyatı geleneği; ülkesini ve milletini seven, çalışkan, duyarlılığı yüksek, millî aidiyet duygusu güçlü ve değerleri özümseyen bireylerin yetişmesinde önemli işleve sahiptir. Milletlerin bekası kendi kültürlerine sahip çıkmalarına bağlıdır. Âşık edebiyatı şiir geleneği değerler eğitimi bağlamında önemli bir

noktadadır. Âşık tarzı Türk şiirindeki âşıkların şiirleri değerler bakımından zengindir. Bu değerlerin daha iyi anlaşılabilmesi için kolektif bir bilinç lazım.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından değerler eğitimi önemsenmektedir. Öz denetimi yüksek bireyler değerlerini keşfederken eğitimsel ve sosyal faaliyetlerini bu amaç doğrultusunda düzenleyebilmektedir. Toplumların kalitesi ve geleceği o toplumdaki sağlam ve iyi karakterli kişilerin sayısındaki artışa bağlıdır.

Hökelekli bazı sonuçlara ulaşmıştır: Din eğitimi sağlam karakterde kişilikler yetişmesini öngören bir değerler eğitimine dayanmalıdır. Din dilinin insan gönlüne etki etmesi ve yaparak yaşayarak öğrenme esas alınmalı. Eğitim öğretimin her seviyesindeki ders programları ve okul içi faaliyetleri kapsayan bir müfredat planında değerler eğitimi uygulamasına geçmek için sivil toplum kuruluşları kamuoyu oluşturmaya yönelik etkinlikler yapmalı (Hökelekli,2013a: 280-281).

Literatür taraması yapıldığında değerler eğitimine yönelik çalışmaların son yıllarda daha da arttığı görülmektedir. Disiplinler arası bir anlayışla Millî Eğitim Bakanlığı'na ait kurumlarda süreç aktif bir şekilde devam etmektedir. Ülkemizde genel hedefler doğrultusunda millî eğitimin genel amaçları belirlenmiş ve kanunlaştırılmıştır. Millî eğitimin genel amaçlarında ideal insanın taşıması gereken özelliklerin neler olduğu görülür. Millî eğitim sisteminin amaçladığı kazanımlarına ulaşmasında değerler eğitimi etkin rol oynamaktadır. Değerler eğitiminin tam anlamıyla istenilen başarıya ulaşmasında aile üyeleri başta olmak üzere yönetici, öğretmen gibi paydaşların gönüllü ve samimi bir çaba göstermesi beklenmektedir.

1.3. Değerler Eğitiminin Önemi

Yaşanılan dönem sosyal ilişkilerde bencilliğin öne çıktığı, empatinin azaldığı, kişinin gelişiminin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak bir bütünsellik içerisinde ele alınmadığı daha çok teknolojinin işlevsel kullanımından uzaklaşarak değerleri zayıflattığı bir dönemdir. Günümüzdeki bu gibi çeşitli olumsuzluklar bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle olan ilişkilerini zedelemektedir. Bu bağlamda değerler bireylere öz denetim, uzlaşma, kültürel ve millî bilinci canlı tutabilme yeteneği gibi yaşam becerisi kazandırması yönüyle değerler eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Değerler eğitiminin,

birey ve toplumun birçok yönde gelişimine olan etkisini ortaya koyma adına yapılan çalışmalara bu yönüyle ağırlık verilmesi önemlidir. Değerler eğitimi bireyi çevresiyle bir bütün olarak görür. Birey değerlerle elde ettiği iç huzurun ve mutluluğun gücünü toplumsal barışa ve millî kültüre yansıtır. Kolektif güç ile insan kendini gerçekleştirme fırsatını yakalar ve pratikte de etkili değer ve kültür aktarımı sağlanmış olur.

Türkiye'deki okullarda değerler eğitiminin bireysel ve toplumsal açıdan öneminin son yıllarda daha da iyi anlaşılmasının sonucu olarak Milli Eğitim Bakanlığı 2003 yılından itibaren öğretim programlarında sistemli bir şekilde yer vermeye başlamış ve değerleri programların temel unsurları olarak görülmüştür. Değerler eğitimi ile milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizin güçlendirilmesi için çalışmaların yapılması istenmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2016:215-216).

Değer eğitimi, Türk toplumunun geleceği için vazgeçilmez aktif bir süreçtir. Farklı kazanımları bünyesinde barındıran eğitimsel ve sosyal süreçte dönütler önemlidir. Dönütler her toplumun kültürel ve milli politikalarına göre olmaktadır. Toplumun çekirdeğini oluşturan aileler değerlerin içselleştirmesi ve yaşatılması bağlamında duyarlılıklarını artırdıkların da ait oldukları toplumun bütünsel gelişmişlik seviyesi yükselir.

Yaratılışı itibariyle insan mükemmel bir varlıktır. Fakat kendini bilmeyen insan ne kadar bilgi öğrense de insanlık makamına erişemez. İnsanın insanlık makamına erişebilmesi için ilk adımı kendini tanıması, fikirlerini düzene sokması ve güçlü bir iradeye sahip olması ve bir gayeye kenetlenmesi gerekir. Bunlara ulaşabilmenin yolu eğitimden geçer. Her şey insana verilen değer ve insanın eğitilmesiyle başlar. Değerler eğitimi de ailede başlar. İyi insan yetiştirme toplumsal güvenceyi sağlamada önemli bir adımdır. Değerler eğitimi sayesinde ideal eğitim amacı olan ortak duygular bireye kazandırılır. Bu ortak duygular bir milletin mensuplarının sosyal zekâsını güçlendirmekte ve aidiyet duygusunu artırmaktadır. (Yaman,2014: 40-42).

Hadislerde nübüvvet silsilesinin temel amacının ahlaki güzellikler ile ilgili olması ahlak ve değerler eğitiminin öneminin dini perspektifini göstermektedir. Bu perspektif ile birlikte günümüzde daha çok başarı ve ilerleme ölçülerinin pozitivist bakış açısı ile değerlendirilmesi değerler eğitimi farklı boyutlarıyla açıklama ihtiyacı doğurmuştur. Bu noktada öncelikle insan olarak probleme baktığımızda kişinin bütünsel olarak ele

alınmasının önemi ortaya çıkar. Kişi robot değildir. Zekâsının ve fiziksel yeteneklerinin yanı sıra değer veren, kıskanan gibi yönlerini eğitmedikçe sağlıklı bir kişiliğin oluşması zordur (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 32-33).

“İnsanların bir arada uyum ve huzur içerisinde yaşayabilmeleri için, kültürel yapının erdem düşüncesi ile düzenlenmesi gerekir. Aksi halde; yıkıcılık ve şiddete yönelik tutumlardan, fanatizm, hazcılık, anlam boşluğu ve hiçlik duygusundan kişiler kendini kurtaramaz” (Hökelekli; 2013a:232).

Kültürel yapı toplulukların milli şahsiyetlerini oluşturmaktadır. Erdemli olma bilinci kültürel yapıya yansıtıldığında o toplumda karışıklık azalır. Düzensizlik ve dağınıklık ortadan kalkar. Cemiyetin içindeki ortak düşünüş ve heyecan kişiyi hiçlik girdabından uzaklaştırmaktadır.

“Cemiyet, her parçası öbürleriyle sıkı sıkıya bağlı bir bütündür, bir parçanın bozulması mutlaka bütünü de bozar” (Güngör, 1995:106).

Değerler eğitimi insanı sadece bilgiye ulaşan ve üreten çıktılarıyla değil sosyal, duyuşsal zekâsının da gelişimini önemseyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir toplumun gelişebilmesi için duyarlı, sorumluluk sahibi, adaletli, bilimselliği önemseyen, aile birliğine önem veren, yardımsever ve vatansever insanlara ihtiyacı vardır. Çünkü bu önemli değerleri taşıyan insan aynı zamanda bilinçli, çalışkan, sözüne güvenilir, hayata dair bir bakış açısı olan insan demektir. Bu özelliklere sahip insanlar ülkelerinin geleceği için gerekli özverilerde bulunarak görevlerini en iyi şekilde yerine getirir. Bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiren vatandaşlar değerleri özümseyerek içerisinde bulundukları toplumların gelişmişlik seviyelerini her daim yükseltirler. Değerler eğitimi bireylere sadece değer ne olduğunu öğretme değil o değeri yaşama geçirmesini sağlama becerisi de kazandırarak içerisinde yaşadığı topluma ve kendisine yapıcı dönütler sağlar.

1.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler eğitiminin toplumsal ve bireysel birçok kazanımı vardır. İnsan her şeyden önce sosyal bir varlıktır. İçerisinde yaşadığı çevre ile sağlıklı iletişim kurması, kişiler arası olumlu sosyal becerilerini geliştirmesi gibi önemli kodları bünyesinde bulundurur. Değerler birbiriyle bütünsel bir ilişki gösterir. Değerlerin sınıflandırılmasında tıpkı tanımında olduğu gibi farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşler içerisinde Spranger’ in

değerler sınıflandırması önem arz etmektedir. Erol Güngör de çalışmasında Spranger'in değerleri altı başlık altında incelediğini belirtmiştir.

Spranger'den ve daha sonra ondan ilham alarak “Sudy of Values” adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey (1960) den sonra değerleri altı grup halinde toplamak âdet olmuştur: Estetik, Teorik (veya ilmî), İktisadî, Siyasî, Sosyal ve Dinî değerler” (Güngör, 2018: 227).

Değerlerin sınıflandırılmasında farklı ölçütler esas alınmıştır. Erol Güngör değerlerin ahlaki boyutunda da çalışmalar yapmıştır. M.Rokeach da “Gaye Değerler” ve “Vasıta Değerler” gibi sınıflandırmalar yapmıştır. Vasıta değerler gaye değerlerin elde edilmesindeki vasıfları temsil etmektedir. Örneğin “aile güvenliği”, “kendine saygı” birer gaye değerdir. Bunların yanında “nezaket”, “sorumluluk”, “zekâ” birer vasıta değer olarak kabul edilmektedir (Güngör, 2018:227-228).

Ertuğrul Yaman da değerlerin tasnif edilmesiyle ilgili farklı bakış açıları getirmiştir. Değerlerin aileleri, toplumları milletleri ve insanlığı değerli kılan üstün özellikler olduğunu vurgulamaktadır. Bu özellikleri değişik bakış açılarıyla tasnif etmiştir:

- 1.Geleneksel Değerler
- 2.Tarihsel Değerler
- 3.Kültürel Değerler
- 4.Felsefi Değerler
- 5.Dini Değerler

Bir diğer tasnif çalışması da şu şekildedir:

- 1.Nesnel Değerler
- 2.Mantıki Değerler
- 3.Ahlaki Değerler
- 4.Estetik Değerler

Olmak üzere değerleri sınıflandırarak değerlerin öznellik ve yerellik yanının da olduğunu belirtmiştir (Yaman,2014: 25).

Bu noktada değerlerin toplumdan topluma çok fazla değişmeyen, genel kabul görmüş değerlerin esas alınması vurgulanmaktadır. Literatür taraması yapıldığında öne çıkan değerler; adalet, aile birliğine önem verme, bilimsellik, doğruluk, duyarlılık, hoşgörü, kanaatkârlık, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, şefkat, vatanseverlik, yardımlaşma olduğu görölmektedir. Âşıkların şiirleri incelendiğinde öne çıkan değerlerin genel anlamda bu kapsamda olduğu tespit edilmektedir.

BÖLÜM 2: ÂŞIK TARZI TÜRK ŞİİRİ GELENEĞİ

2.1. Âşık Nedir? Âşık Tarzı Türk Şiiri

Âşık; dilinde sözü olan, içerisinde bulunduğu toplumu anlayan ve sevgiyle gönül sazını dillendiren, diyar diyar gezen, gittiği yerlerde şiirlerini güzel Türkçe ile seslendiren, kültürel değerleri geleceğe taşıyan toplumun sözcüleri ve sevdalılarıdır. Bu bağlamda âşıklar Türk âdet ve göreneklerini iyi bilen, Türk'ün töresini nesilden nesile öz Türkçe ile aktaran, halkın kültürel mirasının hem oluşumunda hem de aktarımında etkili olan halkın beğenisini kazanmış gönül kişileridir. Türk Dil Kurumuna ait Türkçe Sözlük'te âşık:

“1. Bir kimse veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse): “Âşık, âlemi kör, dört yanını duvar sanır.” –Atasözü. 2. is. Sevişen bir çiftten kadına oranla genellikle erkeğe verilen ad. 3. is. Halk ozanı: “Dinleyin âşıklar benim sözümü / Felek yaktı kül eyledi özümü.” –Halk türküsü” (TDK, 2005: 136).

“Âşık, Türk halk edebiyatında, aşağı yukarı XVI'ncı yüzyılın başlarından bu yana beliren bir sanatçı tipidir”(Boratav, 1999: 20-21).

Milletler; var oluşları süresince öz benliklerine, coğrafi şartlarına, yaşam şekillerine, mitlerine, toplumsal ruhlarına uygun maddi ve manevi kültürel yapılarını inşa etmişlerdir. Millî kültürel değerlerimizin önemli temel taşlarından biri de Türk halk edebiyatıdır. Halkın ortak beğeni, duyuş, davranış ve değerlerini yansıtan bu edebiyat geleneğine Türk Halk edebiyatı geleneği adı verilmektedir. Türk halk edebiyatı argümanlarının zengin ve samimi olmasının güzelliği kaynağının halkın dinamiklerine dayandırmasından gelmektedir. “Halk Edebiyatı ürünlerinin manzum olanlarının anonim olanlarına halk şiiri, yazarı bilinenlere âşık şiiri, dini ve tasavvufî olanlarına da tekke şiiri denir” (Yardımcı, 2002: 13).

Âşık tarzı Türk şiir geleneği de Türk halk edebiyatının önemli bir alanıdır. Halk diline dayalı ve hece ölçüsüyle yazılması, genellikle şiirlerde yarım kafiye kullanılması, saz eşliğinde söylenen şiirlerden oluşması geleneğin kavmî yönünü güçlü kılmaktadır.

Gelenek içerisinde âşıklar kendi mesleklerini icra ederken toplumsal gelişmeleri yakından gözleme imkânı bulmuşlardır. Güçlü bir toplumsal zihniyetin oluşmasında o toplumdaki bireylerin toplumsal ve kültürel değerlere olan bağlılığı önemlidir. Âşıklar toplumsal zihniyeti hem oluşturan hem de şekillendiren kişilerdir. İslamiyet öncesi âşıklık

geleneğinde o dönemin farklı inançlarının etkileri gözlemlenmektedir. Yaşanmışlıklar kültürel yapıya sirayet etmiştir. Farklı medeniyetlerin ve dinlerin etkileri Türk toplumunun kültürüne çeşitli şekillerde yansımaları olmuştur. İslamiyet öncesi Türk edebiyatı ürünlerine bakıldığında Maniheizm ve Budizm dinlerinin bazı yansımaları görülebilmektedir. Âşıklık geleneğinin temelini ozan-baksı geleneğine kadar uzanmaktadır. Toplumun bir nevi sözcüsü olan bu kişiler kopuz denilen bir tür saz eşliğinde şiirler söyleyerek insanların duygularına, sevinçlerine, heyecanlarına ortak olmuşlardır.

Türk milleti var olduğu süreçten itibaren Türk âşık edebiyatı ürünlerinin oluşmaya başladığı görülmektedir. Türk sözlü şiir geleneğine dayanan ozan-baksı geleneği 15.yüzyıldan itibaren Anadolu’da âşık tarzı şiir geleneği adıyla anılmaya başladığı görülmektedir. Nitekim Mehmet Yardımcı da bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yüzyıllar boyu, sık sık yer değiştirerek geniş bir coğrafi alana yayılan pek çok kültürle iç içe kalma zorunluluğunda kalan milletimiz, gerek çeşitli zamanlarda kabullendikleri dinler, gerekse konargöçer hayatları nedeniyle karşılaştıkları ve benimsedikleri kültürler nedeniyle Orta Asya’dan Anadolu’ya giderek günümüze kadar değişikliklere uğrayarak gelişen bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bu edebiyatın baş mimarları ise ozanlardır” (Yardımcı, 2002:128).

Konargöçer yaşam şekli ve ozanlık geleneğinin etkisiyle daha çok epik tarzda eserler oluşturulmuştur. Kültür aktarımı, kültürleşme gibi sosyal eylemler toplumsallığın getirdiği kazanımlardır. Bu bağlamda Türk milletinin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte yeni bir medeniyetin ve dinin etkileri bütün sosyal hayatı şekillendirmeye başlamıştır. İslamiyet’in kabulüyle yerleşik yaşam düzeni sistemleşmiştir. Âşık tarzı Türk şiir geleneği daha çok lirik tarzda ilerlemiştir. Âşık edebiyatı geleneğinin oluşmasında İslamiyet’in etkisi vardır. Âşık edebiyatının beslendiği kaynakların başında dini unsurlar gelmektedir.

“Anadolu’da yeni bir kültür senteziyle oluşan Türk edebiyatı, Divan Edebiyatı, Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatı, Dini-Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı gibi disiplinlere ayrılmasına rağmen aynı kültür kaynaklarından besleniyordu. Bunlar; Kuran ve hadisler, peygamber ve evliya hikâyeleri, tasavvuf, şehname, Arap, Fars ve Hint edebiyatlarından aktarılan çeşitli eserler ve bunlara ek olarak yerli ve milli malzemeydi. Bu ortak

malzemenin edebiyata yansıyış biçimi Anadolu’da farklı edebiyat disiplinlerinin doğmasına neden oldu. Fakat sanatçıların hayatı algılayışları çok farklı değildir” (Artun, 1996: 14).

Her topluluğun bir değerler ve kültürel birikimi vardır. Tarihsel süreç içerisinde Türkler de birçok coğrafyada bulunma fırsatını yakalamışlar. Bu coğrafyalarda kültürel zenginliğin oluşumunun baş aktörleri olmuşlardır.

2.2. Yüzyıllara Göre Âşıklık Geleneğinin Gelişimi

Anadolu sahasında 16.yy’dan günümüze kadar aşamaları takip edilebilen âşık edebiyatının ortaya çıkışıyla ilgili dönemleri belirlemek zordur. Buna sebep olan faktörler ise Türklerin Orta Asya’dan göç etmeleri, yeni bir medeniyetin etkisi, yeni bir dinin etkisi gibi değişim ve gelişimler geleneğin sürekliliğini problemler oluşturmuştur. Bu problemlerden başka âşık edebiyatının sözlü kültüre dayanması, eserlerin çoğunun yazıya geçirilmemiş olması âşık edebiyatının önceki dönemlere ait gelişim aşamalarını takip edebilmeyi güçleştirmiştir. Bununla birlikte 16.yy’a kadar olan dönem âşık edebiyatının oluşmasında önemli etkiye sahip olan sanatsal etkinliklerin var olması bağlamında önemli bir süreçtir (Düzgün, 2016: 287-288).

15.yüzyıla gelene kadar âşık edebiyatında çok fazla gelişme görülmemiştir. 15.yüzyıldan itibaren âşık edebiyatı çeşitli sentezlerle karşımıza çıkmaktadır. Âşıklık geleneği, Türk sözlü edebiyatının kökeni olarak kabul edilen ozan-baksı geleneğinin devamı niteliğinde olup 15.yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve âşıklar tarafından temsil edilerek günümüze kadar aktarılan bir gelenektir. Âşıklık geleneği, geniş bir coğrafyada yüzyıllardan beri nesilden nesile aktarılmış ve her zaman canlılığını korumuştur. Günümüzde âşıklık geleneği teknoloji ile birlikte farklı değişimler ve boyutlar kazanmıştır.

2.2.1. 16. Yüzyıl Âşıklık Geleneği

16.yüzyılda Âşık tarzı Türk şiir geleneği içerisinde yaşamış âşıkların eserlerinin büyük bir bölümü hakkında bilgi sahibi olunmaya başlanılan dönemdir.

“Öcal Oğuz XVI. yüzyılın Türkiye ve Azerbaycan sahalarının belirgin özelliklerini şöyle değerlendirir: Her iki sahada da bu yüzyılın bir geçiş dönemi olduğu şiirlerin muhtevassından olduğu kadar, kullanılan nazım şekillerinden de anlaşılmaktadır. Her iki

sahada da bu yüzyılda hecenin mutlak bir hâkimiyeti vardır. Bu yüzyıl âşıklarında aruz bir istisnadır” (Düzgün, 2016:291).

16. yüzyılda değerlendirilmelerde belirtildiği gibi hece ölçüsü esas alınmıştır. Bu dönem bazı âşıkların eserlerinde ozanlık geleneğinin devamı niteliğinde göçebe yaşam ve bozkır yaşantısının etkisiyle daha çok tabiat, sevgi, beşeri aşk, yiğitlik gibi konular ön planda olmuş. Bu devamlılığın yanında yeni kültürün etkisiyle şehir hayatı ve medrese çevresinde yetişen âşıklarda klasik edebiyata yönelimin başladığı gözlemlenir.

“Âşık edebiyatının önde gelen adlarını şöyle sıralayabiliriz: Armutlu, Bahşî Çırpanlı, Geda Muslî, Hayâlî, Köroğlu, Kul Çulha, Kul Mehmet, Kul Pîrî, Oğuz Ali, Ozan, Öksüz Dede. Bunların bir bölümünün elimizde birer şiiri vardır ve bu şiirlerdeki olaylara bakarak âşıkların yüzyıllarını belirleyebilmekteyiz. Bu olaylar da, daha çok âşıkların deniz seferlerine katılmaları veya komutanlarının ölümleriyle ilgili olarak görülmektedir” (Alptekin, Sakaoğlu, 2006 : 21).

“Sadece XVI. yüzyılın değil, bütün âşık edebiyatının en büyük temsilcisi kuşkusuz Karacaoğlan’dır. Ancak, onun yaşadığı dönem konusunda farklı görüşler vardır. Bu konudaki ilk araştırmaların sahipleri S.Nüzhet Ergun ve Fuat Köprülü’nün Karacaoğlan’ı 17.yüzyılda yaşayan şairler arasında göstermelerine rağmen, daha sonraki araştırmalarda ortaya çıkan belgeler, onun 16.yüzyılda yaşadığını kanıtlayacak niteliktedir” (Düzgün, 2016:292).

2.2.2. 17. Yüzyıl Âşıklık Geleneği

Bu dönem âşık edebiyatının en güçlü dönemidir. 17.yüzyılda yetişen âşıkların sayısı bir önceki yüzyıla göre daha fazladır. Çok güçlü âşıklar yetişmiştir. Âşıkların hece ölçüsünün yanında aruz ölçüsüyle de şiirler yazdığı gözlemlenmektedir. 17.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu geniş sınırlara ulaşmış ve Osmanlı kültürü büyük gelişmeler göstermiştir. Şehir merkezlerine yakın yerlerde yetişen kentli âşıklar yeni kültürün etkisinde eserlerini oluşturmuşlar ve şiirlerinde klasik şiirin etkileri görülmeye başlanmıştır. Bu âşıklar dil ve anlatım olarak, duyuş ve anlayış bakımından divan şiirinden etkilenmişlerdir. Aruz ölçüsüyle şiirler yazmışlar ve divanlar tertip etmişlerdir. Kırsal kesimlerde yetişen âşıklar ise bu muhitin kültürünün etkisiyle eserlerini oluşturmuşlardır.

17.yüzyılda bir yandan sade halk diliyle eser veren Kayıkçı Kul Mustafa ve Ercişli Emrah bir yandan da aruz ölçüsüyle şiir yazan Âşık Ömer ve Gevheri gibi şairler yetişmiştir. Âşıklık geleneği farklı kesimlere yayılmış, biçim ve türle ilgili gelişmeler yaşanmış âşık kahvesi ve fasıl geleneğinin oluşması bu yüzyılın önemini ortaya koymaktadır. Bu gelişmelerin yanı sıra asker ocaklarında yetişen âşıklarımızın kahramanlık temalı şiirleri de gelenek için çok önemlidir (Düzgün, 2016:294-295).

Bu yüzyılda yetişen başlıca âşıkları Mehmet Yardımcı şu şekilde sıralamıştır:“Âşık Ömer, Gevheri, Kâtibi, Kayıkçı Kul Mustafa, Ercişli Emrah, Kâmilî, Kuloğlu, Karacaoğlu, Tûrabî, Zaiî, Piroğlu, Keşî, Âşık Nevî, Benli Ali, Bursalı Halil, Öksüz Âşık, Sunî, Şahinoğlu, Üsküdarî, Yazıcı vb.” (Yardımcı, 2002: 141).

“Bu yüzyılın âşıklarıyla ilgili bazı kesin bilgileri Âşık Ömer’in **Şairnâme** diye adlandırdığımız destanındaki mısralardan çıkarabiliyoruz. Meselâ, Bursalı Halil’in dilinin sade olduğunu, Yazıcı’nın Bahr-ı Sefid’ de (Akdeniz) boğularak öldüğünü, Kuloğlu’nun pek şöhretli olduğunu, Öksüz Âşık ‘ın şiirlerinin bal gibi tatlı olduğunu hep bu destandan öğreniyoruz. Yine aynı yüzyılın âşıklarından Sun’î’nin **Tekerleme** adlı âşıkların anlatıldığı destanında da bazı bilgileri bulabiliyoruz. Meselâ, Benli Ali’nin balıkçı olduğunu, Abdî’nin Bağdat’a şan verdiğini buradan öğrenebiliyoruz” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 40).

Bir önceki dönemden itibaren âşıkların yaşamları etrafında halk hikâyeleri oluşmaya başladığı ve bu dönemde de devam ettiği izlenebilmektedir. Yaşayan bir âşık olan Ercişli Emrah, Karacaoğlu gibi âşıkların hayatları etrafında hikâyelerin oluşturulduğu gözlenmektedir.

2.2.3. 18. Yüzyıl Âşıklık Geleneği

Bu yüzyılda güçlü âşıkların yetiştiği görülmemektedir. 17.yüzyıl âşıklık geleneği içerisinde çok güçlü âşıklar yetişmesine rağmen 18.yüzyılda bir duraksama yaşanmıştır. Bir önceki yüzyılda başlayan divan edebiyatına özenme bu yüzyılda daha da ileri gitmiştir.

18.yüzyılda âşık sayısındaki fazlalığa rağmen bu yüzyılı temsil eden güçlü âşıkların yetişmeme sebebinin en önemlisi şudur: Âşıklar kendi tarzlarından farklı bir alana

yönelindikleri için asıl kendi alanlarını boş bırakmışlar ve etkisi altında kaldıkları divan edebiyatında da başarılı olamamışlardır (Düzgün, 2016:297).

Bu yüzyılın değerlendirmesini Mehmet Yardımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“18.yüzyılda siyasal tarihimizde çok önemli olaylar olmasına karşın âşıklar sessiz kalmış,17.yüzyılda yetişen usta âşıkların gücüne ulaşamamışlardır. Önemli bir âşık yetişmemiş olmakla birlikte 18. yüzyılda âşıklık çok yaygınlaşmıştır denilebilir. Divan edebiyatının etkisinde kalarak kusurlu biçimde aruzu kullanan âşıklar özellikle kent merkezlerinde sıkça görülmekte, hatta bunlara şüara tezkirelerinde bile rastlanmaktadır” (Yardımcı, 2002:140).

18.yüzyılda yetişen âşıklar; Levnî, Derunî, Âşık Kâmil, Şermî, Seferlioğlu, Katibî, Nakdî, Agâhî, Kara Hamza, Abdî, Âşık Bağdadî, Hükmî, Kara Hamza gibi isimler örnek verilebilmektedir.

2.2.4. 19.Yüzyıl Âşıklık Geleneği

19.yy. âşık edebiyatının önem kazandığı bir dönemdir.16.yüzyıldan beri gelişimini devam ettiren âşık edebiyatı 19. yüzyılda daha büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Bu yüzyılda divan edebiyatı içerisindeki mahallîleşme akımı artarken bu gelişmelerle beraber âşık şiiri klasik edebiyatın biraz daha yakın etkisine girerek halk zevkinden ve duyuşundan uzaklaşma ve kopmalar başlamıştır. Bu yüzyılın önde gelen âşıklarından Dertli, Zihnî, Şem’î, Erzurumlu Emrah gibi kentli âşıklar Âşık Ömer ve Gevherî’nin etkisinde kalmışlar ve aruz vezni ve klasik şiirin nazım şekillerini daha çok kullanmaya başlamışlardır.

“19.yüzyılda, bir yandan Divan edebiyatı geleneğine mensup kişilerin âşık tarzına ilgilerinin zirveye çıkması diğer yandan dinî-tasavvufî temaların göreceli olarak yoğunlaşması olgularının yaşandığı bir âşık tarzı kültür geleneği çerçevesi ile karşılaşılır” (Çobanoğlu, 2007: 12).

“Bu yüzyıl da, 17.yüzyıl gibi Türk saz şiirinin zirve heyecanını yaşadığı dönemlerden biridir. Kaynakların artması, bazı âşıkların şiirlerinin basılma şansını yakalaması elbette yüzyılın gelişmesinde etkili olmuştur” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 96).

19.yüzyılda âşıklar çoğalmışlar, büyük şehirlerde bilhassa İstanbul’da düzenli teşkilat kurmuşlar, kahvehanelerde fasıllar yapmışlardır. Emrah, Dertli ve Seyrani’nin ünü edebi

çevrelerde yayılmıştır. Genellikle eserlerinde bir dervişlik tarzı görülür. Bunun yanı sıra Dadaloğlu, Deli Boran, Gündeşlioğlu gibi şairler, Karacaoğlan geleneğini devam ettirmişler. Bu devamlılık divan edebiyatının etkisinden uzak halkın zevkine yakındır (Düzgün, 2016:299).

19.yüzyılda batılılaşma ile toplumun her kesiminde görülen değişimler yaşanmıştır. Bazı ıslahatlar yapılmış, yeniçeri teşkilatı kaldırılmış ve Tanzimat'ın ilan edilmesiyle Batı'ya yöneliş, matbaanın yaygınlaşması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Yazılı ortamın başlaması sözlü kültür ortamında yetişen âşıkları da etkilemiştir. Bu dönem saz şairleri arasında okuma yazma bilenlerin sayısı fazladır.

“19.yüzyılda en dikkati çeken olaylardan biri de âşık edebiyatı kolu adını verdiğimiz usta-çırak ilişkileridir. Tekkelerin kurulduğu ve geliştiği şehir ortamlarında âşıkların usta - çırak ilişkileri içinde, tekke ve medrese kültürüyle yoğrulmuş 19.yüzyıl sonlarına kadar geleneksel tavırlarını sürdürdükleri görülmektedir” (Artun, 1996: 20).

Bu yüzyılda Emrah, Ruhsatî ve Şenlik kolları olmak üzere üç önemli âşık kolu oluşmuştur. Bu yüzyılda yetişen âşıklar şu şekildedir:

“Âşık Şem’î, Âşık Şenlik, Âşık Tahirî, Bayburtlu Celalî, Tokatlı Ceyhanî, Dadaloğlu, Deli Boran, Dertli,Erzurumlu Emrah ,Gedaî, Kâmilî, Kusurî, Meslekî, Minhaci, Ruhsatî ,Serdarî, Seyranî, Silleli Sururî, Sümmanî, Tokatlı Nurî .Klasik şiir alanında da başarılı eserler ortaya koyan Bayburtlu Zihnî ‘yi de burada anacağız” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 96).

Bu dönemde âşık edebiyatı gelişme alanı bulmuş ve özellikle 2.Mahmut'un âşıkları koruması bu gelişmeye önemli katkı sağlamıştır.

Bu yüzyılın sonlarına doğru medrese ve tekkelerin devam ettirdiği İslam kültürü, 19.yüzyılda âşıkların devam ettirmeğe çalıştıkları edebi geleneğin zayıflayarak güç kaybetmesini önleyememiştir. Yeniçeri teşkilatlarının kapatılması, tekkelerin zamanla görevini yerine getiremez olması gibi nedenlerle âşıkların yetişme kaynaklarının önemli bir kısmı ortadan kalkmıştır (Artun, 1996: 20).

2.2.5. 20.Yüzyıl Âşıklık Geleneği

20.yüzyılın özellikle ilk yıllarında toplumda yaşanan bazı toplumsal ve siyasi gelişmeler âşıklık geleneğinde farklı durumlara yol açmıştır. Batılılaşma hareketleri, Meşrutiyet,

savaşlar, işgaller toplumun her kademesini etkilediği gibi âşıklık geleneğini de etkilemiştir.

“Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte batıda öteden beri yürütülen ve folklorun, millî kültürün temelini oluşturduğuna dair görüşlerle biçimlenen yeni kültür politikaları ortaya konulmuş, böylece yeniden istikrarlı bir sosyal hayata kavuşan Türkiye’de âşık edebiyatı tekrar canlanmaya başlamıştır” (Düzgün, 2016: 304).

Erman Artun şu şekilde ifade etmiştir:1930’dan sonra Âşık tarzı şiir geleneğinin Cumhuriyet’in ilkeleri ışığında yeniden canlanmaya ve Âşık Veysel ile toplumdaki yerini almaya başladığını özellikle Cumhuriyet’in 10.yıldönümü âşıklık geleneğinin önemli bir dönemini oluşturmaktadır.1960-1970 yılları arasında âşıklık geleneğinde önemli gelişmelerin olduğunu ifade eder (Artun, 1996: 24).

“1927 yılında kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği, yaptığı araştırmalar ve yayınlarla âşık edebiyatının aydınlar arasında tanınması ve onlar tarafından desteklenmesi yönünde katkı sağlamıştır. Halkevlerinin kuruluşu, derleme çalışmalarının başlaması, halktaki değerlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu konudaki önemli bir adım da 1930 yılında Sivas’ta maarif müdürlüğü yapan Ahmet Kutsi Tecer’in Âşık Veysel ile tanışmasıdır.1931 yılında Sivas’ta düzenlenen Halk Şairleri Bayramı, Âşık Veysel’in geniş kesimlerce tanınmasını sağlamıştır” (Düzgün, 2016:304-305).

2.3. Âşık Edebiyatı Temsilcilerinin Yetiştirmeleri

Âşıkların yetiştikleri sosyal çevreler ve yetiştirme şekilleri bakımından araştırmacıların âşıkları farklı şekillerde tasnif ettikleri görülmektedir. Bu farklı tasniflerin yapılmasında gelenekteki âşıkların belli bir sosyal çevreye bağlı olmayıp farklı kültürel yapı içerisinde yetiştikleri gözlemlenmektedir. Gelenekteki âşıkların Anadolu sahasında kurdukları medeniyet ve kültür içerisinde yerleşim yerlerinin daha çok köy ve şehirlerin olduğu tespit edilmiştir. Mehmet Yardımcı bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Âşıkların asıl kaynağı halktır. Doğdukları yer önemli değildir. Önemli olan yetiştikleri sosyal çevredir. Köyde doğar şehre yerleşir, şehirde doğar fakat gezginci bir hayat sürüp köy köy dolaşırlar. Bunlar yaşadıkları ortama ilişkin konuları yine yaşadıkları ortamdaki kültürel yapı çerçevesinde dile getirirler” (Yardımcı, 2002:144).

Âşıklık geleneğinin gelişim aşamalarına bakıldığında genel anlamda âşıkların hem köylerde hem de şehirler de yetiştiği gözlenmektedir.

“Köylerde yetişen âşıklar, iki ayrı sosyal yapının içinden gelmektedirler. Bu âşıklardan bazıları göçebe veya yarı göçebe olarak yaşamlarını sürdürürler. “Konargöçer” biçiminde de adlandırılan bu gruptaki şairlerin ürünlerinde tabiat, ağırlıklı bir yere sahiptir. Diğerleri ise yerleşik hayatı benimsemiş, öncekilere göre şehir hayatıyla daha yakın bir temas kurmuş olan şairlerdir. Köylerde yetişen âşıklar, geçmişte klasik edebiyat ve aruz vezninin, günümüzde ise modern edebiyatın ve buna bağlı nazım şekillerinin etkisinden oldukça uzaktırlar” (Düzgün, 2016: 314).

Köy çevresinde yetişen âşıkların yanı sıra şehirlerde de yetişen âşıkların sayısı bir hayli fazladır. Mehmet Yardımcı kasaba ve şehir ortamında yetişen âşıklar için şu tespitlerde bulunmuştur:

“Kasaba ve şehir ortamında yetişen âşıklar, âşık kahvelerinde saz ve söz meclislerinde küçük yaştan beri bulunma, çeşitli öğretim kurumlarında ya da medreselerde az da olsa bir eğitim alma fırsatını yakalamış âşıklardır. Bunlar kahvelerde, panayır yerlerinde halka seslenmiş, konaklara, zengin düğünlerine hatta saraylara çağırılmış, yüksek sınıf ve tabakanın kültürünü yakından tanımış, bunlardan etkilenmişlerdir” (Yardımcı, 2002:151).

Köy, kasaba ve şehirlerde yetişen âşıkların yanı sıra asker ocaklarında ve yeniçeri ortamında yetişen âşıkların da olduğu görülmektedir. Bu âşıklar bir taraftan askerleri neşelendirip eğlendirerek askerlerin moral ve motivasyonlarını yükseltirler diğer taraftan da katıldıkları savaşları etkileyici bir anlatımla topluma anlatma işlevini yerine getirirler. Asker ocaklarında ve yeniçeri ortamında yetişen âşıklardan bazıları şunlardır: Bahşî, Kul Çulha, Geda Muslu, Öksüz Dede gibi isimler ön planda olmuştur.

Âşık adaylarını âşıklığa hazırlayan çeşitli faktörler vardır. Bir kıza âşık olma, âşıkların bulunduğu bir sosyal çevrede yetişme, âşık biyografilerini okuma, kendi çabalarıyla bu mesleğe yönelme gibi faktörler söz konusu olmuştur. Her şeyden önce âşıklık bir süreçtir ve âşıkların ustalık seviyesine ulaşınca kadar belli bir yetişme süreçleri vardır.

2.3.1. Rüya Görme, Bâde İçme

Âşıklık geleneği ve halk hikâyeleri içerisinde rüya görme ve bâde içme önemli motiflerdendir. Gelenekteki âşıkların, âşıklık kişiliğine ulaşmasında rüya görme ve bâde içme önemli bir yere sahiptir.

Âşık edebiyatında rüya motifi; âşığın sade kişilikten sanatçı kişiliğe ulaşmasında önemlidir. Orta Asya Türk kültüründe var olan şamanlığa geçiş törenlerinin İslamiyet ve Osmanlı kültüründe sembol durumuna gelerek “Kültür Örneği Rüya Motifi” olarak varlığını gösterir. Kompleks rüya motifleri âşık hikâyelerinde ve âşıkların yaşam öykülerinde ortak bir yapıda ortaya çıktığı görülmektedir. Ortak yapıda âşık adaylarının aşk, bilgi ve sanata dört aşamada ulaştıkları görülmektedir. Asıl Tip kompleks rüya motifinin yapısı; hazırlık devresi, rüya, uyanış, ilk deyiş safhalarından oluşmaktadır. Âşıklar bu safhalarla sade kişilikten sanatçı kişiliğe ulaşmaktadırlar. Böylece artık çalıp söyleme hüviyetinin özgürlüğündedirler (Günay, 2021:137-139).

Genellikle rüyada gerçekleşen bâde içme olayı âşıkların yaşam öykülerinde geçer. Bâde içme motifi âşıklar arasında önemli görülmüştür. Bu durum âşığa kutsiyet kazandırmıştır. Âşıklık geleneğinin beslendiği ozan-baksı geleneği ile İslami ve tasavvufi düşüncesi değişen koşullarla somutlaştırılarak “rüya-bâde-pir” üçlüsü halinde varlığını göstermiştir.

2.3.2. Mahlas Alma

Âşıklık geleneğinin temsilcileri şiirlerinde asıl adlarının yerine kullandıkları isme mahlas denir. Âşıkların çoğunun asıl adları unutulmuş mahlasları isim olarak kullanılır olmuştur. Mahlaslar çeşitli yollarla edinilir. Âşık mahlasını kendisi seçerek alabilir. Adını, soyadını veya sanatına uygun herhangi bir ismi mahlas olarak seçebilir. Ancak genellikle âşık adayları ustasından veya rüyasında gördüğü ulu kişi olan pir veya mürşitten mahlasını aldığı görülmektedir. Âşıkların şiirlerinin genellikle son dörtlüklerinde mahlaslarını söylemelerine tapşırma adı verilmektedir.

2.3.3. Saz Çalma

Âşık tarzı Türk şiir geleneğindeki âşıklar mazmun eserlerini genellikle saz eşliğinde seslendirirler ve bu şekilde geleneğin devam etmesine katkı sunmaktadırlar. Âşıkların şiirlerinde belli bir ezginin var olduğu görülmektedir. Gelenek içerisinde saz çalma sade

kişiliğin ötesinde anlam kazanmıştır. Halk tarafından âşığın saz çalması çok önemsenmiştir. Bazı durumlarda âşığın sazıyla eserlerini dile getirmesi âşığa kutsiyet kazandırmıştır. Gelenek içerisinde âşıklar arasında saz çalan âşığın yeri daha farklı olmuş ve daha çok saygı görmüştür.

Ozan-baksı geleneği içerisinde yer alan müzik aletine kopuz adı verilmiştir. Daha sonraları çöğür veya saz adlarını almaktadır. Âşıklık geleneğinde âşıklar genellikle saz çalmayı ustalarından öğrendikleri tespit edilmiştir. Saz, doğaçlama şiirler söyleyen âşıklar için sahibine düşünme zamanı kazandırır. Sazın şiirde ölçü, kafiye gibi ahenk ve anlam uyumlarını sağlama bağlamında âşığa kolaylıklar sağladığı görülmektedir. Toplum olarak da âşıkların ve sazın özdeşleştirildiği görülmektedir.

2.3.4. Çıraklık Eğitimi

Âşık adayının mesleğini öğrenme aşamasında en çok tercih edilen yollardan biri de usta-çırak ilişkisi içerisindeki eğitimidir. Usta olan âşığın, âşık geleneğinin kurallarını çok iyi biliyor olması, geleneği icra etme yeteneğinin güçlü olması, gelenekle ilgili tüm deneyimlerini çırağıyla paylaşabilmesi ve her şeyden de önemlisi halk tarafından seviliyor olması usta-çırak eğitimi bağlamında çok önemlidir. Âşık adayları daha çok ilk gençlik ve çocukluk yıllarında bir usta âşığın eğitimine yönelir. Bu gelenekte sevgi, saygı, sadakat gibi duyuşsal özveriler ön planda olduğu gibi; dinleme yeteneği, gözlem gücü, anlama ve yorumlama yeteneği gibi bilişsel ve sosyal becerilerin de âşık adayında olması gereken niteliklerdir. Çırak ustasının sanatını icra ettiği her ortamda bulunmaya özen gösterir. Saz çalma, seyirciye hitap etme, hikâye anlatabilmeyi bu ortamlara ustasıyla birlikte katılarak âşık adayı öğrenir.

Âşıklık geleneğinin nesilden nesile bir silsile halinde devam etmesinde usta-çırak eğitiminin önemi büyüktür. Usta âşıklar geleneğin kültürel atmosferi içerisinde geleneğin etkili bir şekilde devam edebilmesi, kültürel ortaklığa katkı sağlama ve insanlığın sosyal etkileşimine fayda sağlamak için kendilerine çırak edinirler. Usta âşıklar, kabiliyetli çırakları aracılığıyla öldükten sonra da kendi isimlerinin unutulmamasını ve eserlerinin yaşatılması fırsatını oluşturmuş olur.

Karşılıklı güven esasına dayanan usta-çırak eğitiminde her iki taraf da farklı kazanımlar ve deneyimler ile geleneğin esaslarını sağlamlaştırdıkları görülmektedir.

“Gelenek içinde böylesine büyük önem arz eden usta-çırak ilişkisi, âşık edebiyatında bir çeşit okul anlamına gelen “kol” ların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bir ustanın yanında yetişen çırak, âşıklık yeteneğini kazanınca yanına bir öğrenci olarak onu yetiştirir. O da bir başka öğrenciyi yetiştirir” (Düzgün, 2016: 319).

Süreç içerisinde çeşitli âşık kolları oluşmuştur. Bazı âşık kolları şunlardır: Erzurumlu Emrah, Sümmânî, Ruhsati, Dertli, Şenlik kolları gibi.

2.4. Değerler Eğitimi Bağlamında Çalışılacak Âşıklar

2.4.1. Karacaoğlan

17. yüzyılda âşıklık geleneği içerisinde yetişen âşıklar kendisinden önceki yüzyıllardaki âşıklara göre daha geniş coğrafyalarda tanınmışlardır. Karacaoğlan âşık tarzı Türk şiirinin güçlü temsilcilerindendir. Yapılan araştırma ve incelemelere göre 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında kesin bilgi yoktur.

Doğum tarihi olarak 1015 (1606), 1045 (1636) gibi tarihler gösterilmektedir. Doğum tarihinde olduğu gibi ölüm tarihinde de (1090,1100(1689) belirsizlik vardır. Karacaoğlan’ın adı kaynaklarda Mehmed, Simayil (İsmail), Hasan ve Halil olarak geçmektedir. Araştırmalara göre Oğuzlar’ın Varsak, bazı kaynaklara göre ise Barak boyundan olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda kabul gören görüşe göre Karacaoğlan’ın Adana’nın Feke ilçesinin Göğçeli köyündendir. Ancak, başka il, ilçe ve köylerin de Karacaoğlan’a ev sahipliği yapmak istemekte ve benimsemektedir. Osmaniye ilinin Bahçe ilçesinin Farsak köyü, Mersin ilinin Mut ilçesinin Çukur köyü (yeni adı Karacaoğlan), Karaman ilinin Ermenek ilçesi, Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinin Yusuf İzzettin (Binboğa) köyü, Aksaray ilinin Kargın köyü, Gaziantep ilinin Nizip ilçesi, Kilis ilinin Musabeyli ilçesi gibi yerler sahiplenmektedir. Bu bağlamda Türkmenistan, Azerbaycan ve Balkanların da Karacaoğlan’ı benimsedikleri ve sahip çıktıkları görülmektedir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 57-58).

Bu sahiplenme ve aitlik duygusu Karacaoğlan’ın halk tarafından ne kadar çok benimsendiğinin ve yüceltildiğinin göstergesidir.

Farklı görüşler olsa da uzmanlar, Karacaoğlan’ın on yedinci yüzyılda Güney Anadolu’da yaşadığına, ömrünün çoğunu Çukurova, Gaziantep, Maraş civarlarında Toros dağlarında geçirdiğine inanıyorlar (Fuat, 1995: 12).

“Karaca Oğlan’ın Türk bilim dünyasınca keşfi Fuad Köprülü ile başlamıştır. Daha sonra Ali Rıza Yalgın, Ahmet Tevhid, Mahmut Ragıp Kösemihal ve Hamit Zübeyr Koşay onunla ilgili derleme ve araştırmaları çeşitli gazete ve dergilerde yayımlamışlardır” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 57).

Karacaoğlan’la ilgili birçok çalışma yapılmış ve âşığın Türk kültürü açısından önemi vurgulanmıştır. Âşıklık geleneğinin temelini oluşturan usta-çırak ilişkisi âşıklara deneyimlerini paylaşabilme fırsatı vermiştir. Her âşık ustasından, çağdaşı olduğu başka âşıklardan veya kendisinden önceki yüzyıllardaki âşıklardan etkilenmişler ve etkilemişlerdir.

Karacaoğlan da Pir Sultan Abdal, Garip, Koroğlu, Öksüz Dede, Kayıkçı Kul Mustafa gibi âşıklardan etkilenmiştir. Kendisinin de güçlü edebi kişiliğinin etkileri yüzyıllardır devam etmektedir. Çağdaşı olan Âşık Ömer’in ve Gevheri’nin bazı şiirlerinin Karacaoğlan’ın şiirlerine benzediği görülmektedir. Karacaoğlan etkisi Zihnî’yi, Dertli’yi, Dadaloğlu’nu etkilemiştir (Öztelli, 2005: 30-33).

Karacaoğlan Türk halk edebiyatının ve nitekim millî kültürün yüzyıllardır temsili ismi olmuştur. Eserlerinde kullandığı samimi üslubuyla gönüllerde taht kurmuştur. Karacaoğlan yaşadığı yüzyılda yetişmiş saz şairlerinden farklı olarak dil ve anlatım, ölçü bakımlarından divan edebiyatının etkisinden uzak kalabilmiştir. Güneydoğu bölge insanının o dönemdeki günlük konuşma diliyle eserlerini oluşturmuştur. Arapça ve Farsça kelimeleri çok az miktarda kullanmış. Yöresel sözcükleri ise yoğun bir biçimde kullanmıştır. Üslubundaki yalınlık, anlatımındaki incelik ve samimiyet sayesinde âşık tarzı Türk şiirinin en ünlü şairi olmuştur. Şiirlerinde tabiat betimlemelerine sıkça yer vermiştir. Şiirlerindeki sevgiliyi anlatırken de tabiat unsurlarından yararlanmıştır.

Karacaoğlan’ın şiirleri aşk, özlem, tabiat gibi konular üzerine oluşturulmuş eserlerdir. Hece ölçüsünün 8 ve 11’li ölçüleri ile şiirlerini söylemiştir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 59).

2.4.2. Sümmânî

Doğu Anadolu bölgesinde yetişen âşıklardandır. Sanatıyla âşıklık geleneğinde yerini almıştır. Asıl adının Hüseyin olduğu bilinmektedir.

1860 yılında Erzurum ilinin Narman ilçesinin Samikale köyünde doğmuştur. 1915 yılında da ölen âşığın mezarı doğduğu köy olan Samikale’ dedir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Sümmânî hayatını çiftçilik ve çobanlık yaparak sürdürmüştür (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006:160).

Sümmânî’nin babası Hasan Ağa köyün âlim olarak bildiği bir zattır. Dini ve ahlaki eğitiminde babasının rolü büyüktür. Sümmânî adını mahlas olarak kullanmıştır. Âşık, “sağlam, dayanıklı” anlamlarına gelen Sümmânî mahlasını kullanmıştır (Erkal, 2018:13).

XIX. yüzyılda âşık geleneği çerçevesinde çok güçlü âşıklar yetişmiş ve bunlar, geleneğin sağladığı birikimi son noktaya taşımışlardır. Âşık Sümmânî; bireysel ve toplumsal dertlenmelere, sevinçlere, toplumsal gelişmelere ya da problemlere olan duyarlılıkları şiirlerinde görülmektedir. Milletine olan inancını ve düşüncelerini gönüllere ustalıkla ifade eden bir halk âşığı olarak geleneğin içerisinde yer almıştır.

19.yüzyılda âşık tarzı kültür geleneğinin belli başlı mensupları arasında Emrah, Dertli, Sümmânî, Âşık Şenlik, Bayburtlu Zihnî, Dadaloğlu, Dertli, Ruhsatî, Celâlî, Seyrânî, gibi yerel veya bölgesel şöhrete kavuşmuş pek çok isim yer almaktadır (Çobanoğlu, 2007: 13).

Âşıklık geleneğinde Sümmânî kol oluşturmuş ve âşıklık geleneği etkili bir biçimde sürdürmüştür. Sümmânî kolu, Anadolu âşıklık geleneğinin öne çıkmış kollarından birisidir. Oğlu Şevki Çavuş, torunları Nusret Torunî, Hüseyin Sümmanoğlu gibi önemli değerler Sümmânî kolunun devamında etkili olmuşlardır (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006:160).

Sümmânî, “Sümmânî Ağzı” olarak bilinen ve Erzurum civarında yaygınlık kazanan bir âşık ezgisinin sahibidir. Sümmânî ile Gülperi adlı halk hikâyesinin oluşturulmasından dolayı gerçek hayatı ile efsanevi hayatını birbirinden ayırmak güçtür. Âşık karşılaşmalarında bulunmuştur. Çıldırî Âşık Şenlik ile yaptığı karşılaşmalar önemlidir (Düzgün, 2016:303).

Sümmânî yazdığı şiirleriyle hem Türk halk edebiyatı hem de “bâdeli âşık” olması ve şiirlerini saz eşliğinde söylemesi sebebiyle âşık edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Sadece şiirleriyle değil halk hikâyeciliği yönüyle de gelenekte önemli bir etkiye sahiptir.

“Sümmânî sağlığında birçok hikayeyi tasnif ederek anlattığı gibi ölümünden sonra da kendi hayatı diğer âşıklar tarafından hikayeleştirilerek anlatılmıştır. Sümmânî’nin

hayatını hikayeleştirerek anlatan âşıklardan bazıları şunlardır:Şenlik, Behçet Mahir, Nusret Toruni, Hüseyin, Sümmanîoğlu. Sümmanî hayatında tasnif edip ,bildiği ve aktardığı rivayet edilen hikâyeler ise şunlardır: Kerem ile Aslı, Latif Şah, Sevda kâr Şah, Sümmanî ve Gülperi, Tufarganlı Âşık Abbas'tır" (Erkal, 2018: 17-18).

"Sümmanî ve Gülperi" hikâyesi incelendiğinde Sümmanî'nin bâdeli âşıklarından olduğu, birçok illere hatta ülkelere sevgilisini bulabilmek için yollara düştüğü görülmektedir. Farklı yerlerde birçok âşıkla karşılaştığı ve farklı yerleri görmenin getirdiği deneyimleri, birikimleri âşığının eserlerine yansıttığı görülmektedir (Uraz, 1960).

Şiirlerinde genellikle hece ölçüsünü kullanmakla birlikte divan şiirinden etkilenmiş ve aruz ölçüsünü kullandığı şiirleri de vardır. Kendisine has bir üslubu olan, samimi ve içten bir dil kullanan Sümmanî saz eşliğinde şiirlerini dile getirmiştir. Şiirleri genel itibariyle öğüt verici ve eğitici nitelik taşımaktadır. Aşk, sevgi, kader gibi konularda şiirler oluşturmuştur. Dini, tasavvufî ve ahlaki yönü ağır basan şiirlerinin de olduğu görülmektedir. Duyarlılık bilinciyle hareket eden âşık deneyimlerden yararlanmayı önemli görür. Geçmişten yapılan hatalardan ders çıkarmayı ve toplumsal ve bireysel hatalardan uzak durmayı eserlerinde vurguladığı görülmektedir.

2.4.3. Dadaloğlu

19.yüzyıl âşıklarından olan Dadaloğlu'nun asıl adı Veli'dir. Oğuzların Avşar boyuna mensuptur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte var olan bilgilere göre 1785'te doğmuştur.

"Âşığın asıl adı Veli olup başlangıç itibariyle bu adla tapşırılmış olma ihtimali çok kuvvetlidir. Daha sonra Dadal, Dadalı, Âşık Dadal, Dadanoğlu, Dadaloğlu gibi mahlasları kullanmış; bunlar arasında öne çıkanı ise Dadaloğlu olmuştur" (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006:118).

Dadaloğlu konargöçer Avşarlar arasında yetişmiş bir âşıktır. Avşarlar gibi birçok aşiret o dönem göçebe yaşam sürmektedir. Osmanlı Devleti ilgili aşiretlerin yerleşik yaşama geçmeleri için planlar yapmıştır. Ancak aşiretler yerleşik hayata geçmek istemezler ve isyan ederler. Dadaloğlu'nun şiirleri incelendiğinde bu tarihsel ve toplumsal gelişmelerin yansımaları görülmektedir.

Dadaloğlu'nu derinden etkileyen olayların başında iskân olayı vardır. İskân politikaları onları yoksulluğa götürmüştür. Ekonomik varlıkları olan hayvanlarını otlatmak için geniş otlaklardan yoksun kalmışlardır. İstedikleri gibi Çukurova'daki güzel yaylalarda kalamamışlardır. Toplumsal gelişmeler Dadaloğlu'nun edebi kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Özdemir, 2007:139-140).

Bir nevi Dadaloğlu Türkmen aşiretlerinin sesi ve savunucusu olmuştur. Duyarlılık bilinciyle hareket eden Dadaloğlu'nu, ait olduğu toplumdan ayrı düşünmemek gerekir.

Dadaloğlu'nun şiirlerinde temel konu kavgadır, yiğitliktir. Türk halk edebiyatında savaş ozanı denince akla Köroğlu ile birlikte Dadaloğlu gelir. Köroğlu'nun kişisel haykırışı yanında Dadaloğlu, kendi toplumu adına konuşan sözcü olur (Özdemir, 2007:133).

“Dadaloğlu'nun ölüm tarihi de bilinmemektedir. Yine sözlü kaynaklardan hareketle onun ölümü için 1868 tarihi kabul edilmektedir” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006:118).

Çukurova âşıklık geleneğinin oluşmasında Dadaloğlu'nun katkısı büyüktür. Şiirlerinde sade, halk diline yakın yiğitçe bir söyleyiş vardır. Dadaloğlu eserleriyle geniş alanda etkisini ve varlığının devam ettirdiği görülmektedir. Halk edebiyatı nazım şekillerinden koşma, semai, varsağı, destan gibi nazım şekillerini kullandığı görülmektedir.

BÖLÜM 3: ÂŞIKLARIN ŞİİRLERİNDEKİ DEĞERLER

3.1. Âşıklık Geleneğinin Değerler Eğitimi İçin Önemi

Millî kültür içerisinde yüzyıllar içerisinde oluşmuş ve aidiyet bilincini geliştiren değerler toplumu toplum yapan niteliklerdir. Maddî ve manevî değerlere toplumsal kimliği güçlendirme ve koruma adına modern çağda daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Değerlerin aktarılmasında, yaşatılmasında ve özümsemesinde yine millî kültürün içerisinde yetişen âşıkların önemi büyüktür. Kültürel aktarımlarda ve değerlerin yaşatılmasında toplumsal duyarlılık bilinci önemlidir. Türk toplumunun tarihi ve kültürel mazisinde toplumsal duyarlılığın timsali olan âşıklar toplumsal kodların oluşmasında ve bu toplumsal paradigmalara kuşaktan kuşağa aktarılmasında her daim öncü olmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde kültürel bağlamda elde edinilen bireysel ve toplumsal kazanımların, yaşamı anlamlandırma kodlarının, kültürel birikimlerin aktarılması işlevi âşıklarda görülmektedir. Sözlü kültür ortamlarında toplum bireylerinin var oluş aşamalarını, gelişimlerini nesilden nesile âşıkların şiirlerinde görülebilmektedir. Âşık edebiyatı şiir geleneği Türk toplumunun kültürel dokusuna ana rengini veren bütünsel bir birikimdir. Âşıklar ortak duyuşun ve toplumsal ahlakın temsili kişileridir. Âşıkların şiirlerindeki temasal öğelerin, söz varlığının ve sanatsal değerinin oluşmasında Türk töresine ait gelenek ve göreneklerin, yaşadıkları coğrafyanın ve İslamiyet'in izleri görülmektedir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişen âşıklar bu geleneğin içerisinde edindikleri toplumsal değerleri ve tecrübeleri halkla paylaşmışlardır. Âşık; her şeyden önce toplumsal yönü güçlü olan, halkın içinden gelen ve toplumsal dokuyu en iyi duyumsayandır. Yaşamını müdavim ettirdiği toplumdaki aksaklıkları ve düzensizlikleri görmüşler ve şartlar ne olursa olsun eleştirmekten de çekinmemişlerdir. Âşıklar toplumları eleştirme boyutunda kalmamışlar. Yapıcı ve geliştirici çözüm önerileri sunarak nasihatlerde bulunmuşlardır. Âşıklık geleneği hem değerlerin oluşmasında hem de aktarımında etkilidir. Gelenek içerisinde çırağın ustaya saygısı, sevgisi, doğduğu toprakları sevmesi, öğrenmeye olan ilgisi, çalışkanlığı, sabrı, sorumluluğu, vefalı olması ve millî kültüre duyarlılığı gibi birçok değeri bizzat yaşayarak ve özümseyerek yüzyıllarca aktara gelmişlerdir. Aynı şekilde ustanın da mesleki ve hayata dair deneyimlerini çırağına öğretme heyecanı ve topluma nitelikli bireyler kazandırabilme gayesi geleneğin değerlerle iç içe yaşatıldığını ortaya koymaktadır. Âşıklar değerlerin deneyimlerle bireye özümsetebilmeleri

noktasında güçlü etkiye sahiptirler. Âşıklık geleneği bir kültür kurumu işlevselliğinde toplumsal ve bireysel eğitime yönelik önemli kazanımları vardır. Âşık edebiyatı hayatın gerçeklerine, toplumsal zihniyete dayanmaktadır. Olağanüstülüklerden ziyade daha gerçekçi ve somut öğeler ağır basmaktadır. Âşıklar içerisinde bulundukları toplumda gördüklerini ve yaşadıklarını anlatır. Âşık içerisinde bulunduğu toplumdan hem etkilenir hem de rol model görevi üstlenir.

Nitekim bu bağlamda âşık edebiyatı şiir geleneği usta-çırak ilişkisine dayanarak geçmişten günümüze kültürel unsurların hem oluşma hem de aktarma bakımından geleneğin Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Âşıklara ait bu şiirler toplumun eğitilmesinde, değerlerin aktarılmasında ve özümsemesindeki katkısı önemlidir. Türk halk edebiyatı öğeleri toplumdaki bireylerin duyuşsal, davranışsal ve kültürel eylemlerinin şekillenmesinde etkilidir. Âşıklık geleneği içerisindeki âşıklar; toplumsal ve millî değerler başta olmak üzere çeşitli değerleri konu alan şiirleri vasıtasıyla toplum içerisindeki bireylerin öncelikle kendi yaşam becerilerini gözden geçirerek, toplumsal ve millî amaçlar oluşturmalarında katkısı yadsınamaz. Toplumlar donanımlı ve farkındalığı yüksek bireyler yetiştirmek için uğraşırlar. Eğitimin de katkısıyla toplumlar bu amaç için farklı kaynaklarla çaba sarf ederler. Edebi eserler içerisinde özellikle şiirin etkileyici ve vurgulayıcı söz varlığına sahip olması, hissiyatın ve sezgilerin zengin olması sebebiyle şiirler ile değerler insanda estetik duyguları oluşturma noktasında benzerdir. Değerler eğitiminde içselleşmiş yaşantılar ve duyuşsal öğeler ağır basmaktadır. Bu noktada değer eğitiminde ve aktarımında şiirlerin önemi büyüktür. Âşık tarzı Türk şiir geleneği içerisindeki âşıklar değerlerin aktarımında toplumdaki bireyler arasındaki duyuşsal bağı kuvvetlendirerek değerlerin içselleştirilmesinde etkin rol oynarlar. Âşık edebiyatı aracılığıyla toplumun temel dinamiklerinin korunup geleneğin kuşaklar arası aktarımını sağlamak zaruret hâlini almıştır. Âşık edebiyatının geniş kitleleri etkisi altına almayı başardığını ve eğitimin yaşı olmadığı düşünüldüğünde bu zengin malzemenin önemi daha bariz anlaşılabacaktır.

3.2. Âşıkların Şiirlerindeki Değerler

3.2.1. Adalet Değeri

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır. Bu özelliğinin doğal sonucu olarak da diğer insanlarla her daim iletişim içerisinde. İletişimin olduğu her yerde yaşam becerileri önem kazanır.

Kişi; yaşam becerilerini sevgi, saygı, adalet, hoşgörü gibi önemli değerler çerçevesinde oluştursa çevresiyle etkili iletişim kurar. Kişi öncelikle kendisine karşı doğru, adaletli ve dürüst olmalıdır. Bireyden topluma yayılan mutlulukta adaletli olmanın payı büyüktür.

Adalet sözcüğünün anlamı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre şu anlamlara gelmektedir:“1. İş. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. Anayasa- 2. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 3.Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” (TDK, 2005: 18).

Bu bağlamda adalet değerinde ölçülü olabilme ve eşit davranabilme önemlidir. Adaletli olmak haksızlıklara karşı olmak ve toplum düzeni için çözüm önerileri sunabilmektir.

Hayati Hökelekli de adalet değeriyle ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Adalet bütün erdemlerin başı ve en önemlisidir. Çünkü insani ve toplumsal düzen adalet olmadan bir başka yolla sağlanamaz ya da uzun ömürlü olmaz” (Hökelekli, 2013a: 51).

Adaletli olmanın önemiyle ilgili Ertuğrul Yaman bazı değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Her işinde, her sözünde ve her davranışında adaleti ilke edinen kişiler, insanlar arasında itibar kazanır. En büyük servet itibardır. İnsanların güvenini kazanmak, adil davranmakla gerçekleşir. Adaleti esas almayan yaklaşımlar, insanı zayıf düşürür, itibarsız kılar. İnsanlar arasındaki güveni zedeler. İnsan ilişkilerinde adaletli olmak, iletişimin kalıcılığı bakımından da son derece önemlidir”(Yaman, 2014: 28-29).

Nitekim âşık şiiri geleneğindeki şiirlerde de verilmek istenilen mesajların temelinde toplumsal adaletin gerekliliği açık veya örtük iletilerle vurgulanmaktadır. Âşıklar insani ve ahlaki tavırlarla toplumda ön plana çıkmış kişilerdir. Toplumun referans kişileridir. Adaletli olmanın önemini kavramışlar ve hareketlerinin temelinde de toplumsal faydayı esas almışlardır. Âşıklar liyakatleri ve basiretleriyle toplumsal süreçlere olumlu katkılarını her daim sunmuşlardır.

Seherde uğradım bir âdil hâna

Dostum sultan olmuş ilin üstüne

Cemalini gördüm, oldum divane

Selâmina durdum yolun üstüne (Öztelli, 2005: 70-29).

Karacaoğlan, bu dörtlükte temsili ifadeler kullanılarak ili yönetenlerin adaletli olmalarının önemini vurgulamaktadır. Adaletli olan yöneticiler toplum tarafından yüceltilmektedir. Adalet değeri toplumdaki birey ve yönetici ilişkisi açısından ve toplumsal düzen için gereklidir. Adalet değerinin kazanımlarında huzur, asayiş, birlik ve beraberliğin gücü hissedilmektedir.

Gökte yıldızların n terazi

lker ile açar gider birazi

Yarın mahşerde de sorarlar bizi

Hak mizan terazi kurulur bir gün (ztelli, 2005: 388-465).

Adalet değerinin toplumsal huzurun ve mutluluğun sağlanmasıdaki payı yadsınamaz. Adalet değerini içselleştiren bireyler başkalarının haklarına saygı gösterirler ve kolektif düzen için çabalarlar. Karacaoğlan, ilgili dörtlükte sadece bu dünyada değil her iki dünyada da adaletli olup olmamanın dönütlerinin olacağını vurgulamaktadır. Âşık tarzı Türk şiir geleneği, hedef kitlesine hem bireysel hem de toplumsal dokunuşlar yaparak insan olmanın güzelliğini kişiye duyumsatmaktadır.

Gözden uzak düşen gönül güzeli

Unutma bizleri sadakat eyle

Değil gurbet ilde ezel ezeli

Severiz biz seni adalet eyle (Erkal, 2018: 35).

Sümmânî'nin "Adalet Eyle" şiirinin muhtevası incelendiğinde sevgiliye duyulan zlem gibi ayrılık acısının getirdiği yoğun duyguların olduğu görülmektedir. "Adalet Eyle" şiirine ait olan bu dörtlükte Sümmânî sevgiliden adaletli olmasını istemektedir. Âşık, gözden uzakta olma durumu olsa da gönülden uzak olmayı istememektedir. Sevgilinin; âşığı unutmaması, sadakatli, vefalı olması âşık için adaletli olduğunun göstergesidir. Adalet değeri hem bireysel hem de toplumsal ilişkileri düzenlemektedir. Adalet değeriyle iletişimde olunan kişilere olan sevgi ve güven bağı güçlenir.

Arslan gibi göğüs gerdi oturdu

Kangı hizmetinde kusur getrd

Çok yüklere omuz verdi götürdü

Serdar b rkl  Boz Osman'ı  ld rme (Görkem, 2006: 81).

Dadaloğlu'nun "Acı Yerde Acı Haberi Bildirme" adlı şiirinden alınan bu dörtlükte adalet değeri ağır basmaktadır. Boz Osman adlı Türkmen beyinin ölümü üzerine söylenmiş bir eserdir. Boz Osman'ın eksiksiz bir biçimde işlerini tamamlamasından ve başarisından bahsederek adaletin talep edildiği görülmektedir.

Padişah tahtında devrim olursa

Hak adalet er geç yerin bulursa

Eğer bir gün Avşar geri gelirse

Kovgun eder sizin gibi beğleri (Görkem, 2006: 110).

Dadaloğlu'nun "Sizin Olsun Binboğa'nın Dağları" adlı eseri genel itibarıyla Avşarların sürgün edilmesi olayını anlatmaktadır. Obaların perişan durumu şiirde yansıtılmaktadır. Göçebe yaşam tarzını benimsen Avşarların mevcut durumdan mutlu olmadıkları anlaşılmaktadır. Dadaloğlu bu dörtlükte Avşarların tekrar kendi yörelerine gelmesini ve adaleti arzuladığı hissedilmektedir. Değerler eğitimi bağlamında bu dörtlükte adalet değerinin baskın olduğu görülmektedir.

Torun'un uşağı şöhretli gezer

Gördüğü düşmanın bağrını ezer

On beş yirmi atlı bir ordu bozar

Kırıldı kanadı kalkmaz Torun'un (Görkem, 2006: 236).

"Yol Alıp Gidiyor G    Torun'un" adlı eserinde Dadaloğlu Torun aşiretinin sürgün edilmesi olayını anlatmaktadır. Bu olayın adaletsizliğe yol açtığı hüzünlü bir şekilde eserde bahsedilmektedir. Obalarına bağlı olan Türkmen aşiretleri, yönlerinin gurbete yönlendirilmesinden memnun değildirler. Aşiret adaleti arzulamaktadır.

Bugün meydan günü döğüş olucu

Kötüler de geri geri durucu

Koç yiğit elinde tartar kılıcı

Kılıç kalkanınan vuruşur bugün (Görkem, 2006: 239).

“Çıkar Koç Yiğitler Döğüşür Bugün” adlı eserinde Dadaloğlu bir kavga ve mücadele anını betimlemektedir. Yiğit olan kişinin hak ve adalet uğruna çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Kötüler ile yiğit olanlar arasındaki çatışmanın meydan döğüşüne dönüştüğü eserden yorumlanabilmektedir.

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımın termanı

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişahın dağlar bizimdir (Görkem, 2006: 282).

“Yüce Dağdan Aşan Yollar Bizimdir” adlı eserinde Dadaloğlu Avşar aşiretinin zorunlu göç etme olayını ele almaktadır. Dadaloğlu yaşadığı dönemdeki tarihsel olayları eserlerine yansıttığı görülmektedir. Mevcut yönetimim iskân politikası Avşarları memnun etmemiştir. Göçebe yaşama ve millete bağlı olan Avşarlar iskân politikasına uyum sağlamakta zorluk yaşamışlardır. Aslında obalarına, soylarına ve yurduna bağlı olan milletin değişiklik karşısındaki hüznü vardır. Bir toplumda huzur ve mutluluğun sağlanmasında adalet değeri önemlidir. Adalet arama anlayışı Dadaloğlu’nun eserlerinde farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Daha çok kavgaya dayalı mücadele anlayışı içerisinde adalet talebi görülmektedir.

Aşağıdan Yusuf Paşa’m geliyor

Düşmanına karşı duran mert olur

Şahin kocasa da vermez avını

Tâ ezelden kurt eniği kurt olur (Görkem, 2006: 298).

Dadaloğlu’nun “Tâ Ezelden Kurt Eniği Kurt Olur” adlı eserine ait olan bu dörtlükte Dadaloğlu, düşmana karşı mücadele etme ve adalet için gayret gösterme çabası konularını ele almaktadır. Geçmişten gelen aile bağlarına olan güvenle motive olma duygusu eserde ağır basmaktadır. Dadaloğlu; Yusuf Paşa’ya olan saygı ve sevginin gücüyle adaleti arzuladıkları görülmektedir.

Bütün iskân oldu Avşarlar Kürtler

Yürekten mi çıkar şol acı dertler

Mezada döküldü boyn’uzun atlar

At vermemiz iskânlıktan zor oldu (Görkem, 2006: 341).

Dadaloğlu'nun "Ok Değmeden Gözlerimiz Kör Oldu" adlı eserine ait olan bu bölümde Avşarların iskân edilme sürecinde yaşadıkları zorlukların anlatıldığı görülmektedir. Dadaloğlu acıların, kederlerin kolay kolay yüreklerinden atamayacaklarını vurgulamaktadır. Mısralarda yurtlarına bağlı olan milletin kederi hissedilmektedir. Sürgünde oldukları dönemde atlarına da el konulduğu anlaşılmakta ve bu durumun Avşarlar için çok üzücü olduğu hissedilmektedir. Dadaloğlu'nun şiirinde adalet değerinin iletilerinin yansımalarının var olduğu görülmektedir.

3.2.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri

Aile; bireyin beslenme, barınma, bakım gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı yakın çevresidir. Bunun yanı sıra kişinin yaşamında önemli bir yere sahip olan sevgi, şefkat, güven gibi duygusal ve psikolojik yönlerden destek gördüğü ve beslendiği kaynaktır. Aile geçmişte daha kalabalık üyelerden oluşurken günümüz modern çağda daha çok anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır.

Aile toplumun en küçük grubudur. Ailelerin bir araya gelmesiyle toplumlar oluşur. Aile üyelerinin birliği ve huzuru hem kişiler hem de toplum açısından çok önemlidir. Nitelikli toplumların oluşmasında aile kurumu üyelerinin iyi yetişmiş bireylerden oluşması önemlidir. Kişi öncelikle ailede sevgi, saygı duygusunu geliştirme fırsatını yakalar. Sevgiyle, saygıyla, sorumluluk duygusuyla yetişen bireyler psiko-sosyal gelişim bakımından daha güçlüdür. Sosyal beceriler kişiye olumlu dönütler sağlar. Bu şartları sağlayan aile kurumlarında büyüyen çocuklar geleceğin öz güvenli yetişkinleri olarak ait olduğu toplumun kalitesini yükseltir.

Aile içi ilişkilerde sevginin hâkim olması, yeteneklerin ortaya çıkartılması ve geliştirilmesi, problem çözme becerilerinin kazandırılması, edebiyat, şiir gibi kültürel aktivitelerin planlanması, temel ahlaki kuralların içselleştirilmesi amaçlanmalıdır. Anne baba çocukların sadece temel ihtiyaçların değil çocuğun bütünsel gelişiminden sorumludur. Çünkü hayat tek boyutlu değildir. Yaşamın bütün güzel dokuları bireye hissettirilmeli. Aile toplumun özünü oluşturur. Özü ne kadar güzelleştirirsek ve nitelikli duruma getirirsek toplumda bir o kadar ahsenleşir.

“Ahlâki değerler, aile ortamından doğarak evrene yayılmalı. Şekil ve kopya değil, gerçek nitelikler taşınmalı. Sözler yaşantıya dönüşmeli, dostluk ve arkadaşlıklar, yaşanan güzellikler paylaşılmalı” (Çağlayan, 2013: 41).

Aile birliği, doğruluk, sevgi, saygı gibi değerler Türk milleti için geçmişten günümüze her zaman birincil derecede önemli olmuştur. Örneğin; Dede Korkut hikâyelerinde aile birliğine verilen önem, kadınlara gösterilen sonsuz saygı, çocuklara olan sevgi, eşlere olan bağlılık ve vefa gibi temalar etrafında değerlerin çok güzel şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Âşıklık tarzı Türk şiir geleneğindeki âşıkların da millî kültüre ve aileye olan sevgilerinin yoğun olduğu görülmektedir. Bu sevgi duyarlılık bilinciyle bağlılık ve aitlik noktasında eserlerine yansımıştır. Aile birliğine verilen önem inançtan, ahlâktan, tarihsel sorumluluktan ve her şeyden önce ait olduğu toplumun ortak kabullerinden gelmektedir.

Kız da der ki, ben bir emlek kuzuyum

Anamın, babamın iki gözüyüm

Şu dağlarda Mahmut Beyin kızıyım

Yiğit ister koldan kola sarmaya (Öztelli, 2005: 62-18).

Anne babanın iki gözü olmak ifadesi çok sevilme ve değer görmek anlamlarını kapsamaktadır. Aile içerisinde sevgi, saygı gören çocukların davranışları daha tutarlıdır. Aile birliği değerler eğitimi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Değerlerin özümsemesinde ve yaşatılmasında aileye büyük sorumluluklar düşmektedir. Karacaoğlan'ın bu dizelerinde de aile birliğinin varlığının bireye öz güven verdiği görülmektedir.

Bana bir hal oldu beyler, gaziler

Bir od düştü ciğerciğim sızlar

Anasız kalmış da meler kuzular

Anasız kuzuyu yatıramadım (Öztelli, 2005: 134-121).

Anne sevgisi, aile olabilme Türk toplumu için her zaman önde gelen değerlerdendir. Ana kucağı sevgi yuvasıdır. Bu yuva, kişinin sığınağı ve sonsuz güven duyduğu limanıdır. Güven duyulan alanlar bir toplumda ne kadar çok olursa o toplumdaki bireyler de o derece

huzurlu ve emniyetli olur. Aile birliğinin kurulmasında ve devamında annelerin fedakârlığı yadsınamaz. Karacaoğlan da bu dizelerle anne ve aile sevgisini okuyucusuna duyumsatmaktadır.

Tükendi cünbüşüm, yoktur gıybetim

Bir yatsıya kaldı benim mühletim

Bilemedim ana baba kıymetin

Arkamızda karlıca bir dağ imiş (Öztelli, 2005: 256-300).

Anne- baba kıymeti bilen kişi her iki dünyada da mutluluğu elde eder. Anne ve babasının değerini bilen birey ailenin etrafında kenetlenmeyi bilen kişidir. Aile birliğine önem verme; ferdin toplumsal ve bireysel dinamiklerini harekete geçirmesinde önemli güç kaynağıdır. Kişinin ait olduğu topluma kök salmasında ve varlığının devamında aile gücü önemlidir. Anneye, babaya, büyüklere saygı ve sevgisi olan kişinin yaşamını müdavim ettirme sürecinde doğru zeminde ilerlediğini göstermektedir. Âşıklar ait oldukları toplumu en iyi tahlil eden ve etkileyen kişilerdir. Etkileme güçleri onların rol model olma yönünü kuvvetlendirmektedir. Karacaoğlan da burada ailesinin kıymetini bilmediği noktasında öz eleştiri yaparak okuyucusuna anne babanın önemine dair mesajlar verdiği görölmektedir.

Karacaoğlan ben korkarım haramdan

Ayrı düştüm yurttan, harab haneden

Bir yiğidi ayırsalar anadan

Anasından ayrı düşen sağ olmaz (Öztelli, 2005: 268-318).

Aile üyeleri birbirine sevgi ve saygı gibi değerlerle kenetlendiği sürece o ailede huzur ve mutluluğun daim olduğu görölmektedir. Anne sevgisini ve ailenin önemini Karacaoğlan bu dizelerde vurgulamıştır. Âşık tarzı Türk şiir geleneğine ait olan şiirlerin özünde ailenin, tabiatın, vatanın ve sevginin her çeşidinin işlendiği görölmektedir. Etkili bir şekilde değerlerin aktarımında önemli işlev gören bu eşsiz eserler Türk toplumunun bekası için hayati önem taşımaktadır. Değerlerle harmanlanan şiirlere, hikâyelere, masallara sahip çıkıldığında toplumsal ve bireysel farkındalığın daha da arttığı görölmektedir.

Muhannet kaçar, dolandır

Aşk kande ise bilinir

Şimdi binde bir bulunur

Kardaş deyi deyi ağlarım (Öztelli, 2005: 301-360).

Aile birliği hem toplumsal gelişim hem de bireysel gelişim için önemlidir. İnsan hayatında aile desteğini her zaman hissetmek ister. Karacaoğlan da bu sevgiyi, derin hissedışı, aile birliğini kardeş üzerinden vermektedir. Kardeş sevgisi aile birliğinin ve dirliğinin dirilişi olarak eserde yansıtılmaktadır.

Her odası olan misafır almaz

Sülaleden hâne-dâr olmayınca (Erkal,2018: 21).

Bu dizelerde aile reisinin, aile olmanın önemi vurgulanmaktadır. Sümmanî'ye ait olan "Olmayınca" şiiri yaşama dair birçok pratik bilgiyi barındırmaktadır. Misafır ağırlamak Türk kültürü için çok değerlidir. Burada aile birliğinin olmaması halinde misafır ağırlamanın zorluğu ifade edilmiştir.

Kırpık olur Gâvur Dağın ormanı

Padişah derdimin olmaz dermanı

Devlet hakkımızda vermiş fermanı

Yen' evliyim ayrılacak zaman mı (Görkem, 2006: 102).

Dadaloğlu'nun "Gidiyom ya Geleceğim Güman mı" adlı şiirine ait olan bu dörtlükte aile birliğine önem verme değeri görülmektedir. Âşık burada yeni evli olduğunu ve eşinden ayrılmak istemediğini vurgulamaktadır. Ancak padişahın derdine derman olmadığını belirtmektedir.

Kabaktepe Koç Dağına konardı

Odasına nice beyler inerdi

Düşmanına gayet şahbaz dönerdi

Şahmetl'oğulları Torun değil mi (Görkem, 2006: 151).

Dadaloğlu “Terkeşl’oğulları Torun Değil mi” adlı eserine ait olan bu dizelerde Avşarların Torun obasının özelliklerini ve ileri gelen ailelerini anlatmaktadır. Göçmen Türkmenler için oba aile değerindedir. Ait olunan obaya saygı, sevgi, aitlik duygularının yoğun şekilde işlenmesi aile birliğine önem verme değerinin içselleştirildiğinin göstergelerindendir.

“Dadaloğlu’nun eserlerine ilham kaynağı olan milli şiir ve gurur, doğa ve insan anlayışı çok eski çağlara dayanır. Onun yaşam ve düşünce felsefesini köklü kültürel değerler oluşturmaktadır. Dadaloğlu şiirlerinde kültürel öğelere yer sıkça yer verir. Bunun nedeni ise Dadaloğlu gibi şairlerin kendisini milletin bir parçası, milletin bir çocuğu olarak görmesi yatmaktadır” (Bebek, 2020: 17).

Dadaloğlu’nun kendisini her zaman toplumun bir parçası olarak gördüğü ve aile bağıyla topluma bağlandığı görülmektedir. Bu sevgi bağında saygı, sevgi, aileye olan güven gibi birçok değerın içselleştirilmesinin yansımaları vardır. Ailedeki samimiyet, güven vb. duyguların yoğunlaşması için değerlerin içselleştirilmesi gereklidir.

Dadaloğlu’m der ki belin bükülür

Gözüyün güheri yere dökülür

Yalnız taşnan duvar olmaz yıkılır

Koç yiğide emmi dayı yan gerek (Görkem, 2006: 174).

Dadaloğlu’nun “Hilebazda Onmaz Yiğit Bön Gerek” adlı eserine ait olan bu dörtlükte aile birliği değeri görülmektedir. Ailenin gücü Türk toplumunda her zaman önemsenmiştir. Bu dizelerde çekirdek aileden çok geniş ailenin birlik ve beraberliği üzerinde durulmaktadır. Türk toplumundaki kahramanların, yiğitlerin kendileriyle barışık bir kişiliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Toplumun zihniyetini özümseyen kahramanlar etrafındaki insanlarla iyi geçinme ve iletişim bağlarını güçlü tutma çabasını göstermektedirler.

Aslımı sorarsan Avşar soyundan

Ayrı düştüm aşiretten beyimden

Pınarbaşı’ndan da beş yüz evinen

Çıkıp da cana kıyanlardanım (Görkem, 2006: 180).

Dadaloğlu'nun "Çıkıp da Cana Kıyanlardanım" adlı eserine ait olan bu dizelerde âşığın aşiretine bağlılığı görülmektedir. Aile sadece çekirdek aileden ibaret değildir. Aşiretteki tüm bireyler birbirlerine aile bağları derecesinde sınıksız bağlı kalmayı başarmışlardır. Aile birliğine önem verme değerinde benzerlikler ve ortak yaşantılar önemlidir. Âşıklar ait oldukları toplumların ortak deneyimlerinin oluşmasında büyük bir paya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Avşar ailesinden olmak Dadaloğlu için ayrıcalık değerindedir. Dadaloğlu'nun şiirinde aşiretinden ve beyinden uzak düşmesinin hüznü de vardır.

Bizim ilin koyunları kuzular

Derdim artar yaralarım sızılar

Anayı babayı gönül arzular

Kader böyle imiş kime ne deyim (Görkem, 2006: 184).

Dadaloğlu'nun "Kader Böyle İmiş Kime Ne Deyim" adlı eserinde yurdundan ayrı düşen âşığın geçmişine olan özlem anlatılmaktadır. Dadaloğlu'nun yurdundaki koyunları, kuzuları, sümbülleri, ailesini özlediği anlaşılmaktadır. Âşığın gönlü sevgi doludur. Bu sevginin oluşmasında anne babanın rolü büyüktür. Anne babalar çocuklarının kalbine sevgi tomurcuğunu bıraktığı zaman o tomurcuk zamanı geldiğinde kâinattaki her güzel bir şey için açar. Burada da âşığın gönlünün gurbet illerde anne babasına olan bağlılığı ve sevgisi görülmektedir. Aile birliğine önem verme değerinde sevgi, saygı, bağlılık esastır. Bu güzellikler aileleri ve dolayısıyla toplumları daha da yüceltir.

3.2.3. Bilimsellik Değeri

Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmeler hızla ilerlemektedir. Çağımız bilgi çağıdır. Bilimsel çalışmalar ve teknoloji alanındaki gelişmeler toplumlar arası rekabetin en önemli öğelerinden olmuştur. Bilginin oluşturulması, işlenmesi, aktarılması ve kullanılmasında pratiklik önem kazanmıştır. Var olan bilginin daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması bilimsel ilerleme için önemli eylemlerdir.

Toplumdaki bireylerin bilime, okumaya, bilimsel araştırmalara karşı olumlu bir bakış açıları geliştirmiş olmaları sonucunda hem kendilerini yetiştirmiş hem de toplumsal gelişmişliğe katkı sağlamış olurlar. Bilime ve bilimselliğe açık olma insanı sığ düşünceden uzaklaştırır. Kişide araştırma ruhunu canlandırarak kişiyi harekete geçirir. Birey analiz ve sentez yaparak bilimsel problemlere çözümler üretir. Bilimsellik değeri;

bir toplumun üyelerinin daha öz güvenli ve sorunlar karşısında daha akılcı çözümler bulmasını teşvik eder. Yaşam becerisi gelişmiş insanlar problemler karşısında daha soğukkanlı bir tavır sergileyerek önce problemi tanımlama ve anlamdırma çalışması yapar ve sonra da problemlere farklı çözümler üretir. Nitekim bu davranışları sergileyebilmek için bireyin ön hazırlığı ve donanımı önemlidir. Bilimselliğe, araştırmaya meraklı olan kişilerin yorum gücü de güçlüdür. Düşünen, okuyan, bilimsellik ile iç içe olan kişilerden oluşan toplumların refah seviyeleri de yüksektir. Bunun yanı sıra toplumsal ahlâk daha istenilen düzeyde gelişme gösterir. Bilimsel çalışmalar da başarılı olmak için öncelikle anlama becerilerinin güçlü olması gerekir. Okuduğunu anlama yeteneği bol kitap okuyarak gelişir. Duyarlılığı yüksek bireyler hem toplumun hem de kendilerinin geleceğini düşünürler.

Ahmet Çağlayan kitapların ve bilginin önemi için şunları söylemiştir: “Bilgili ve ahlâklı bir insan olmanın en etkili yolu kitap okumaktır. Dünyaya bakış okuma eylemi ile gelişir ve genişler. Bilgiler, düşünceler kitaplar aracılığıyla zenginleşir. Kitaplar ahlâkın ruhun gıdasıdır”(Çağlayan, 2013:151).

İkimiz de okuyalım, yazalım

Yükümüzü tenhalara çekelim

Bu yıllık ta melûl mahzun gezelim

Ara yerde engeller de farıya (Öztelli, 2005: 73-33).

Okuyalım, yazalım ifadelerinden Karacaoğlu’nın okumaya ve bilimselliğe açık olduğu görülmektedir. Karacaoğlu’nın okuma ve yazmanın önemine dikkat çekerek halkı bilimselliğe teşvik ettiği görülmektedir. Bilimsellik değerinde araştırma, bilme, öğrenme önemli kavramlardır.

O yâr bize yine nâme yollamış

Ârif olan sözlerinden anlamış

Al yanaklar domur domur terlemiş

Rahmetin güllere yağdığı gibi (Öztelli, 2005: 86-51).

Bu dizelerde Karacaoğlu yârdan gelen mektubu anlayabilmek için bilgili olmanın önemi üzerinde durduğu görülmektedir. Ârif olan kişinin mektuptaki sözleri yorumlayabileceği

iletisi vardır. Karacaoğlu bilen ve bilgili kişinin farklılığını ortaya koyan dizeleriyle bilimsellik değerin önemi ortaya koymaktadır.

Kâmil olan belli olur sözünden

Mah yüzüne bölük bölük yazılan

Al yanağa çifte benler düzülen

Kâkül müdür, zülûf müdür, tel midir (Öztelli, 2005: 248-289).

Kâmil insan; kendi varlığının farkında olan ve varlığının yaratılış amacına yönelik eylemde bulunan kişidir. Kâmil insan bilimselliğe açıktır. Bilimle ilgilenmek onu mutlu eder. Karacaoğlu, bu dizelerde kâmil insanın sözlerinden onun itibarının anlaşılacağını ifade etmektedir. Kâmil olanların yaşam becerilerindeki pratiklik ve hayatı algılayışlarındaki derinlik onlara mutluluğun kapılarını açmaktadır. Karacaoğlu da eserinde kâmil olabilmenin, bilimle ilgilenmenin güzelliğini okuyucusuna hissettirmektedir.

Ehildir, hüsnünü muhalif etme

Mekteb-i irfandan bir kadem gitme

Sana dört sözüm var, sakın unutma

Bir öğren, bir öğret, bir oku, bir yaz (Öztelli, 2005: 266-316).

Bilimselliğin temelinde öğrenmeye açık olma ve emek verme vardır. Sadece öğrenme boyutu da olmayıp öğretme heyecanını da barındırır. Kendini yetiştirmiş bireylerden oluşan toplumlar ortak amaçları gerçekleştirme noktasında daha üst seviyededirler. Tam da bu noktada âşıkların; sözleriyle, şiirleriyle toplumsal amaca hizmet ettikleri görülmektedir. Karacaoğlu da bu dörtlükte okumanın, öğrenmenin önemini vurgulamaktadır.

Karacaoğlu der, okuyam yazam

Keleş değilim ki, kervanlar bozam

Geyinsem kuşansam, bir hoşça gezsem

Ben senin derdini çekemem gönül (Öztelli, 2005: 358-434).

Okuma ve yazma âşık tarzı Türk şiirinde çokça vurgulanan değerlerdendir. Gelenek içerisindeki âşıkların okumaya emek veren kişileri takdir ettikleri görülmektedir. Okumaya ilgi duyanlar övünç kaynağı olarak topluma sunulmaktadır. Okumak, yazmak kişilerin ufkunu genişletir. Ve bireydeki aidiyet duygusunu artırarak toplumsal duyarlılığını kuvvetlendirir. Karacaoğlu burada kendisine öğrenme ile ilgili nasihatlerde bulunarak okuyucusunda öğrenme farkındalığı yaratmaktadır.

Evliya hizmeti başımın tacı

Cahilin sözleri zehirden acı

Havaya yükselir kavak ağacı

Yaprağı kaç para bâr olmayınca (Erkal, 2018: 21).

Sümmânî'nin "Olmayınca" şiiri okuyucusuna çeşitli öğütler veren, yol gösteren bir şiirdir. Sümmânî'nin bu dizelerinde cahilliği tasvip etmediğini ve okumaya ve bilime verdiği önem anlaşılmaktadır. Âşık cahil olan kişilerin sözlerini zehire benzetmekte ve bu kişilerin etrafındaki kişilere zarar verebileceğini okuyucusuna hissettirmektedir.

Dertsiz iken dert ehlinden dert aldım

Aşkın ocağında köz baka baka

On birinde ben ustamdan vird aldım

Gûş verdim kâminden söz baka baka (Erkal, 2018: 22).

Sümmânî'nin hayatı etrafında tasnif edilen Sümmânî ve Gülperi hikâyesinde de geçtiği gibi Sümmânî bâdeli âşıklardandır "Baka Baka" şiiri incelendiğinde de bu durum görülmektedir. Sümmânî'nin kâmil insan olma yolunda ustasından ders alması onun kendisini geliştirme ve olgun kişiliğe sahip olma çabasını göstermektedir. Âşıklar yeri gelir pirinden bazen ustasından dersler alır. Bilgili kişilerin sözlerinden etkilenirler. Gelişmeye ve geliştirmeye açık insanlardır. Bilimsellik değeri âşığın şiirlerinde daha çok emeğin ve çabanın yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilimsellik değeri ile toplumların bireyleri öğrenmeye karşı farkındalık oluştururlar.

Binde bir varan var ilmin bendine

Cihân tutulmuştur iğvâ fendine

Erken kalkan benim diyer kendine

Âlim ü kâmile raġbet mi kaldı (Erkal, 2018: 43).

“Rahat mı Kaldı” şiiri Sümmanî’nin toplumdaki bireylerin dönüşümelerini ve arayışlarının tablosunu ortaya koymaktadır. Birçok şeyin ihlaslı ve usulüne göre yapılmadığından yakınmaktadır. “Rahat mı Kaldı” şiirinden alınan bu dördlükte alim ve kâmil kişiye yönelişin azaldığını belirtiyor. Sümmanî için eğitim, bilgi, olgun insan olabilmek bunlar öncelikli meziyetlerdendir. Yolunu şaşırması kişilerin vaziyetine kederlenmektedir. Sümmanî’nin yetişmesinde babasının büyük bir katkısı vardır. Mesleki gelişiminde ustalarının ve çeşitli âşıkların payı büyüktür. Sümmanî’nin birçok şiirinde tasavvuf düşüncesinin yer aldığı görülmektedir. Sümmanî’nin dini yönünün gelişmesinde ve onun kâmil insan olma yolunda rehberi olan bir mürşidinin var olabileceği tahmin edilmektedir. Bu bağlamda bu şiir bilimselliğe açık olabilmenin ve bilime verilen önemi anlayabilme adına seçkin bir örnektir. Bilgi sahibi olmanın, bilgiyi etkili ve anlamlı bir şekilde kullanma bağlamında Sümmanî gibi birçok âşık topluma rol model olmaktadır.

Varıp nâdan ile söz söze çakma

Meyl-i aġyâr olup ciġerin yakma

Dosta cân fedâ et gayrıya bakma

Yâri gösterenin gözünü tanı (Erkal, 2018: 48).

Sümmanî’nin “Özünü Tanı” şiirinden alınan bu dördlük değerler eğitimi noktasında bilimin ve kendini yetiştirmenin güzelliği konusunda önemli mesajlar vermektedir. Cahil insanların kişiyi olumsuz etkileyebileceği üzerinde durulmaktadır. Cahil insanların etrafındaki kişilere verebileceği kazanımlar yoktur. Bilakis bu insanların zarar verme yönleri fazladır. Âşık burada kendisini bilgiyle donatmış ve kendini iyi yetiştiren kişilerin daha çok tercih edilebileceğini vurgulamaktadır.

Varıp gidem bir kâmile danışam

Alavlanıp ataşlanıp alışam

Bir güzelin âteşine yanmışam

Belki yâr yanına gidip gelen var (Erkal, 2018: 93).

Âşık tarzı Türk şiirinde usta-çırak ilişkisi gelenek içerisinde okul özelliğinde işlevsel etkiye sahiptir. Usta olan kişiyle bilgi alış verişinde bulunma, onun söylediklerine değer

verme çırağın âşıklık ve hayat tecrübesi yolculuğundaki sermayesidir. Bazen de âşık, usta âşık yerine kâmil insan veya pir gibi şahsiyetlere danışır. Bütün davranışlarının temelinde öğrenme, anlama ve yorumlama vardır. “Ben Razı Değilem” şiirine ait olan bu dörtlükte de kâmil insana danışması, ondan bir şeyler öğrenme isteği içerisinde olması Sümânî’nin öğrenmeye olan ilgisini gözler önüne sermektedir. Bilime ve öğrenmeye ilgi duyan bireylerden oluşan toplumlar geleceğe daha emin adımlarla yürürler. Güven dolu bir gelecek için bireylerin öğrenme yolculuğunda değerler eğitimi kazanımlarını içselleştirmelerine ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

Seherde avına çıkan avcılar

Avını kaldırır iz ile gider

İlm-i hâl bilmeyen nice câhiller

Geçirir ömürünü söz ile gider (Erkal, 2018: 21).

Cahil insanlar toplum tarafından onaylanmayan kişilerdir. Cahil insanlar kişinin halinden anlamazlar. Çok fazla konuşma çabası içerisinde olmalarına rağmen arkalarında kalıcı eser bırakmadan yoksundurlar. Sümânî’nin “Gider” adlı şiirine ait olan yukarıdaki dörtlükte öğrenme çabası olmayan cahil kişilerin durumu vardır. Burada bilimselliğe ve araştırmaya verilmesi gereken önem noktasında okuyucuda bir farkındalık oluşturuluyor.

Sen danışın bir uluca fikire

Şu dünyada oturdun mu zikire

Cevap veremezsen Münkir Nekir’e

O da sana topuzunan vuracak (Görkem, 2006: 164).

Dadaloğlu’nun “Orda Senden Komşu Hakkın Soracak” adlı eserinde bilimsellik değerinin olduğu görülmektedir. Âşıklar usta-çırak silsilesi içerisinde bir nevi öğretmen-öğrenci ilişkisi etkileşiminde eğitime ve bilimselliğe her zaman açık oldukları anlaşılmaktadır. Toplumun değerlerini içselleştiren âşıklar; ulu fikirlere, eğitimsel faaliyetlere katılmanın bireylere ve topluma faydalarını her daim şiirlerinde ifade ettikleri görülmektedir. Toplumsal yönleri güçlü olan âşıkların; toplum bireyleri için rol model oldukları anlaşılmaktadır.

Yaz bahar ayları geldi yerişti

Akdeniz'in kabarması yelinen

Eğer ârif isen kurtar kendini

Zamanede pek uğraşma elinen (Görkem, 2006: 203).

Dadaloğlu'nun "Zamanede Pek Uğraşma Elinen" adlı eseri bireysel ve toplumsal birçok nasihat içermektedir. Âşıklar hitap ettiği kitleye güzellikler aşılar. Güzel duygulardan ilham alan toplumlar esenliğe daha hızlı kavuşur. Kişi öncelikle kendisini bilmeli ve toplumu ışıyla renklendirmeli. Arif olma yolculuğu özde başlar. Değerler eğitiminin özünde de kendini tanımlama ve bilme önemli bir adımdır. Bu adımda öğrenmeye ve bilime açık olma esastır. Dadaloğlu da okuyucusuna kendini bulmasında ve kurtarmasında arifliğin önemine dikkat çekmektedir. Eserde başkalarının olumsuzluklarını ve eksiklerini bulmanın kişiye olumlu dönütler sağlamayacağı vurgulanmaktadır. Arif olan kişinin bilime, öğrenmeye olan ilgisi yüceltilmektedir. Bu kişiler davranışlarını kontrol edebilme yeteneklerini geliştirmekte ve çevresine rol model olmaktadır. Toplumlar ve insanlık için âşıkların varlığı önemli bir değerdir.

3.2.4. Doğruluk Değeri

Doğruluk söz ve davranışlarımızın hakikatle örtüşmesidir. Doğruluk erdeminde bütünsel eylemlerin tutarlı olması önemlidir. Söylenenler ile yapılanlar tutarlı olmalıdır. Doğruluk değerinde kişinin gösteriştan uzak samimi bir şekilde kendini ifade ediyor olması arzulanmaktadır.

Sözlükte doğruluk kavramı“is.1.Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet.2.fel. Düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması.” (TDK,2005:550).

Dini kavramlar sözlüğünde doğruluk şu şekilde açıklanmıştır:

“İnsanın; inancında, özünde, sözünde, niyetinde, sözleşmelerinde, ticaretinde kısaca bütün fiil ve davranışlarında doğru, dürüst, hakkı gözetir, âdil, ihlaslı ve samimi olma hâlidir. Hile, yalan, bâtıl, ikiyüzlülük, riya ve sahtekârlığın zıddıdır. Doğruluk kavramı, Kur'an ve Sünnette sıdk, ihlas, istikâmet ve hak kavramları ile ifade edilmiştir” (Karagöz, 2015: 127).

İnsan sosyal bir varlık olması sebebiyle psikolojik ve sosyal olarak yaşam içerisinde çevresiyle uyumlu olabilmek için gayret gösterir. Adaptasyon sorunu yaşamayan bireyler başarımlılık duygusunu hissederler. Başarımlılığın getirdiği uyum enerjisine ulaşmada doğruyu ve hakkı gözetmenin, hilesiz bir yaşamın payı büyüktür. Başta aile olmak üzere arkadaşlıkta, dostlukta, komşulukta ilişkilerin samimi ve içten olması beklenilmektedir. Bireysel ve toplumsal gelişme için dürüstlük erdeminin tam anlamıyla anlaşılması ve iletişim becerilerinin doğruluk değeri esasına göre şekillenmesi önemsenmektedir. Dürüstlük bir nevi kendini tanıma ve sorumluluk alma kabiliyetidir. İnsanoğlu kendi yapabileceklerini ve yükümlüklerini iyi bilmelidir. İnsan başkalarına herhangi bir konuda söz vermeden önce gerçekten o sorumluluğu yerine getirebilecek donanıma sahip olup olmadığının kararını vermesi gerekir. Karşı tarafa verilen sözler yerine getirilmezse kişi, yalancı konumuna düşer. Verilen söz ve kararların arkasında olunmalıdır. Sözlerle ve davranışlarla kimseye hayal kırıklığı yaşatılmamalı. Boş sözlerle avunma ve avutma kendini tanıma çabası olmayan, günlük yaşayan ve hedefini ortaya koyamayanların nitelikleridir. Hedefi olmayan kişiler plan yapma, değerlendirme ve çıkarımda bulunma gibi meziyetlerden uzaktırlar. Değerlerden uzak insanlar yanlışlar yapmaya meyillidir. Doğruluğun tezadı yalan söylemedir. Yalan söyleyen kişilerin kendine ve başkalarına saygısı yoktur. Yalan söz veya davranış günün birinde tüm gerçekliğiyle ortaya çıkar. Gerçekliğe dayanmayan sözler, davranışlar sahibine psikolojik ve toplumsal ağır bedeller ödetir. Bu bağlamda zengin anlatımı ve içeriğiyle önemli mesajlar içeren atasözlerinden “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.” atasözünde olduğu gibi gerçekler elbet bir gün ortaya tüm çıplaklığıyla çıkmış olur. İnsan ilişkilerinde güven ve dürüstlük her daim birbirini tamamlayan erdemler olmuştur. Dürüst olmayan bir kişiye güven duymada zorluk yaşanılır. Böyle bir zeminde iletişim sağlıklı olmaz.

Yüzyıllarca devam eden âşık tarzı Türk şiir geleneği kendi içerisinde birçok değeri barındıran, toplumsal ve eğitsel işlevleri yerine getiren bir kültür deryası sunmaktadır. Saygının, sevginin, doğruluğun, adaletin temsili olan âşıklar bu değer anlayışlarını şiirlerinde harmanlamışlardır. Âşıklarda bu kavramlar sadece mana boyutunda kalmamış davranışa da geçmiştir. Nitekim âşıkların şiirleri incelendiğinde somutsal gerçekliğin ağır bastığı görülmektedir. Âşıkların dünyaları toplumsal gerçeklikten uzak değildir. Ne yaşamışlarsa başlarından hangi olaylar geçmişse bunları halkla paylaşmaktan çekinmemişlerdir. Aynı zamanda toplumsal kaygılar ve sıkıntılar da hakiki bilgiler

ışığında gözler önüne serilmiştir. Âşıklar yalandan, riyadan uzak kalarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Benim yârim bana yalan söylemez

Söylerse de gıybetimi eylemez

El yanında ikrarını söylemez

Elleri uyut da gel, dedi bana (Öztelli, 2005: 56-9).

Tüm insani ilişkilerde doğruluk, sadakat önemli değerlerdendir. Dedikodu, yalan söyleme, bencillik gibi durumlar ise insani ilişkileri yıpratır. Toplumdaki bireylerin birbirlerine güven duymalarının temelinde doğruluk değerinin tüm bireyler tarafından özümsemesinin önemi büyüktür. Karacaoğlu'nun bu dizelerinde doğruluk değerinin ön planda olduğu görülmektedir. Sevdiği kişinin yalan söylemeyeceğini vurgulamaktadır.

Zehirdir kötünün ekmeği, yenmez

Merd olan erkeğin ışığı sönmez

Bir güzel seversen sözünden dönmez

Sevdiğinin halinden de bilmeli (Öztelli, 2005: 79-41).

Sözünden dönmek doğruluk değeriyle ilgilidir. Doğruluk değerini esas alan bir yaşam süren bireyler birbirlerine verdikleri sözlerde dururlar. Doğruluk değerinde, güven duygusuyla birbirlerinin durumunu anlayışla karşılama vardır. Karacaoğlu bu dörtlükte doğruluk değerinin güzelliklerinden bahsetmektedir. Âşıklar güzel davranışları içselleştirmeleri dolayısıyla topluma rol model olmaktadır.

Ala gözlüm, senin neslini bilmem

Öyle her kötüye meylimi vermem

Merdoğlu merdim ben, sözümünden dönmem

Çıktı sözüm, yâr yolunda bil beni (Öztelli, 2005: 105-78).

Sözünden dönmek, verdiği sözü tutmak için çaba göstermek doğruluk değeriyle ilgilidir. Karacaoğlu doğruluk değerinin kazanımlarını mısralarında okuyucusuna hissettirmektedir. Mertlikte yalana yer olmadığı vurgulanmaktadır.

Senden gayrı yâr sevmedim vallaha

Getir el basayım Kitabullah'a

Gece gündüz yalvarırım Allah'a

Hak yanında kabul olsun dilekler (Öztelli, 2005:223-252).

Bu dörtlükte âşığın sevgiliye olan bağlılığını gösterme bağlamında mısralarda doğruluk değerinin harmanlandığı görülmektedir. Karacaoğlan bu dizelerle doğru olan kişilerin, dileklerinin de kolay kabul olacağı hissiyatını uyandırmaktadır. Yaratıcıya olan sevgi ve yalvarış da eserde vurgulanmaktadır.

Karacaoğlan der ki, her sözüm haktır

Yiğit olmayanın yalanı çoktur

Cehennem yerinde hiç ataş yoktur

Herkes ataşını bile götürür (Öztelli, 2005: 238-274).

Karacaoğlan bu dörtlükte doğruluğun öneminden bahsetmektedir. Yiğit olan kişinin yalanla işinin olamayacağını vurgulamaktadır. Kişinin kendi ateşini, cezasını kendi eliyle oluşturduğunu âşık vurgulamaktadır. Hayatını güzellikler üzerine kuran ve ahlaki boyutu sağlam olan kişilerin yaşamının pürüzsüz olduğu vurgulanmaktadır.

Karacaoğlan, cömertle

Benim işim yok nâ-mertle

Kahbe felek bin fendile

Gönlüm alır demedim mi (Öztelli, 2005: 292-347).

Karacaoğlan, bu mısralarda kendisini betimlemiştir. Rol model olması yönüyle âşık; doğruluğun, yiğitliğin temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşıklar toplumun aktif öznesidirler. Yiğitliğin, iyiliğin, doğruluğun, adaletin savunucusu konumundadırlar. Karacaoğlan'ın eserinden kendisinin doğruluk değerini özümsemediği ve çevresindekileri de teşvik ettiği görülmektedir.

Yiğit olan yiğit biner atlanır

Kötüler de her cefaya katlanır

Yiğit gölgesinde yiğit saklanır

Nâ-mertlerde gölge olmaz, ar olmaz (Öztelli, 2005: 401-479).

Bu dörtlükte Karacaoğlan doğruluk değerinin güzelliğini vurgulamaktadır. Doğru olan, yiğit olarak nitelendirilmiştir. Yiğitlerin gölgesinin koruyuculuğunun ve emniyetli olmasının huzuru âşık tarafından okuyucusuna hissettirilmektedir. Gölge imgesi üzerinden doğruluğu benimsemiş yiğitleri ön plana çıkarmaktadır. Gölge imgesi bu dizelerde koruyuculuk, güven, samimiyet anlamlarında karşımıza çıkmaktadır.

Nefisden mi yoksa rûhdan mı âhın

Ezdi mi gözler yoksa ervâhın

Kıyl u kâl mülküne uğrarsa râhın

Bezî-i cân eyleyip var geç eğleşme (Erkal, 2018: 37).

Sümmânî ‘nin “Eğleşme” adlı şiiri değerler bağlamında bireysel ve toplumsal nasihat ve mesajlarla doludur. Kişi kendini geliştirebilme adına her şeyden önce kendisine söz vermeli ve iyi niyetle yola çıkmalıdır. Âşık tarzı Türk şiirinin önemli temsilcilerinden olan Sümmânî’nin şiirleri iyi niyetle yola çıkmış kişilere rehber olabilecek iletiler içeriyor. Âşığın şiirlerindeki anlamsal ve duyuşsal kodları özümseyen kişiler bulundukları toplumun topyekûn gelişmesine önemli katkılar sunma olanağını yakalar. “Eğleşme” şiirinden alınan bu dörtlükte doğruluk değerinin içselleştirildiği görülmektedir. Dedikodu, gerçek olup olmadığı ve doğruluğu belli olmayan sözlerdir. Âşık Sümmânî, yolun dedikodu mülküne uğrarsa onunla ilgilenme ve vaktini harcama telkinleriyle okuyucusuna görüşlerini sunmaktadır. Değerler eğitimi bağlamında doğruluk değerinin anlamlandırılmasında ve içselleştirilmesinde bu ilgili görüşler okuyucusuna rehber olmaktadır.

Özün cüdâ eyle kıyl ile kâldan

İdrâkin dûr eyle ham hayâldan

Kisb ü ticâret et dönme helâlden

Uzatma harama el kapısını (Erkal,2018: 51).

Sümmânî’nin “Kapısını” şiirinde hem kendisine hem de çevresindekilere nasihatlerde bulunmaktadır. Kapısını şiirinde geçmekte olan bu dörtlükte doğruluk değerinin önemi görülmektedir. Helal olandan ve doğru olandan vazgeçilmemesini telkin etmektedir.

Gerçeği yansıtmayan dedikodulardan uzak durmak gerektiği şiirde özellikle vurgulanmaktadır. Toplumdaki her birey doğru bir şekilde işlerini yapma gayretinde olursa ve idrâkını bu yönde yoğunlaştırırsa o toplumda barış ve huzur temin edilebilmektedir. Bu noktada toplum bireylerinin idrâkını ve eğilimini doğru olana çevirmede şiirin, sazın, sözün etkisinden yararlanmada fayda vardır.

Gönül senin ile kâvil ile edelim

Yâ sen yârdan yâ ben senden geçeyim

Yalan sözü çürük fikri nedelim

Yâ sen yârdan yâ ben senden geçeyim (Erkal, 2018: 73).

“Ya Sen Yârdan Ya Ben Senden Geçeyim” adlı şiirine ait olan bu dörtlükte Sümmânî yalan sözle işinin olmadığını belirtmektedir. Âşığın bozulmuş düşüncelerden uzak durduğu görülmektedir. Sümmânî bu güzel erdemlerle hitap ettiği cemiyete rol model olmaktadır. Âşığın değerlerle donanmış kişiliği şiirlerine yansıdığı görülmektedir. Çürümüş fikirler temeli olmayan ve sahibine herhangi bir olumlu dönütü olmayan düşüncelerdir.

Nedir sende bu davalı zebânlık

Nedir sende riyâ ile irfânlık

Nedir ya bu hâl içinde nâdânlık

Yoksa dem içinde hazine misin (Erkal, 2018: 85).

Sümmânî’nin “Efsane misin” adlı şiirine ait olan bu bölümde çok konuşma ve ikiyüzlülük eleştirilmiş ve bu tercih edilmemesi gereken durumları cahilliğe bağladığı görülmektedir. İkiyüzlülüğün olduğu yerde tam olarak doğru insan özellikleri ortaya çıkmamaktadır. Doğruluk değerinin özümsememesinden dolayı ikiyüzlülük gibi insan ilişkilerini olumsuz etkileyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda doğruluk değeri olgun insanın en önemli niteliklerindendir.

Döner mi kavlinden sıdk-ı sadıklar

Dostunan dost oldu bağı yanıklar

Aşk kaydına geçti bunca âşıklar

Sümmânî’yi bir kenara yazdılar (Erkal, 2018: 92).

Sümmânî’ nin “Ervâh-ı Ezelde” adlı şiirinde geçmekte olan bu dörtlükte doğruluk değerinin önemi görülmektedir. Sadık olan, güvenilir dostların sözünden dönmemesi dürüst olmanın getirdiği kazanımlar şiirde vurgulanmaktadır.

Mümin olan sürer zevk ile sefa

Münafık olanlar çekecek cefa

Dediler hükmetti şol Kaf’tan Kaf’a

Davut oğlu Süleyman’a kalmadı (Görkem, 2006: 88).

Dadaloğlu’nun “Geçti Devir O Sultana Kalmadı” adlı şiirinde geçen bu dizelerde imanlı kişilerin mutlu olabileceğini buna mukabil münafık olanların ise sıkıntılar çekebileceğini anlatmaktadır. Doğru söylemeyen, insan ilişkilerini bozan kişiler bireysel ve toplumsal değerlere aykırı davranmaktadır. Değerlerin özünde barış, esenlik, düzen gibi güzellikleri sağlama arzusu vardır. Doğruluk değeri insan ilişkilerinin güvenli bir biçimde devam etmesini sağlar.

Der Dadalı’ım hile yoktur işimde

Her yiğit de bunu görmez düşünde

Çakmaklı tüfeğinen dağlar başında

Azrail’den başkasına aman mı (Görkem, 2006: 101).

Dadaloğlu’nun “Yoksa Devir Döndü Âhir Zaman mı” adlı şiirinde geçmekte olan bu dörtlükte doğruluk değerinin vurgulandığı görülmektedir. Hileden uzak bir yolda ilerleme çabası değerler eğitimi bağlamında doğruluk değerinin göstergelerindendir.

Dadalı’m da der ki doğruyu sever

Her vakit koyağa mazı mı yağar

Adamın arslanı Avşar’dan doğar

Gene dutar al çapılı evleri (Görkem, 2006: 112).

Dadaloğlu’nun “Arkasından Büyür Gelir Sağları” adlı eseri Avşarların bir yenilgisinden sonraki gelişen olayların yansıması anlatılmaktadır. Âşık, Avşarların doğruyu sevdiklerini ve yiğit olduklarını vurgulamaktadır. Dadaloğlu’nun Avşarlardan ümidini

kesmediğini sağ olarak kalanların tekrar yurtlarına, çadırlarına kavuşacaklarına inancı ilgili eserde görülmektedir. Doğruluğun özendirilmesi noktasında doğruluk değerinin okuyucusuna duyumsatıldığı anlaşılmaktadır.

Ölürüm geçmem de senin serinden

Hata çıkmaz âşıkların dilinden

Çekti çılıbırını aldı elimden

Gitme seyfi gözlüm der gibi (Görkem, 2006: 126).

Dadaloğlu'nun "Ne Dağniyon Dört Yanını Tor Gibi" adlı şiirine ait olan bu dörtlükte doğruluk değerinin anlam yoğunluğu vardır. Âşıkların sözünden hata çıkmaması âşıkların doğru sözlü olmasıyla ilgilidir. Âşıklar sözleriyle, davranışlarıyla topluma rol model olmaktadır.

Hakk'ın emrettiği beş vakit namaz

Yalvar Allah'ına yazıda komaz

Kâmil olanlar da yalan söylemez

Yalan söyleyenler imansız olur (Görkem, 2006: 291).

Dadaloğlu'nun "Dile Dileğini Mutlaka Verir" adlı eserine ait olan bu dörtlük değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde doğruluk değerinin ön planda olduğu görülmektedir. Olgun insanların yani kendini yetiştirmiş bireylerin yalan söylemeyeceği vurgulanmaktadır. Yalan söylemenin yanlışlığı eserde özellikle belirtilmektedir. Âşıklar şiirlerindeki ilgili önemli değerleri içeren iletileriyle toplumların bütünsel gelişim açısından ilerlemelerinde ve ortak payda da var olabilmelerinde önemli işlevlerde bulundukları anlaşılmaktadır.

Yiğit olan yiğit dönmez sözünden

Sözünün üstünde dur Kozanoğlu

Yiğit ikrarında katı sayılır

Yiğitliğin hakkını ver Kozanoğlu (Görkem, 2006:378).

Dadaloğlu'nun "Yiğitliğin Hakkın Ver Kozanoğlu" adlı eserine ait olan bu dörtlüğe değerler eğitimi perspektifiyle bakıldığında doğruluk değerinin içselleştirilmesinin

ehemmiyeti üzerinde durulduğu görülmektedir. Dadaloğlu burada yiğit olan kişinin verdiği sözü tutması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dizelerle âşık sadece Kozanoğlu'na değil tüm okuyucusuna seslenmekte ve etik davranışların güzelliği gözler önüne serilmektedir.

Dinleyin ağalar bir söz edeyim

Bir güzel beni dilinen kandırdı

Söz verdi de geri döndü sözünden

Kötüleri üstümüze güldürdü (Görkem, 2006:392).

“Kötüleri Üstümüze Güldürdü” adlı eserinde Dadaloğlu söz verip de sözünde durmayan güzelin kendisini kötü durumlara düşürdüğünden bahsetmektedir. Sözünde durabilen kişiler, doğruluk değerinin güzelliklerini görebilmeyi başaran kişilerdir. Doğruluk değeri, bireye yaşamında güzel dönütler sağlar. Ancak doğruluk değerini özümsemeyenler sonuçları güzel olmayan olaylara şahit olurlar.

3.2.5. Duyarlılık Değeri

Bireylerin ve milletlerin gelişim aşamaları birbirini tamamlayan süreçlerden oluşur. Vizyonları net olan toplumlar süreçlerini iyi yönetir. Duyarlılık değerini özümseyen bireylerden oluşan ülkeler olaylara farklı perspektif açılardan bakarlar. Farklı bakış açısı; toplumlara çoklu zekâya uygun aktiviteler yapma ve kültürel ortam zenginliği yaratma fırsatını verir.

Duyarlılık; duyarlı olabilme ve hassas davranışları çoğaltabilmedir. Duyarlı davranışları sergileyebilme bir donanım ve kültürel birikim gerektirir. Âşıklık geleneği toplumlara kültürel aktiviteler çeşitliliği sunması ve kültürel gelişmelere yönlendirmesi noktasında çok önemli bir konumdadır. Âşıklık geleneği geçmişten günümüze kültürel değerlerin aktarıldığı, duyarlı eğitimin yansımalarının görüldüğü toplumsal gelişmişlik silsilesidir. Âşıklar kültürün korunmasında ve sürdürülmesinde her zaman sosyo-kültürel bilinçle hareket etmişlerdir. “Âşıkların, diğer şairlerden farkı, ait olduğu toplumun gözü, kulağı, yüreği kısacası sözcüsü olmaları; onların acılarını, dertlerini, sevinçlerini, umutlarını ve beklentilerini, sazlarıyla, sözleriyle dile getirmeleridir” (Şimşek, 2016:118).

Âşıklık geleneğindeki sosyo-kültürel bilinç duyarlılık değerinin tezahürüdür. Âşıklar örnek davranışlarıyla ait olduğu toplumlardaki bireylere rol model olmuşlardır. İnsanlara, vatana, millete, tabiata, hayvanlara olan sevgileri toplumun sorunlarıyla dertlenmeleri hassas ve duyarlı olduklarının göstergeleridir. Milli kimlik bilincini ve sosyal ve kültürel duyarlılığı eserlerinde adeta bir nakış gibi işlemişlerdir.

Karacaoğlan der ki, darda kalmayın

Azdırıp yolumu, karda kalmayım

Yitirip namusu, arda kalmayım

Sazınan, sözünen boş eyle beni (Öztelli, 2005: 102-74).

Âşık burada kendisinden örnekler vererek toplumsal değerler ile ilgili mesajlar vermektedir. Duyarlılık bilinciyle kendisine öğütler verirken aynı zamanda içerisinde yaşadığı toplumdaki bireylere de göndermelerde bulunmaktadır. Duyarlılık değerinde kişinin kendisini anlamlandırarak çevresine olan hassasiyeti artırma çabası vardır. Karacaoğlan'da lirizmin verdiği heyecan ve şevkle duyarlılık değerinin yansımaları görülmektedir.

Evvel sen de yücelerden uçardın

Şimdi enginlere indin mi gönül

Derya, deniz, dağ, taş demez geçerdin

Karadan menzilin aldın mı gönül (Öztelli, 2005: 125-109).

Karacaoğlan gönlüne seslenmekte ve yükseklerden uçardın ama şimdi konumun karadan oldu sözleriyle bir nevi kendisini eleştirmektedir. Hakikate uygun davranmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu şekilde önemli iletiler içeren âşık tarzı Türk şiirindeki eserlerin muhtevaları toplum bilincini oluşturmada esas kaynak niteliğindedir.

Niderler de insan oğlu niderler

Doğru yolu koyup sarpa giderler

Züğürt isen seni deli ederler

İsterim, bildiğin eller bilmesin (Öztelli, 2005: 194-209).

Doğru yolu bırakıp insanların farklı ve sıkıntılı yollara gitmesini Karacaoğlan hoş karşılamamakta ve duyarlılık bilinciyle bir değerlendirme yapmaktadır. Burada maddi durumu iyi olmayan kişilerin toplumdaki hallerinin tahlili yapılmaktadır. Toplumun tablosunu Karacaoğlan gözler önüne sermektedir. Toplumsal duyarlılık bilincinde gerçekleri görebilmek ve farklı bakış açılarıyla çözümler sunmak toplumun geleceği için önemlidir.

Eğlen hocam eğlen, bir sualım var

Edep nedir, erkân nedir, yol nedir

Benim Karacaoğlan olduğum belli

Dede nedir, abdal nedir, kul nedir (Öztelli, 2005: 228-260).

Duyarlılık değeri; bireyin dikkatini toplama ve insan olmanın gerektirdiği toplumsal ve bireysel meziyetler üzerine tefekkür sağlamadır. Bu ilgili dörtlükte de âşık okuyucusunu bir düşünme yolculuğuna teşvik etme durumu vardır. Karacaoğlan'ın edepten ne anlamak gerektiği, erkânın ne olduğu üzerine düşünme eylemine farkındalık oluşturarak toplumda duyarlılık bilinci oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

Gelen gider imiş şu kara yere

Mansur cana kıydı, çekildi dâra

Hakk'ın kelâmını söyleyip bile

Diller, beni sevdiğime ulaştır. (Öztelli, 2005: 231-265).

Âşıklar, içinde yaşadığı toplumda meydana gelen olaylardan ve durumlardan haberdardır. Toplumsal yönleri güçlü olduğu için duyarlılık bilinci gelişmiş kişilerdir. Burada da Karacaoğlan Hallac-ı Mansur'dan bahsetmektedir. Toplumun hafızasında iz bırakmış olayların birey üzerindeki etkisi büyüktür.

Yoldaş olma, yolun bilmez yolsuza

Komşu olma, sözün bilmez densize

Meyil verme edebsize, arsıza

Âkıbet ırzına hile getirir (Öztelli, 2005: 237-273).

Âşıklar ait oldukları toplumda güzelliklerin olmasını arzular ve bunun için çaba gösterirler. Duyarlı bir bilince sahip olduklarından ait oldukları halklara zaman zaman nasihatlerde bulunmaktan çekinmezler. Yol yordam bilme, sözünü bilip konuşma, ahlâklı olma hem birey için hem toplum için gerekli meziyetlerdendir. Bu erdemlere sahip olmayanların çevresindekilere güzellikler getirmeyeceğini Karacaoğlan vurgulamaktadır.

Gayrı bana bakma mısın

Yangına su dökme misin

Sen Tanrı'dan korkma mısın

Yok mu kalbinin imanı (Öztelli, 2005: 283-334).

Yangına su dökme ifadesinden âşığın, sevgili için çok acı çektiği ve kalbinin yandığı anlaşılmaktadır. Sevgiliden duyarlı olmasını ve kendisine yardım etmesini talep etmektedir. Âşıқта Allah korkusu gibi manevi güçlerin kişinin duyarlılığını artıracığı inancının olduğu görülmektedir.

Cennet, cehennemi yoktur diyenler

El hakkını alıp, haksız yiyenler

Al, yeşil konakta hüküm eyleyenler

Dur bakalım canım, beyler kalır mı (Öztelli, 1983: 380-459).

Karacaoğlan burada toplumsal gözlemine dayalı tespitlerde bulunmuştur. Bazı kesimin gerçekleri görmemezlikten gelerek yaşamlarını devam ettirdiklerini ifade etmiştir. Âşığın hakka girmenin yanlışlığı üzerinde durmasından toplumsal düzenden uzak olmadığı ve topluma karşı duyarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dünyada adam oğluyum dersin

Helâli, haramı durmayıp yersin

Yeme el malını, er geç verirsin

İğneden ipliğe sorulur bir gün (Öztelli, 2005: 388-465).

Duyarlılık değeri âşıkların toplumsal yanını ortaya çıkaran en önemli özelliklerindendir. Karacaoğlan da bu dörtlükte kimsenin hakkı olmadığı bir şeyi elde etme çabasının olmaması gerektiği üzerinde durmakta. Günün birinde her olumsuz davranışın hesabının

sorulacağını hatırlatmaktadır. Bu dizelerde âşık haramdan uzak durulması gerektiğini hatırlatmaktadır. En küçük yanlışların bile hesabının sorulacağını vurgulamaktadır. Duyarlı olmak ve düşünerek hareket etmenin önemi üzerinde durulmaktadır.

Karacaoğlan der, aşkım farıdı

Yüreğimde yağ kalmadı eridi

Bağdad'ın üstüne üç tuğ yürüdü

Resûlün sancağın çeken kim idi (Öztelli, 2005: 442-49) (ekler) .

Âşıklar toplumsal gelişmeleri yakından takip eden ve olaylara şahit olan kişilerdir. Birçok eserinde görüldüğü gibi burada da Karacaoğlan'ın toplumsal olaylara olan ilgisi ve duyarlılığı hissedilmektedir. Bağdat seferine dair Osmanlı ordusunun yaptıklarının betimlemesinin dizelere yansıdığı görülmektedir.

Hanidir uhuvvet hani adâlet

Kimi der hürriyet kimi müsâvat

Herkes kendi fikrin eyler rivâyet

Akıl dâne her kim kenâre kaldı (Erkal, 2018: 40).

Sümmânî'nin “Kaldı” adlı şiiri duyarlılık bilinciyle oluşturulmuş ve o dönemde yaşananların değerlendirilmesinin olduğu bir eserdir. Bu şiirden alınan yukarıdaki dörtlükte de görüldüğü gibi Sümmânî eleştirel bir bakış açısıyla ve duyarlılıkla o zamanda yaşanan olayları sorgulamaktadır. Kardeşliğin ve adaletin kalmadığından yakınıyor. Aklın esas alınması gerektiğini vurgulayarak toplumdaki uhuvvetin önemine dikkat çekmektedir. Toplumsal birlikteliğin olmasında, kardeşliğin ve adaletin gerekliliği noktasında âşık duyarlı davranarak eseriyle toplumsal farkındalığa katkı sağlamaktadır.

Yoksulun her hâli Mevlâya âyân

Hiç bulunmaz ona merhaba diyen

Dolanır köyleri gelir salıyan

O zamân bükülür beli yoksulun (Erkal, 2018: 86).

Duyarlılık değeri; kişinin içerisinde yaşadığı toplumdaki olaylara karşı farkındalığının artmasını sağlayan önemli bir değerdir. Nitekim Sümmânî'nin “Yoksulun” şiirinde

toplumda var olan yoksul kişilerin durumu analiz edilmeye çalışılmıştır. Duyarlılık değeri ile birey sadece toplumda ön planda olan ve güç kazanan kesim ile değil toplumun diğer tüm paydaşlarının da olduğu büyük fotoğrafa bakar ve sorunlar karşısında alternatifler üretmeye çalışır. Bu dörtlükten yoksul olan kişinin toplumdaki konumu hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Âşıklar; ellerinde sazı, gönüllerindeki millî duygularla toplumdaki her kademedeki insanlarla iletişim halinde oldukları görülmektedir.

Seni harap eder çok düşme hâba

Girmek ister isen eğer sevaba

Kemlik etme sakın düşme âzâba

Gelip elbet seni ararlar bir gün (Erkal, 2018: 90).

“Bir Gün” adlı şiirine ait olan yukarıdaki dörtlükte Sümmânî eğer sevap kazanmak istersen çok fazla uykuya meyilli olma; kötülük ederek sakın azaba düşme uyarılarında bulunarak toplumu bilinçlendirmektedir. Böyle davranması Sümmânî’nin içerisinde yaşadığı topluma karşı duyarlılık bilinci içerisinde olduğunu göstermektedir. Bilgiyi paylaşabilme, doğruyu gösterebilme çabası önemli erdemlerdendir. Âşık tarzı Türk şiir geleneğindeki âşıkların toplumsal güzellik için her daim bir çabaları olduğu görülmektedir. Onların bu fedakârlığı ve gayretleri toplum tarafından her zaman takdire şayan olarak algılanmaktadır.

Nerden kelâm aldı nutk ile lisân

Hayvan-ı nâtıktır bilmeyen insan

İster Şaban olsun ister Ramazan

Gün geçirir eşref mâhı tanımaz (Erkal, 2018: 107).

Sümmânî’ nin “Tanımaz” şiirine ait olan bu dizelerinden duyarlılık değeriyle ilgili duyuşsal kazanımlar edinilmektedir. Kişinin lisanının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra toplumdaki kişilerin Ramazan, Şaban gibi değerli ayların kıymetini bilmediklerini ifade ediyor. Âşık toplum bireylerinin bu özel aylara ilgi duymasını ve duyarlı olmalarını talep etmektedir. Sümmânî kişinin sadece bu dünyası için değil ahiret dünyası için de fırsatları değerlendirmesini arzulamakta ve onları uyandırmaya

çalışmaktadır. Değerler eğitimi de bu bağlamda kişinin gaflet içerisinde olmasını yeğlemez.

Geri gitmek benim derdim

İçerimden çıkmaz ördüm

Koyak koyak belli yurdum

Lâle sümbül bitti m'ola (Görkem, 2006: 63).

Âşıkların ait oldukları toplumlarda meydana gelen olaylara duyarsız kalmadıkları görülmektedir. Dadaloğlu'na ait olan “Su Yoluna Çıktı m'ola” şiirinde de duyarlılık değerinin olduğu anlaşılmaktadır. Çukurova bölgesindeki konar-göçer göçmenler iskân politikasıyla yerleşik hayata mecbur kılınmış ve o dönemin ilgili durumlarını Dadaloğlu'nun şiirlerine yansıttığı görülmektedir. Dadaloğlu, başta Avşarlar olmak üzere birçok konar-göçer Türkmenlerinin hüznlerini, özlemlerini, yurtlarına olan hasretlerini eserlerinde dile getirmektedir.

Görünüyor Elbistan'ın ovası

Hiç bitmiyor başımızın belâsı

Dulkadıroğlu'nun tülü mayası

Katarlanıp göç uğruna düştü mü (Görkem, 2006: 97).

Âşığın “Suna Kirez Bellerinden Aştı mı” adlı eserine ait olan bu dizelerde duyarlılık değerinin olduğu görülmektedir. Âşıklar ait oldukları toplumlardaki kişilerin var olma süreçlerindeki her türlü hayat mücadelesine tanık olmaktadır. Burada da Dadaloğlu'nun toplumsal bir olgu olan göç olayına karşı duyarlılık bilinciyle hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Aşağıdan iskân evi geliyor

Kötüler de koç yiğide gülüyor

Kitab'ın dediği günler oluyor

Yoksa devir döndü âhir zaman mı (Görkem, 2006: 98).

Dadaloğlu'nun “Bre Beyler Cünunluğun Zaman mı” adlı şiiri genel itibarıyla mevcut iskân hareketinin Avşarlar üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Avşarlar başta olmak üzere

birçok Türkmen boyu iskâna zorlanır. Vatanına bağlı olan göçebe yaşam süren aşiretlerde bu durum bazı kırgınlıkların oluşmasına ve istenilmeyen olayların yaşanmasına neden olmaktadır. İlgili bu dörtlükten de anlaşılacağı gibi âşıklarda toplumsal duyarlılık bilincinin ve farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Avşar beylerinde bir güzel gördüm

Kozan arasından çeker göçünü

Kınalamış ayağını başını

Sırma ile örmüş sümbül saçını (Görkem, 2006: 106).

Âşığın “Sırma İle Örmüş Sümbül Saçını” adlı eserine ait olan bu dörtlükte duyarlılık değerinin olduğu görülmektedir. Avşarların göç etmesi durumunu dile getirmesi âşığın toplumsal duyarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Âşıkların, içerisinde var oldukları toplumların yaşantılarına karşı durum analizlerinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Elem geldi elde değil gaziler

Akar gözüm yaşı çağlar ne deyim

Sağ selâmet geçtiğim Binboğa

Sual eyler benden dağlar ne deyim (Görkem, 2006: 185).

Dadaloğlu’nun “Sual Eyler Benden Dağlar Ne Deyim” adlı şiirinde duyarlılık değeri tespit edilmiştir. Avşar aşiretinin diğer Türkmen oymaklarıyla yaptıkları kavgayı anlatmaktadır. Âşık, aşiretinin başından geçen olaylara duyarsız kalmamıştır. Dağlarla dertleşmektedir. Dadaloğlu, aşiretinin içerisindeki elem durumunu eserinde anlatmaktadır.

İlgıt ılgıt bir yel esti Urum’dan

Duydum hali perişandır Avşar’ın

Gam kasavet kalkmaz oldu serimden

Döndü gurbet ile yolu Avşar’ın (Görkem, 2006: 209).

Dadaloğlu’nun “Döndü Gurbet Ele Yolu Avşar’ın” adlı eserinde âşık, Avşarların içerisinde bulunduğu zor durumu anlatmaktadır. Obalarına bağlı olan Avşarların sürgüne gönderildiği eserden anlaşılmaktadır. O dönemde Fırka-i İslâhiye’nin zorunlu iskânları

Avşarları zor durumda bırakmıştır. Dadaloğlu gönülden bağlı olduğu aşiretinin bu zor hallerine duyarsız kalmamıştır. Dadaloğlu saziyla sözüyle Avşarların savunucusu olmuştur. Bu durum Dadaloğlu'nun duyarlı bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir.

İli göçmüş ıssız kalmış yurtları

Söyleyelim başa gelen dertleri

Kolu tor şahinli yağız atları

İlleri gördüm de bulandım bugün (Görkem, 2006: 209).

“Gülleri Gördüm De Bulandım Bugün” adlı eserinde Dadaloğlu'nun hüznü olduğu anlaşılmaktadır. Sürgüne gönderilen ve ıssız kalan yurtlar âşığı kederlendirmiştir. Dadaloğlu'nun içerisinde yaşadığı toplumdaki olayları içselleştirdiğini ve toplumsal olayları eserlerinde ele aldığı görülmektedir. Duyarlılık değeri kişide bütünsellik bilincini oluşturur. Kişinin toplumdan kendisini soyutlaması yerine o toplumla yaşantı oluşturma ve ortak deneyimleme sürecini bireye kazandırır.

Öğüt versen öğütlerden almayan

Çağırınca mencilise gelmeyen

Yurtlarının kıymetini bilmeyen

Her birisi bir kötüye kul oldu (Görkem, 2006: 341).

Dadaloğlu'nun “Ok Değmeden Gözlerimiz Kör Oldu” adlı eserine ait olan bu dördlük değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde duyarlılık değerinin bireysel ve toplumsal gibi birçok yönden önemi ortaya çıkmaktadır. Duyarlılık bir şeyleri fark etmeyle başlayıp anlamlandırma yolculuğunun sonunda çıkarımda bulunma yetisidir. Duyarlı olan kişilerin kendilerini ve başkalarını önemseme yetileri güçlüdür. Bu bölümde duyarlılık bilinci oluşmamış fertlerin başına gelen olumsuz durumlar gözler önüne serilmektedir. Duyarlılık değerini içselleştirenler ortak yaşantılar oluşturmada daha aktif rol oynamaktadırlar. Âşıklar bu noktada çok önemli bir konumdadırlar.

İşkân emri oldu aşiret yasta

Kız gelin kalmadı hepsi hasta

Dadaloğlu'm hapis derler Payas'ta

Kanat takıp sur duvarın aştı mı (Görkem, 2006:394).

“Koraf Koraf Binboğa’ya Göçtü mü” adlı eserinde âşık iskân emrinin aşiretini üzüntüye boğduğunu anlatmaktadır. Aşiretine gönülden bağlı bir âşık olan Dadaloğlu, duyarlılık bilinciyle hareket ettiği görülmektedir. Toplumsal ve tarihsel olaylardan kendisini soyutlamadan eserlerinin özünü oluşturduğu anlaşılmaktadır.

3.2.6. Hoşgörü Değeri

Hoşgörü kavramı sözlükte “is.1.Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans. 2.sp. Bir boksörün ağırlık sınıfındaki ağırlığının kabul edilecek kadar azlığı veya çokluğu” (TDK, 2005: 901).

“Genel bir tutum ve anlayış olarak hoşgörülü olmak, tüm faaliyetleriyle insanları, doğayı ve çevreyi varlık hallerine göre kabul etmektir. Farklı cins, renk, ırk, soy, sınıf, dil, din, inanç ve anlayış bakımından başkalarının varlıklarından rahatsızlık duymama, bunları doğal karşılama halidir” (Hökelekli, 2013b: 316).

Bu bağlamda hoşgörü değerinde müsamaha, tahammül, farklı görüşlere saygı duyma, kimseden nefret etmeyerek düşmanlık beslemeden herkesi varlığıyla kabul edebilme anlayışı vardır. İslamiyette de herkesi olduğu kabul etmenin önemi vurgulanmış ve ayrımcılığa karşı çıkmıştır. Hoşgörülü olma; ön yargılardan uzaklaşarak karşı tarafı koşulsuz kabul ve sevgiyle çıkar gözetmeden dengeli bir biçimde sabırlı ve anlayışlı olarak anlayabilme becerisidir. Hoşgörülü olma halinde rahatsızlık, katlanma zorundallığı gibi olumsuzluklar yerine güzel duygular vardır. Doğayı, olayları, bütün durumları anlayışla karşılama hali vardır. Farklılıklara açık olma önemli meziyettir. Herkesi bizim doğrularımıza ikna etmeye mecbur kılmaya çalışma yoktur. Hoşgörü erdeminde karşı tarafı önemseme, hareketlerini engellememe ve toplumsal barış için mücadele etme tutumları vardır. Hoşgörülü olabilmeyi içselleştiren birey uzlaşma içerisinde olur. Toplumsal huzur için karşı tarafa hataları düzeltebilme şansı verir. Bu nedenlerle de hoşgörülü insan toplum tarafından sevilir, onaylanır ve saygı görür. Hoşgörünün önemini kavrayan kişi her türlü kaba ve şiddet içeren davranışlardan uzak durur. Bencil değildir ve olaylara farklı bakış açılarıyla bakabilmenin kazanımlarıyla kendi yaşamını ve başkalarının yaşamlarını güzelleştirir. Âşık tarzı Türk şiir geleneğinde hoşgörü kavramı önemli bir yer tutar. Hoşgörü değeri geleneğin üyelerinin birbirlerine daha sıkı

bağlanmasında ve birbirlerini anlamalarında etkili olmuştur. Âşıklar sazlarını gönülden dillendirirler. Âşığın gönül deryasından çağlayan su etrafındakilerin yaşama kaynağı ve heyecanı olur. Âşıklar toplum tarafından benimsenmiş ve samimi olmaları sebebiyle de âşıklara güvenilmiştir. Güven, saygı, hoşgörü, anlayış, varlığı bütünsel olarak kabul edebilme, toplumsal barışı ve huzuru arzulama âşıkların toplumsal yönünün ve eğiticiliklerinin ağır bastığını göstermektedir. Âşıklarımız hoşgörülü olmanın güzelliklerinden ve hoşgörülü anlayıştan uzaklaşmanın sakıncalarından eserlerinde bahsetmişlerdir.

Yaz gelir de Arab atlar yarışır

Bayram gelir, kanlı, kinli barışır

Dediler sevdiğim elle konuşur

Divane gönlüme güman da geldi (Öztelli, 2005: 88-54).

Karacaoğlan şiirleri genel itibarıyla sevgi ve doğa etrafında oluşturulmuş olsa da şiirler incelendiğinde farklı temaların ve değerlerin de olduğu görülmektedir. Nitekim bu mısralarda da bayramlarda birbiriyle kūs olan kişilerin barışabildiği vurgulanmaktadır. İnsanlar hoşgörülü olduğu müddetçe birbirlerini anlama yolculukları daha kolay olur. Hoşgörülü bireyler kalplerinde kin ve nefret gibi olumsuz duygular barındırmaz. Bireyin anlayışı ve hoşgörüsü yaşamı daha da anlamlı kılmaktadır.

Karacaoğlan der ki, kendim öğmeyim

Coşkun sular gibi bendim döğmeyim

Güzel sevme derler, nasıl sevmeyim

Sevsem öldürürler, sevmesem öldüm (Öztelli, 2005: 153-148).

Kendini bilen ve başkalarının görüşlerine karşı hoşgörülü olan bireyler kendini övmez. Bütün güzelliklerin çıkış noktasının sadece kendisinde olmadığını bilir. Başkalarının görüşlerini anlamaya yönelik çaba ve anlayış hoşgörü değeriyle yakından ilgilidir. Âşıklık geleneğinde insanları ve yaşamı anlamak ve yorumlamak âşıkların güçlü meziyetlerindendir. Karacaoğlan da yaşama dair çıkarımlarını eserlerinde harmanladığı görülmektedir.

Güzel oldum diye yukarı bakma

Kanlarım kurudup, yüreğim yakma

Hatırlar incidip, gönüller yıkma

Bu yalan dünyanın sonu ölümdür (Öztelli, 2005: 246-286).

Karacaoğlan bu dörtlüğünde bu dünyanın gelip geçici olduğunu, gönül yıkmanın ve yürekleri yakmanın doğru olmadığını vurgulamıştır. Fiziksel güzelliğine güvenip insanlara aşağılayıcı davranışlarda bulunmanın gereksiz olduğunu herkese anlayışla yaklaşmanın önemi bu dizelerle okuyucuya yansıtılmaktadır. Gönül yapmak hoşgörü değeriyle iç içedir. Gönül yıkmak kolay ama gönül yapmak zordur. Hoşgörü değerinde saygı, anlayış ve benimseme vardır. Karacaoğlan'ın hayata bakış felsefesinde hoşgörü değeri görülmektedir.

Karacaoğlan söyler karşı karadan

Hicap perdesini kaldır aradan

Seni beni bir Mevlâdır yaradan

Büyüklenme hey kız, güzelim deyü (Öztelli, 2005: 265-314).

Âşık Karacaoğlan, senin de benim de yaratanımız aynı kişidir derken bütün insanların eşit olduğunu vurgulamıştır. Sevdiğine güzelim diye büyüklenme sözünü söyleyerek aslında toplumsal mesaj da vermekte. Toplumdaki bireylerin birbirlerine anlayışlı olmalarını ve üstünlük gösterilerinde bulunmamaları gerektiği iletisi vurgulanmaktadır. Hoşgörü değeri ile birey karşı tarafı anlamanın huzuruna ve mutluluğuna kavuşmaktadır.

Beni kara diye yeme

Mevlâ'm yaratmış, hor görme

Ala göze siyah sürme

Çekilir, kara değil mi (Öztelli, 2005: 381-460).

Bütün yaratılmışları olduğu gibi kabul edebilme hoşgörü değerinin içselleştirilmesine bağlıdır. İçselleştirilen değerler sayesinde yaşamımızı daha aktif anlamlandırırız ve çevremizdekileri de daha değerli kılma adına eylemimiz güç kazanır. Karacaoğlan burada fiziksel özelliklerden dolayı karşı tarafı küçümsemenin yanlışlığını vurgulamaktadır. Bütün yaratılanları; yaratandan ötürü sevmek ve kabul etme Türk toplumunun önem verdiği bir ahlaki davranıştır. Ahlaki davranışları şiirlerinde sıkça vurgulayan âşıklar

Türk toplumunun her döneminde içinde yaşadıkları cemiyet üzerinde yapıcı etkileri görülmektedir.

Zâhirde abdâl ol nihânda Mansur

Özün kemend eyle dar gecelerde

Bu sinem şehrine kondurma gurur

Feryâdın bin eyle zâr gecelerde (Erkal, 2018: 33).

Hoşgörülü ve anlayışlı insanların çevresiyle iletişimi olumlu yöndedir. Hoşgörülü olabilmek; birbirlerini anlayarak, kibirlenmeden olduğu gibi kabul edebilmektir. Sümmânî'nin "Gecelerde" adlı şiirinde geçen bu dizelerde gururlu olmamak gerektiği âşık tarafından vurgulanmaktadır. Gönül şehrinde gururdan söz edilemez. Gönül şehrinde kalben sevmek ve duyumsamak vardır. Öteleştirmek ve kibirlenmek yoktur.

Kişinin kendi gurûru kendine sitem eyler

Fehmeyle ki dehânında nice dilin devrân eyler

Lisân var cevâb-ı cevher lisân var hası ham eyler

Çünkü bu yolda harçettik cehâlet dünyâdadır. (Erkal, 2018: 123).

Sümmânî'nin "Dünyadadır" şiirine ait olan bu mısralarda gururlu olmamayı ve dilimizi güzel kullanmaya dair nasihatler içermektedir. Şiirin genelinde eğitici sözlerin yer aldığı görülmektedir. Sümmânî, anlamının önemine dikkat çeker ve insanın aklıyla gerçekleri bulabileceğini okuyucusuna sezdirmektedir. Aklın rehberliğinde yapılan yolculuklarda anlama ve yorumlama vardır. Fehmeyleyen kişi gururdan uzak durur. Değerler eğitiminin de temelinde de kibirden uzak durarak anlama ve düşünme vardır.

Başım koydum eşiğinin taşına

Kurban olam elâ gözün kaşına

Bizi kınayanın versin başına

Felek bir yanıımı boşa getirdi (Görkem, 2006: 133).

Dadaloğlu'nun "Felek Bir Yanımı Boşa Getirdi" adlı eserinde yârimden ayrılan kişinin gamlı durumu vardır. Bu durumu kimsenin kınamasını ve ayıplamasını istemez. Hoşgörülü olma değerinde anlayış önemlidir.

Bizim ilde lâle sümbül gül biter

Bülbülü kumrusu firkatli öter

Sılada sevdiğim gözümde tüter

Kader böyle imiş kime ne deyim (Görkem, 2006: 184).

Dadaloğlu'nun "Kader Böyle imiş Kime ne Deyim" adlı eserine ait olan bu dörtlükte hoşgörülü olma değerinin var olduğu tespit edilmiştir. Hoşgörü değerinde kabullenme ve anlayışlı olabilme vardır. Âşık gurbette ve yurduna ait her güzel bir şeyi özlemektedir. Sevdiğine hasret kalmıştır. Ama bu durumu anlayışla karşılamakta ve kimseyi suçlamamaktadır. Âşığın şartlara uyum sağlama içerisinde olduğu görülmektedir.

3.2.7. Kanaatkârlık Değeri

İnsanoğlu aklı, yeteneği, sezgileri ve vicdani davranışları ile kanaatkâr olabilmekte ve sahip olduklarıyla yaşamdan zevk almanın tadına varabilmenin gücünü gösterebilmektedir.

Kanaatkâr sözlükte "Azla yetinen, elindeki ile yetinen, kanık, kanaatli, yetingen" (TDK,2005:1057).

Kanaatkâr olabilme sahip olunan şeylerle yetinme, hakkına razı olmak, aç gözlülükten kaçınma, kismetine düşene şükretme anlamlarına gelmektedir. Hırs, bencillik, ihtiras, tamah, doyumsuzluk gibi özellikler insanın kişiliğini olumsuz etkiler. Elindekileriyle mutlu olamama ve mal edinmeye karşı aşırı kazanma tutkusu insanın içerisinde büyük boşluklar açar. Başkalarıyla kendi özelliklerini kıyaslama kişinin ruh sağlığına zarar verir. Kendi sahip olduklarının kıymetini bilmeyenler sınırsızlık içerisinde sürekli gözleri dışarıdadır. Asıl zenginlik ve mutluluk duygularımızı güzel yaşamaktan geçer. Kanaatkâr olan kişiler duygu zenginliği içerisinde dünya nimetlerine karşı ihtiyacı kadarıyla ilgilenmektedir. Daha fazlasına sahip olma durumunda çevresiyle paylaşma eğilimindedirler. Kanaatkârlık tembellik, boş vermişlik, hareketsizlik değildir. Sahip olduklarımızı kıymetsizleştirme çabası da değildir. Tam tersine malik olduklarımızın değerini anlamak ve güzellikleri görebilmektir. Sahip olduklarının değerini bilmeyenler daha fazlasına sahip olamadıkları gibi elindekileri de kaybetmeye mahkûmdurlar. Kanaatkârlıkta ölçülülük ve orta yolu bulma vardır. Hırsa kapılmadan gönül rahatlığı ve huzuru içerisinde yaşamının farklı renklerinin tadına varmaktır. Ancak kanaat kesinlikle

fakirlik, sefalet içerisinde yaşamı müdavim ettirmek değildir. Kanaatkârlığın tam zıttı tamahkârlık yani açgözlülüktür. Açgözlü kişiler kendisinin olmayan şeylere göz diker. Kendilerinde olan şeyleri yetersiz ve değersiz görürler. Şükretme ve paylaşma erdemlerinden uzak kişilerdir. Kendi emeğimizin ürünü olmayan şeylere karşı sahip olma isteği kişiyi ahlak dışı davranışlara sürükleyebilir.

Neyleyim şu dünyanın ziynetin

Âkıbeti ölüm olduktan geri

İstemem bahçende bülbüller ötsün

Benim gonca gülüm solduktan sonra (Öztelli, 2005: 105-80).

Karacaoğlan ölümlü olan yani geçici olan dünyanın süsünü ve zenginliğini istememektedir. Âşığın istediği sevgidir. Kanaatkârlık değerinin temelinde de var olanlarla mutlu olabilmek ve yaşamı sevgiyle kucaklayabilmek vardır. Varlıklı olmanın şu fani dünya gerçeğinde işlevsel olmadığı âşık tarafından vurgulanmaktadır.

Acap şu dünyada ne kadar mal var

Düşünme, Mevlâ'ya, Allah'a yalvar

Bir altın saatla bir çuha şalvar

Bir dahi lefirden şal ister gönül (Öztelli, 2005: 126-110).

Karacaoğlan bu dizelerle dünyada çok fazla mal edinmeyi düşünülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dörtlükte asıl amacın malı fazlalaştırmak değil düşünebilme ve Allah'a dua etme eylemini gerçekleştirmek olduğunu âşık mısralarında belirtmektedir. Değerler eğitimi bağlamında kanaatkârlık değerinin öneminin anlaşılması açısından şiirdeki anlamsal çağrışımlar ehemmiyetlidir.

Karacaoğlan budur halim

Neylemeli dünya malın

Binboğa'dır benim ilim

İlimden habarın var mı (Öztelli, 2005: 283-333).

Dünya malına fazla meyil göstermeyip var olanların kıymetini bilme kanaatkârlık değeriyle yakından ilişkilidir. Karacaoğlan bu anlamsal tahlili kendi halinden yola

çıkarak yapmaktadır. Kanaat ederek yaşamın farklı boyutlarını hissedebilme ve sevgiyle çeşitli güzelliklerle mutlu olabilmenin tadına varmayı Karacaoğlan okuyucusuna duyumsatmaktadır.

Ne zenginim, ne de fakir

Yaradan Mevlâ'ya şükür

Aşkın kitabını okur

Sırtı kürklü beyler d'olur (Öztelli, 2005: 332-402).

Yaratıcıya şükredebilme; yaratıcıya olan bağlılığın ve sevginin göstergesidir. Âşığın çok varlıklı olmadığını ve gözünü de çok yükseklerle dikmediğini bu dizelerden anlaşılmaktadır. Karacaoğlan okuyucusuna kanaatkârlık değerinin güzelliğiyle bir farkındalık yaratmaktadır. Farkındalığın özünde inanma, yetinme, şükredebilme ve güzellikleri görebilme vardır.

Kadir Mevlâm ataş atma özüme

Dünya malı görünmüyor gözüme

Kadir Mevlâ'm sen bak benim yüzüme

Cehennemın ataşıyla dağlama (Öztelli, 2005: 377-456).

Karacaoğlan'ın dünya malına meyil göstermemesi âşığın kanaatkârlık değerini içselleştirmesinin yansımasıdır. Kanaatkârlık aslında mutlu olabilmenin anahtarıdır. Kanaatkâr olmayan insanlar hep daha fazlasını ister ve öğrenilmiş çaresizlik hissine kapılırlar. Bu tarz insanlar mutsuzluğun eşiğindedirler. Âşık da mutsuz olmamak adına kanaatkâr davranışlar sergilemektedir.

Bu fâni dünyâdır bellidir belli

Ne şal giyen kalır ne yüzü allı

İstersen yüz yaşa ister yüz elli

Âhırın ölümdür ne hayâldesin (Erkal, 2018: 80).

Bu dünyanın gelip geçici olduğunu Sümmânî “Ne Hayaldesin” şiirinde dile getirmektedir. Âşık, insanoğluna ne kadar uzun ömür de vaat edilse ve hayallere dalınmış olursa bile sonunun neticesinin belli olduğunu belirtmektedir. Daha gerçekçi

düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yaşanılan zamanın kıymetini bilme ve yaşanabilirlik seviyesini yükseltme noktasında pozitif enerjinin kaybedilmemesi önemlidir. Anı güzelleştirme çabası içerisinde olmanın ve kişiye ait olanlarla yetinmesinin önemi bu dörtlüğün anlamsal bağdaşıklığını oluşturmaktadır.

Ervâh-ı ezelden birledim şükür

Âlemlere sultân sen değil misin

Kalbimde fikrullâh dilimde zikir

Yaradan subhânım sen değil misin (Erkal, 2018: 87).

Sümmânî'nin "Sen Değil misin" adlı şirinden alınan bu dörtlükte kanaatkârlık değerinin huzuru hissedilmektedir. Âşığın bezm-i elest meclisinden beri şükredebilmenin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Var olanlara şükredebilmenin güzelliğini ve kalbindeki manevi gücün etkisi âşığın eserine yansıdığı görülmektedir.

Sümmanî ne ola ehlin temeli

Kişiye yâr ola kendi âmeli

Kul beşerdir değil tamahdan hâli

İnsanı bir avuç toprak doyurur (Erkal, 2018: 103).

Kişinin her iki dünyada da mutluluğu elde edebilmesi için yapması gereken yükümlülükleri yerine getirmesi gerekir. Sorumluluklarını bilen kişi olgun insan olma yolunda ilerlemektedir. Kâmil insan açgözlü değildir. Sümmânî "Doyurur" şiirinde genel olarak kâmil insan olan kişilere kulak vermek gerektiğinden ve hayatta kanaatkâr olabilmekten bahsetmektedir. Yukarıdaki dizelerde de insanın fani olduğunu ve sonunun bir avuç toprak ile son bulacağı vurgulanmaktadır.

Dadaloğlu'm der de hûb tatlı dilli

Güzellerin var da cıgallı telli

Ednâ kullarının sohbeti belli

Yalan dünya hiç kimseye kalır mı (Görkem, 2006: 150).

Dadaloğlu'nun "Kul Ednâ'nın Muradını Verir mi" adlı şiirine ait olan bu dörtlükte kanaatkârlık değerinin var olduğu görülmektedir. Yalan dünyanın gelip geçiciliği

bağlamında var olanlarla yetinme, daha fazlasını arzulamama düşüncesi şiirde harmanlanmıştır.

Bu dünyadan öte dünyaya çekilir kervan

Alıcıya vurucuya ederler ferman

Der Dadalı mahşer günü dertlere derman

Muhammed Allah’ın kulu değil mi (Görkem, 2006: 155).

Dadaloğlu’nun “Tarikat de Onun Yolu Değil mi” adlı eserine ait olan bu dörtlükte dünyanın gelip geçici olduğu duygusu vurgulanmaktadır. Yolculuğun diğer dünyaya olduğu gerçeği dörtlükte ele alınmaktadır. Geçici olan bu dünyada kanaatkâr olabilmenin önemi hissedilmektedir.

Sırrını söyleme avrada yada

Verir kısmetini ol Bâr-i Hüda

Yaptırırsan iki dosta bir oda

Çok çalışma adam olman malınan (Görkem, 2006: 203).

Dadaloğlu’nun “Zamanede Pek Uğraşma Elinen” adlı eserine ait olan bu dörtlükte kanaatkârlıkla ilgili nasihatler içermektedir. Adam olmak için çok mala sahip olmanın ehemmiyeti olmadığı üzerinde durulmaktadır. Allah’ın insana verdiği kısmetlerle mutlu olunabileceğini, çok mal edinme arzusunun kişiyi yorabileceği vurgulanmaktadır. Kanaatkârlık değerinde mal ve zenginliğe yönelik önemsenmez. Asıl değerli olan var olanlarla yetinebilme ve mutlu olabilmedir. Dadaloğlu da bu noktada hırsıyla zenginliği talep etmenin kişiyi adam etmeyeceğini belirtir.

Gönül arzu eder dostun ilini

İğrar m’ola kara saçın telini

Verseler istemem dünya malını

Gönül dostu görmeyince zor gelir (Görkem, 2006: 290).

Dadaloğlu’nun “İşittim Kulâma Bir Avaz Gelir” adlı eserine ait olan bu dörtlük değerler eğitimi bağlamında ele alındığında kanaatkârlık değerinin var olduğu görülmektedir. Dostluğun, arkadaşlığın, yârenliğin dünya malından daha kıymetli olduğunu âşık eserinde

vurgulamıştır. Dünya malına çok talep göstermeme ve insanlar arası iletişimde sevgi bağına güçlü tutma çabası kişiye olumlu dönütler sağlar. Kanaatkârlık değerini özümseyen bireyler genellikle etrafındaki kişiler tarafından kabul görür. Çevresinden kabul gören ve onaylanan bireyler daha öz güvenli olmaktadır.

3.2.8. Sabır Değeri

Sabır, kişinin eylemlerini düşünce süzgecinden geçirerek, acele etmeden, dikkatini toplayarak, ön hazırlıklarını yaparak olaylar karşısında sağlıklı karar verme aşamasına geçmesindeki güçtür. Sabır, beklenilmedik üzücü bir durum karşısında kişiye mücadele ve katlanma olanakları verir. Bu olumsuz vakalar karşısında sabır değeri, öz denetim süreçlerini doğru şekilde yönetme şansı verir. İsyan ederek, benlik suçlanarak, sürekli serzenişte bulunarak hem bireysel hem de toplumsal olumlu sonuçlara varılması mümkün değildir. Sabırın sadece bireysel boyutu değil toplumsal boyutu da vardır. Öncelikle kişi kendini kontrol altına alarak bilinçdışı isteklerini dizginleyebilmeli ve ahlaki bir yaşam sürmede çaba göstermelidir. Toplumsal büyük bir felaket karşısında da birlik ve beraberlik içerisinde, millî duyarlılık bilinciyle hareket ederek dirençli ve sağlam durabilmek önemlidir. Sabırda acele davranmamak önemli de olsa bazı durumlarda haksızlıklara, adaletsizliklere karşı duruşun ve tepkileri çok fazla geciktirmeden ortaya koyma ehemmiyetlidir. Olgun bir insanın meziyetlerine uygun ölçülü davranışlar sergileyerek bireyin kendisini ifade etmesi elzemdir.

Sabır değerinde her şeyden önce çalışma, gayret ve planlama vardır. Bir şeyleri elde edebilmek için bir sürecin geçmesi gerekmektedir. Bu süreç zarfında ise görev ve sorumlulukların en iyi şekilde yerine getirilerek fedakârlıkların arttırması gerekir. Azim ve sabırla hedeflere yoğunlaşmak önemlidir. Hedefi olan kişinin ümidi ve yaşama sevinci vardır. Hayat mücadelesinde umutlarına, hayallerine, hedeflerine karşı inancı tamdır.

Bu bağlamda Hökelekli şu tespitlerde bulunmuştur: “Hayatı olumlu karşılayan, bütün acı ve zorluklarına rağmen yaşamdan zevk almasını bilen kimseler, geleceğe ümitle ve güvenle bakarlar. Bu anlamda sabır, işlerin sonunu, olayların geleceğini, her şeyin iyiye gideceğini ümit ederek, kadere güvenerek beklemek ve tahammül göstermektir” (Hökelekli, 2013b:123).

Bireyde sabır, metanet, azim, planlı olabilmek gibi insanın hissiyatını güçlü kılan faziletler ne kadar çok içselleştirilmişse o insanın davranışları bir o kadar ölçülü ve tutarlı olmaktadır. Dengeli, şahsiyetli, karakterli bir birey yetiştirebilmek her anne ve babanın görevi ve isteğidir. Bu arzu ve görevin başka paydaşları ve sahipleri de vardır. Kişi; ailesi, çevresi, öğretmeni, okulu, devleti ve içerisinde yetiştiği toplumla bir bütündür. Bu bütünselliğin ortak amacı sabır ve azimle iyi bir insan yetiştirebilmektir. Âşıklık geleneği; süreç içerisinde kişilerin iyi insan olma yolunda önemli katkıları ve sentezleri olmuştur. Toplumun genelleştirdiği ve kabul ettiği değerler âşıklık geleneği içerisinde yüzyıllarca yaşatılmaya ve özendirilmeye çalışılmıştır.

Karacaoğlan der göz yaşım silinir

Bir ah çeksem yüce dağlar delinir

Yüreciğim bölük bölük bölünür

Yaş döküp de arkam sıra çağlama (Öztelli, 2005: 55-7).

Sabır değerinin özünde; insanın çeşitli acılar ve üzüntüler karşısında durum analizi yapabilme becerisinin getirdiği kazanımlar esastır. İnsanoğlunun tabiatı itibarıyla her türlü yaşantılarla karşılaşma olasılığı vardır. Önemli olan süreci güzel yönetebilmektir. Öfkeye kapılmadan kendini motive ederek şartları gözden geçirebilmek önemlidir. Bu dörtlükte de Karacaoğlan sevgilisine nasihatlerde bulunarak arkasından ağlamamasını ifade etmekte ve sabreylemenin önemini ortaya koymaktadır. Sabır değerinde inanmayla birlikte umutlu olabilmenin getirdiği teselli ve güven vardır. Bu mısralarda da bu atmosfer hissedilebilmektedir.

Seyyah oldum, gezdim gurbet illeri

Kâr etti bağrıma, yeter ayrılık

Söyleyeyim başa gelen halleri

Çok çektim, ölümden beter ayrılık (Öztelli, 2005: 116-96).

Baş a gelen durumlara ve ayrılığın getirdiği acılara sabredebilmenin tablosu burada verilmektedir. Karacaoğlan'ın, ayrılığın ölümden beter olması ifadeleri hüznün derecesini gözler önüne sermektedir. Hüznün, insanı farklı durumlarla karşı karşıya getirebilmektedir. Baş a gelen hallere sabırla mücadele etmek önemlidir.

Karacaoğlan der ki, hanı maralım

Dağlar, sana, söyle var mı zararım

Yârimi yitirdim, yanar ararım

Gümanım var koyağında taşında (Öztelli, 2005: 159-158).

Bu mısralarda Karacaoğlan'ın sevdiği yâri için acılar çektiğini ve sevdiğini bulmak için çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Sabır değeri kişide acılara katlanma cesareti ve gücü verir. Sabır değerini içselleştiren kişiler olaylara tek boyutlu bakmamaktadır. Bilakis bireyler yaşanan olaylardan yaşam felsefesini oluşturan çıkarımlarda bulunma fırsatını elde eder.

Gül dikensiz bitmez imiş

Bülbül gülsüz ötmez imiş

İşe güce yetmez imiş

Eli, yârdan ayrılanın (Öztelli, 2005: 311-373).

Gül ve diken, bülbül-gül mazmunları Türk şiirinde sıkça kullanılan mazmunlardandır. Gül güzelliği ve iyiyi temsil ederken diken zorluğu çağrıştırmaktadır. Sevgili için zorluklara sabretmek ve iyi olmayan şartlarla mücadele etme sabır değerini ön plana çıkarmaktadır. Karacaoğlan da bu dörtlükte sabır değerini ve emeğin önemini örneklerle okuyucusuna hissettirdiği anlaşılmaktadır.

Sabr eyleyin sabr ile

Zeval gelmez imiş kula

Kötü, bir taş atsa göle

Kalkan ördek zârılanır (Öztelli, 2005: 328-396).

Sabır değeri âşık tarafından burada daha genel hissettirilmiştir. Sabırlı olmayı başaran kula kötülük gelmeyeceği vurgulanmıştır. Sabır değeri kişinin olayları daha kapsamlı görmesini sağlamaktadır.

Yiğit yiğidin yoldaşı

At, yiğidin öz kardaşı

Sağlıktır her işin başı

Gamlanma gönül, gamlanma (Öztelli, 2005: 346-417).

Karacaoğlan, gönlüne seslenerek gamlanmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kederden uzak durmak ve şartlara uyum sağlamak sabır değerinin faziletinden kaynaklandığını okuyucuya hissettirilmektedir. Karacaoğlan bu dizelerde farklı güzelliklerin de olduğunu görmenin ve kederlenmemenin önemini ortaya koymaktadır.

Ben mecruhum ahvâlimi tabîbe

Danışmadan müddetimi doldurma

Akan gözyaşlarım ol bahr-ı gama

Karışmadan müddetimi doldurma (Erkal, 2018: 25).

Sümmânî'nin "Müddetimi Doldurma" adlı şiirinde genel itibarıyla sevgiliye kavuşma arzusu isteğinin olduğu görülmektedir. Ancak âşık sevgiliye kavuşmak için bazı sıkıntılar çekmektedir. Sümmânî'nin sıkıntılara bütün gayretiyle sabrettiği görülmektedir. Bu dörtlükten de anlaşılacağı üzere gam denizine doğru akan gözyaşları acının, kederin belirtisidir. Âşık; sabrederek, çabalayarak emeline kavuşma duygusu içerisinde. Sabır değerinin özünde Allah'a olan inanç vardır. Sabır değeri; kişiye sabrettiği durumların sonucunun güzel olmasını umut ettiren idrak anlayışıdır. Bu anlayışın da âşıkta olduğu görülmekte ve değerler eğitimi açısından da okuyucusuna rol model olmaktadır.

Her belaya tahammül kıl şükreyle

Her nefesde Yaradanı zikreyle

Her kelâmın derûnunda fikreyle

Açma malayani dil kapısını (Erkal, 2018: 51).

Sümmânî'nin şiirlerinin öğreticilik yönünün güçlü olduğu görülmektedir. Şiirlerindeki aşk sadece beşeri aşk değildir. Beşeri aşktan ilahi aşka yönelişin var olduğu anlaşılmaktadır. Sümmânî'nin Allah'a gönülden bağlandığının yansımalarını şiirlerinde görülmektedir. Âşığın "Kapısını" şiirine ait olan dizeleri sabır değeri zemininde incelenebilmektedir. Eserin özünde yaratana olan sevgi, inanma ve bağlılıkla belalara tahammül edilebileceğini, her sözün inceliğinde ve derinliğinde Allah'ı zikretmenin yüceliğinin olduğu mesajları vardır. Sabır erdemi ile insan zorluklarla mücadele etme

gücünü kendinde bulur. Sabır değeri ile kişi istenilmeyen tutumlar karşısında taşkın ve saldırgan davranışlardan kendisini uzak tutar. Sabır ile aşılmaz olan dağların aşılabacağı ve emniyetli bir yaşam ortamı oluşturulacağı umudu âşıktaki var olduğu görülmektedir.

Selâm söylen Reyhanlı'da Arab'a

Hesap etsin yaz ayına ne kaldı

Nevruz biter sümbül biter gül biter

Top top edip dermemize ne kaldı (Görkem, 2006: 91).

Dadaloğlu'nun "Top Top Edip Dermemize Ne Kaldı" şiirinde geçmekte olan bu dörtlükte âşığın Reyhanlı beylerinden Arap'a seslendiği görülmektedir. Avşarların sürgünde olduğu ve bu günlerin geçmesine az bir zaman kalıp sabır gösterdikleri anlaşılmaktadır. Değerler eğitimi bağlamında sabır değerinin ön planda olduğu görülmektedir.

El uzatma tabip yaram bilindi

Ciğerlerim delik delik delindi

Demir çarık giydim o da delindi

Arayıp o dostu bulana kadar (Görkem, 2006: 243).

"Yanar Ateşine De Ölene Kadar" adlı eserinde Dadaloğlu bir dostu arama çabasındaki mücadeleyi anlatmaktadır. Âşığın dostu arama gayretinde sabır değerinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Demirden yapılan çarığın erimesi ifadesinde dostu arama yolculuğunun ne kadar çetin olduğu anlaşılmaktadır. Bu mısralarda zor durumlara sabır göstermenin metaneti vardır.

Yiğit olan attan düşer atlanır

Yiğit olan her cefaya katlanır

Yiğit gölgesinde yiğit saklanır

Kötülerin gölges 'olmaz dal 'olmaz (Görkem, 2006:396).

Dadaloğlu'nun "Yalınızın Kanad Olmaz Kol Olmaz" isimli eserine ait olan bu dörtlükte sabır değerinin kazanımları vurgulanmaktadır. Yiğitlerin bütün sıkıntılara katlanabilmeleri her şeyden önce sabırlı olduklarının göstergesidir. Âşık da ilgili bu dizelerle sabır değerinin bireye kazandırdığı güzellikleri okuyucusuna sunmaktadır.

3.2.9. Saygı Değeri

İnsan ilişkilerinin temelini saygı, sevgi, nezaket, hoşgörü gibi tutum ve davranışlar oluşturmaktadır. İnsan ilişkilerinde karşı tarafı anlayabilmek için çaba gösterilmektedir. Verilen emeklerin ve gösterilen anlayışların neticesinde barış ve uzlaşma zemini elde edilmektedir.

Saygı; başta kendimiz olmak üzere etrafımızdaki kişilere ve varlıklara değer vermek ve onlara özenle yaklaşmak demektir. Çevremizdeki kişileri olduğu gibi kabul edebilmek saygının ilk adımıdır. Hiç kimse rengi, milleti, fiziksel özellikleriyle yargılanmamalıdır. Her şeyden önce o şeyin varlığına saygı duyulmalıdır.

“Saygılı olmak iyi bir insanın taşıması gereken temel özelliklerden birisidir. Saygı insanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliğinin arasındaki sınırı bilip o sınırı aşmaması, kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına, hukukuna özen göstermesidir” (Hökelekli,2013b: 40).

Toplumda sağlıklı ve mutluluk verici bir iletişim oluşturabilmek için saygıya ihtiyaç vardır. Saygı varsa sevgi de vardır. Çünkü insanoğlu sevdiği kişiyi incitmez, onun hakkına girmez, ölçüsüz ve ona karşı acımasız davranışlardan uzak durur. Saygı gösterme; canlı varlıklara, dine, doğaya, kendine ve topluma şeklinde görülebilir.

Kendi varlığının farkında olan ve kendini gerçekleştirebilme adına olgun davranışlar sergileyen, yeniliklere açık olan kişi kendine olan saygısı tamdır. Öz saygı kişinin kendisini algılama biçimidir. Her zaman başta birey kendisine ve çevresine olumlu bir bakış açısı geliştirmelidir. Olumlu bir benlik algısına sahip birey etkili iletişim kurmaya, öğrenmeye, tecrübelerini aktarmaya, çevresindekileri güzelliklere teşvik etmeye ve sorumluluk almaya hazırdır. Saygı değerini içselleştiren fert hayata olumlu bakar ve hak ettiği saygıyı çevresinden görür. Aslında saygı taleple elde edilecek şey değildir. Saygı görmek isteniliyorsa başta kişi kendisini sevmeli, davranışları ve tutumlarıyla saygıyı hak etmeli. Bu bağlamda hak etme önemli bir erdemdir. Yaşantılarını kendini geliştirebilme üzerine deneyimleyen, kendi denetimini yapabilen, toplumsal kültüre ve erdemlere göre davranabilen, toplumsal yardımlaşmaya katkı sunan, çevresine ve kendine şefkatli kişiler saygı görmeyi hak eder. Toplumda ahlaki problemlerin ortadan kalkması için toplumda yaşayan kişilerin o toplumun davranış kurallarına saygı duyması ve kuralları içselleştirmesi gerekmektedir. Güzel ahlakın temelinde saygı, sevgi, dürüstlük, ölçülü

davranabilme yetileri önemlidir. Ahlakı önemseyen toplumlarda, ortak duyuşsal ve davranışsal ilkelerin toplum üyeleri tarafından daha kolay anlaşıldığı görülmektedir. Kabul gören ilkeler kişilerin takdir edilmesinde rehber görevi görmektedir.

“Değerler eğitiminde önemli yeri olan ahlâk, önemsenmediği, terk edildiği ortamlarda bunalımlar yaşanır. Bu bunalımlar ahlaki kusurlar üretir. Yalancılık, hırsızlık, haksızlık, namussuzluk, göreve bağlı olmama, sorumsuzluk, kin, öfke, düşmanlık, cimrilik... gibi davranışlar ahlâki kusurlardan bir kısım olarak sayılabilir” (Çağlayan, 2013: 28).

Ahlaki kusurların ortadan kalkmasında bireylerin birbirlerini anlamaları ve saygı duymaları önemlidir. Âşık edebiyatı geleneğinde âşıklar toplumsal düzensizlikleri ve kusurları eserlerinde eleştirmişler ve barışı, sevgiyi, anlayışı toplumda yaymaya çalışmışlardır.

Karacaoğlan der ki, yiğitler öğer

Açılmış meyvenin dalını eğer

Güzelin kıymatı bin altın değer

Netmeli güzeli huy olmayınca (Öztelli, 2005: 52-3).

Karacaoğlan şiirlerinde güzellere olan sevgi ve saygı önemli bir temadır. Bu dizelerde âşık; güzelin sadece fiziksel olarak değil davranışsal ve ahlaki olarak da güzel olmasının önemi üzerinde duruyor. Huyen güzel olması kişinin çevresine karşı saygılı olmasını ve çevresinden de saygı görmesini sağlar. Saygı değerini özümseyen birey toplumla sağlıklı bir iletişim kurar. Değerler eğitiminin özünde de bütünsel uyum ve gelişim vardır.

Karacaoğlan söyler, kaşı karadan

Hicap perdesini kaldır aradan

Seni, beni bir Mevlâ'dır yaradan

Büyüklenme hey kız, güzelim deyi (Öztelli, 2005: 110-86).

Bütün yaratılmışların yaratıcısı aynıdır. Bu bağlamda kimsenin kimseden üstünlüğü yoktur. Karacaoğlan da burada büyüklenmenin güzel bir davranış olmadığını vurgulamaktadır. Karacaoğlan saygı değerinin önemini bu dizelerinde okuyucusuna sunmaktadır.

Karacaoğlan der ki, güdem bir günü

Gözüm açık gider, sarmasam seni

Amanın ağalar, kınaman beni

Varıp kapısına kul olacağım (Öztelli, 2005: 131-117).

Karacaoğlan'ın gece gündüz sevdiğini düşündüğü ve kapısında kul köle olmaya razı olduğu anlaşılmakta. Bu durumun da kimse tarafından ayıplanmamasını ve saygı duyulmasını arzulamakta olduğu görülmektedir.

Aştı gitti, göremedim boyunu

Çene tutmuş kaşlarının yayını

Yeni belledim güzellerin huyunu

Gel denmeyen yere varılmaz imiş (Öztelli, 2005: 257-302).

Çağrılmayan yere gitmeme toplumda karşılığı olan ve toplum üyelerinin dikkat ettiği önemli bir saygı ve anlayış davranışıdır. Karacaoğlan da bu önemli anlayış ve saygı davranışını okuyucusuna hatırlattığı görülmektedir. Davet etme karşı tarafa verilen bir değerdir. Çağrılan yere gitmek birlik ve beraberliği artırmaktadır. Kişiler arası saygı ve sevgi bağını güçlendirmektedir.

Mecliste ârif ol kelâmı dinle

El iki söylerse, sen birin söyle

Elinden geldikçe sen eylik eyle

Hatıra dokunup kırıcı olma (Öztelli, 2005: 377-457).

Toplulukta bilgili olma ve karşı tarafı hakkıyla dinleme önemli erdemlerdendir. Dinleme yeteneği güçlü olan kişiler kendini geliştirme adına birçok kazanım elde eder. Dinleme her şeyden evvel karşı tarafı olduğu gibi kabul edebilme ve anlama çabasının tezahürüdür. Kalp kırmadan, saygı ekseninde bireylerin birbirleriyle iletişime geçmesi değerler eğitimi açısından önemli görülmektedir. Nitekim Karacaoğlan da bu dörtlükte karşı tarafa saygı duymanın ve dinlemenin güzelliğini eserinde vurguladığı görülmektedir.

Havalanma deli gönül düşersin

Âşıklarda kibir olmaz, can olur

Bu illeri sen de görsen şaşarsın

Güzellerde nice nazlar şan olur (Öztelli, 2005: 434-40(ekler)).

Âşıklar toplumun içinde yetişmiş ve gücünü toplumdan alan kişilerdir. Toplumsal bağları güçlü olan âşıkların sosyal ilişkilerde daha etkili olduğu görülmektedir. Âşıkların sosyal hayatta yaşam becerilerini aktif bir şekilde kullandıklarını bu dördlükten de anlaşılmaktadır. Karacaoğlan bu dizelerde âşıklarda kibirin olmadığını vurgulayarak okuyucusuna saygı değerinin faziletini hissettirmektedir.

Kendin bilmez ile kalkıp oturma

Hâlin zaya verip fikrin yitirme

Bir meclisin üst başına oturma

Şahsına yaraşır yer olmayınca (Erkal, 2018: 21).

Sümmânî'nin "Olmayınca" şiirinde geçen bu dizeler saygı değeri bağlamında incelenmektedir. Burada âşık; kişinin yerini, durumunu bilmesi gerektiğini, meclisin en üst yerine oturmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Saygı değerinin inceliği âşık tarafından yansıtılmaktadır. Sümmânî başkasının yerine oturmamanın önemi üzerinde duruyor. Daha geniş düşünüldüğünde herkesin kendi konumunu, haddini bilmesi ve başkalarının hakkına girmemesi olarak algılanmaktadır. Bir toplumda herkes birbirine saygı duyarak yerini bilir ve başkasının hakkını ihlal etmezse o toplumda düzen ve adalet temin edilir. Âşıklar; bu noktada şiirlerindeki değer kapsamlı iletileriyle birey ve toplum için önemli eylemleri gerçekleştirmiş olmaktadır. Değerler eğitiminde toplum tarafından benimsenmiş kişilerin davranışları rol model olma bağlamında önem arz etmektedir.

Bülbülsüz deminde gülün mahpus et

Uzatma haramda elin mahpus et

Âlim huzûrunda dilin mahpus et

Katre dalga vurmaz ummâna karşı (Erkal, 2018: 52).

Sümmânî'nin "Karşı" adlı şiirine ait olan bu dördlükte saygı değerinin ilmek ilmek işlendiği görülmektedir. Türk geleneğinde nitekim âşıklık geleneğinde büyüklere, bilginlere, ustalara karşı saygı sonsuzdur. Âlim karşısında dilini mahpus et dizesinde âşık,

âlîme olan saygısını belirtmektedir. Gereksiz sözlerle âlîme saygısızlık edilmemesi gerektiğini gözler önüne sermektedir.

N’olaydı da Kozanoğlu’ m n’olaydı

Sen ölmeden bana ecel geleydi

Bir çıkımlık canımı da alaydı

Böyle rüsva olmasaydık cihanda (Görkem, 2006: 52).

Dadaloğlu’nun “Böyle Rüsva Olmasaydık Cihanda” adlı şiirinde hüznün, saygı, sevgi gibi duyguların yoğun olduğu görülmektedir. Bu dörtlükte de Kozan Beyi Yusuf Bey’in öldürülmesi üzerine âşık beyine olan saygısını ve sevgisini bu dizelerle dile getirmiştir.

Dadalı’ m da der ki sen seni tanı

Arap atlı koç yiğitlerin hanı

Avşar’ ı dersin yaylanın şahanı

Her dereden selin gelir Göğdeli (Görkem, 2006: 137).

Dadaloğlu’nun “Aşiretten Haydar Beyim Gelir Göğdeli” adlı şiirde “Göğdeli” adı verilen yaylada aşiret beylerine övgü vardır. Dadaloğlu, şiirlerinde mekânları yüceltir. Burada kişinin kendini tanımasının, soyunu bilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Varlığını çevreyle bilme ve tanıma bireyin kendisine ve ait olduğu topluma olan saygısını göstermektedir. Avşar boyuna olan saygı eserde gözler önüne serilmektedir.

Çıksın Sultan Mahmud seyrana çıksın

Sığısın sırtını aslana baksın

Hil’atlar giydiresin çelenkler konsun

Ordan efendimizi tez alın gelin (Görkem, 2006: 220).

“Bekletmen Divandan Söz Alın Gelin” adlı eser Dadaloğlu’nun beylerine olan saygısını ve sevgisini anlatmaktadır. Bu dizelerden Avşar beyinin Sultan Mahmud’un huzurunda olduğu anlaşılmaktadır. Avşar aşireti ve Dadaloğlu’nun beyine özlem duyduğu görülmektedir. Avşarların beylerine olan saygılarını ve bağlılıklarını Dadaloğlu eserlerinde dile getirmiştir.

Güzellerin salağına varmalı

El bağlayıp divanına durmalı

Kırmızı önlüklü altın burmalı

Ağ elleri topak olur güzelin (Görkem, 2006: 224).

“Yürüyüşü Kostak Olur Güzelin” adlı eserinde Dadaloğlu burada güzellerin özelliklerinden bahsetmektedir. Güzel karşısında el bağlayıp saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Saygı her şeyden önce insanın yaratılışına duyulan hayranlıktır. Saygı değerinde algılama ve yordama yeteneği önemlidir. Saygı değeriyle kişi çevresindeki kişilerle daha iyi iletişime geçme şansını elde eder. Her iki tarafın arasındaki etkili iletişim topluma olumlu bir şekilde yansır. Toplumsal huzur için saygı değerini her birey içselleştirmelidir. Dadaloğlu burada güzele olan saygısını dile getirmektedir. Saygı farklı varlıklara da gösterilebilmektedir.

Methetsem yeridir beyle ağayı

Albustan düzünde ettik kavgayı

Yaylak yaptık bize şol Binboğa’yı

Hani senin yaman esen yellerin (Görkem, 2006: 227).

Dadaloğlu’nun “Hani Senin Yaman Esen Yellerin” adlı eserine ait olan bu dördlükte saygı değeri görülmektedir. Dadaloğlu bu dizelerde beylerine olan saygıyı dile getirmiştir. Beylerinin ve aşiretin gücüyle Binboğa’yı kendilerine yurt yaptıklarını anlatmaktadır.

3.2.10. Sevgi Değeri

Sevgi, insanı harekete geçiren iç güdüsel motivasyon ve enerji kaynağıdır. Sevgi bütün güzelliklerin ve iyiliklerin kaynağıdır. İkimizdeki sevgi tomurcuğu vesilesiyle önce kendimizi sonra çevremizi duyumsarız.

“Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran, içsel olarak bağlayan doğal, ruhsal bir eğilimdir. Kişiyi öteki insanlardan ayıran duvarları yıkan, öteki insanlarla birleştiren etkin bir güçtür. Sevgi, kişinin bütünlüğünü, bireyselliğini yitirmeden diğer insanlar ve varlıklarla birleşmesidir” (Hökelekli, 2013a: 83).

Kişide sevgi farklı şekillerde tezahür edebilir. Allah sevgisi, insan sevgisi, vatan sevgisi, hayvan sevgisi, tabiat sevgisi vb. şeklinde görülebilmektedir. İnsanoğlu çevresinde

gördüğü şeyleri anlamlandırırken öncelikle o varlıkla bir gönül bağı kurar. Bu bağ ne kadar güçlü olursa o varlık kişinin hayatında o derece yer kaplar. Kişi sevdiği ve beğendiği kişileri ve varlıkları yücelterek anlamını genişletir. Nitekim kendisiyle barışık olan ve kendisine olumlu bir bakış açısı kazandıran kişi çevresini daha iyi deneyimleyecektir. Sevgi değeri ile bireyler yaşamını müdavim ettirebilme noktasında bağlılık ve devamlılık bilincini geliştirebilir. Yani sevgi değeri; yardımseverlik, barış, şefkat hoşgörü, iyilikseverlik gibi birçok güzelliği barındırmaktadır.

İnsandaki benliğin güzelleşmesi ve etrafa ışık yayması sevginin gücüne bağlıdır. Sevgi değeri sayesinde kişinin hayatından hoşnut olabilme yetisi artar.

Ertuğrul Yaman da sevgi değeri için şu sözleri dile getirmiştir:

“Toplumumuzda kabul gören temel değerlerin başında sevgi gelir. Çünkü sevgi; her derdin ilacı, insanlığın miracı, gönüllerin huzuru, kalplerin süruru, dertlerin devası, ruhların sevdasıdır. Sevgi insan olabilmenin ta kendisidir. Sevgisiz bireyler, ne kendi dünyalarında mutlu olabilirler ne de sağlıklı aileler kurabilirler. Ailenin kurulması kadar sürdürülmesi, huzurlu ve mutlu bir hayatın yakalanabilmesi ve sağlıklı çocukların yetiştirilmesi için ailenin sevgi gökkuşağıyla sarmalanması gerekir” (Yaman, 2014:224).

Âşıklık geleneğinin temelinde de sevgi değeri vardır. Âşıklar öncelikle kendileriyle barışık, ailesine bağlı, halkını seven, başta çırakları olmak üzere her daim çevresinde bulunan kişilerle hayat deneyimlerini paylaşma heyecanı içerisinde olan kişilerdir. Ait oldukları topluma sevgiyle bağlı olan, eserlerini gönüllerindeki sevgi ve heyecanla güzelleştiren âşıklar toplumlara sevgi tohumunu ekmişlerdir.

Kuşlar çığırışıp daldan dala ötüşür

Fesleğen yaylası yeşil salında

Yeşil ardıç, reyhan, sümbül kokuşur

Fesleğen yayla anber toprak yolunda (Öztelli, 2005: 51-2).

Karacaoğlan şiirlerinde tabiat sevgisi önemli bir yer tutar. Bu dizelerde de âşık tabiata olan sevgisini çağrışımsal ifadelerle dile getirmektedir. Değerler eğitiminde sevgi değerinin kapsamı geniştir. Âşık burada tabiata olan sevgisini içten duygularla dile

getirirken okuyucusunun da doğaya karşı sevgi farkındalığının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Sırma sandım kirpiğini, kaşını

Delik deşik ettim sinem başını

Uzadır boyunu, arar eşini

Bir tek suna gördüm göl kenarında (Öztelli, 2005: 53-4).

Bu dörtlükte âşığın gönlündeki sevgisinin gücü hissedilmektedir. Karacaoğlan'ın şiirlerinin temelinde sevgi temasının gücü görülmektedir. Yaşam enerjisini gördüğü ve hissettiği güzelliklerden alan âşığın hayatını sevgi üzerine temellendirdiği anlaşılmaktadır.

Salını salını gel kız yanıma

Salınıp gelişin benzer hanıma

Sen ne diyon, aşkın benim canıma

Del'ediyon öldürmüyon ne fayda (Öztelli, 2005: 53-5).

Karacaoğlan bu dizelerde bir güzelin yürüyüşüne olan hayranlığını ve ona olan sevgisini dile getirdiği görülmektedir. Karacaoğlan'da sevdiğine değer verme önemlidir. Hayatı sevdikleri etrafında, farklı sevgileri keşfeden âşığın eserlerinde sevgi değeri geniş yer tutmaktadır. Bu sevgi bazen doğa bazen sevgili bazen de anne olabilmektedir.

Gök yüzünde meleklerin pirisin

Yer yüzünde arıların balısın

Yeni açmış has bahçenin gülüsün

Kömür gözlüm kıymatını bilene (Öztelli, 2005: 58-12).

Bu dörtlükte sevgilinin güzelliği ve kıymetinin ön plana çıkartılması bağlamında sevgi değeri görülmektedir. Karacaoğlan, sevdiğine olan değeri mübalağalı bir anlatımla dile getirdiği görülmektedir.

Şunda bir güzelin salınışını

Selviye benzettim, dallar içinde

Irmak kenarında, derya yüzünde

Kuğuya benzettim, göller içinde (Öztelli, 2005: 67-25).

Karacaoğlan bu dizelerde meyil gösterdiği kişiye olan sevgisini doğadaki diğer canlılardan da yararlanarak anlattığı görülmektedir. Doğa sevgisi ve sevdiğine olan sevginin harmanlanışının hissiyatı eserde hissedilmektedir. Âşığın betimlemesindeki her bir ayrıntıda sevgi değerinin samimiyeti vardır.

Omuz verip arkasında götüren

Meme verip ağız yukarı yatıran

Adam edip meclislere yetiren

Derdimin ortağı anam da geldi (Öztelli, 2005: 88-54).

Anneler, fedakârlık gösterip sevgi dolu yürekleriyle çocuklarını yetiştiren önemli değerlerdir. Bu dörtlükte de âşığın annesine olan sevgisini dile getirdiği anlaşılmaktadır. Anne sevgisi kişinin yaşamındaki en büyük referansıdır. Anneye, büyüklere olan saygı ve sevgi bireyin içsel mutluluk kaynağıdır.

Şimdicek bir sevda düştü serime

Biter gülü anın, bahar kelli

Göz göz oldu sinemdeki yaralar

Sinem delik delik, bahar kelli (Öztelli, 2005: 96-66).

Bu dörtlükte beşeri aşktan kaynaklı sinedeki yaralar, Karacaoğlan'ın sinesini delik delik etmesi durumunun tahlili vardır. Değerler eğitimi bağlamında âşığın eserinde sevgi değerinin olduğu çıkarımına varılmaktadır.

Çukurova bayramlığını giyerken

Çıplaklığın üzerinden soyarken

Şubat ayı kış yelini kovarken

Cennet dense sana yakışır dağlar (Öztelli, 2005: 210-234).

Karacaoğlan bu dizelerde tabiatın dirilişini betimlemektedir. Doğadaki canlılığın Karacaoğlan'a ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Dizelerde âşığın tabiata olan

sevgisinin ve hayranlığının bütünleştği görülmektedir. Doğanın her parçasında farklı güzellikler görebilmek ve hissetmek değerler eğitimi bağlamında elzemdir.

Der Karacaoğlan da güzeller şanı

Âleme medhettim, gül yüzlüm seni

Mevlâ'm bir göndermiş dünyaya seni

Hiç mislin gelmemiş cihana dilber (Öztelli, 2005: 218-245).

Karacaoğlan bu dörtlükte dilberine seslenmekte ve onun bu dünyada eşi benzerinin olmadığını anlatmaktadır. Sevgiliye olan sevginin, yârin güzelliğine olan hayranlığın dile getirildiği görülmektedir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Senin bakışların bana yan gider

On beşinde bir güzeli sevmeyen

Bu dünyaya hayvan gelir bön gider (Öztelli, 2005: 221-250).

Sevgi değeri; insanı insanlık yolunda yücelten bir hikmettir. Sevebilme duygusu insanın yaşam enerjisini yükseltir. Karacaoğlan da bu dizelerle sevgi değerine olan farkındalığı yüceltmektedir. Sevginin insana kazandırdığı değerliliğe dikkat çekmektedir.

Gene geldi türlü baharlar, bağlar

Bülbül figân edip kamuyu dağlar

Türlü çiçeklerle bezenmiş dağlar

Ulu dağlar yol olduğu zamandır (Öztelli, 2005: 229-261).

Baharın gelmesiyle tabiat can bulur. Karacaoğlan da bu dizelerde baharın gelmesiyle birlikte tabiatta meydana gelen değişimleri aktarmıştır. Çiçeklerle bezenen dağlar âşığa ilham olmuştur. Tabiat sevgisinin âşığa güzelliklerin kapısını araladığı görülmektedir.

Sevdiğim oturmuş halılar dokur

Viran bahçelerde bülbüller şakır

Ne İstanbul koydum ne Diyarbekir

Acep sevdiğimin eşi var m'ola (Öztelli, 2005: 343-414).

Karacaoğlan bu dörtlükte sevdiğinin bu dünyada eşi benzeri olmadığını vurgulamaktadır. Sevdiğine olan güzel duygular sevgi odaklı anlatılmaktadır. Bülbül mazmunu da kullanması âşığın sevdiğine olan ilgisinin büyüklüğünü gösterme vardır.

Kadir Mevlâ'm senden bir dileğim var

Muhannes kuluna muhtaç eyleme

Cennet-i âlâyı nasip et bana

Sırat köprüsünden yolum bağlama (ztelli, 2005: 377-456).

Karacaoğlan bu dörtlükte yaratıcısından bazı dileklerde bulunmaktadır. Yaratıcısının kendisini farklı kişilere muhtaç kılmaması ve kendisine cenneti nasip etmesi gibi arzular içerisinde olduğu görülmektedir. Sevgi değeri bu dörtlükte ilahi duygular çerçevesinde hissedilmektedir. Genel anlamda bakıldığında değerler eğitimin amacında her iki dünyada da bireyin mutluluğu arzulanmaktadır.

Evvel Allah, âhir Allah

Andan ulu gelmemiştir

Hak Muhammed'den sevgili

Hakk'ın kulu gelmemiştir (ztelli, 2005: 393-470).

Karacaoğlan bu dizelerde Allah'ın yüceliğini vurgulayarak yaratıcısına olan sevgisini dile getirmektedir. Âşığın; Allah'ın kulu ve peygamberi olan Hz. Muhammed'e olan sevgisini de burada görülmektedir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Yaylanız da ayır imen pınar mı

Mevlâ'm güzelliği sana mı vermiş

Seni gören ağlar, gözü pınar mı (ztelli, 2005: 411-12(ekler)).

Burada Karacaoğlan dilberine olan sevgisini ifade etmektedir. Sevdiğini güzel sözlerle yüceltmektedir. Sevgi değerinin kapsamında birçok sevgi çeşidinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla burada da sevgiliye olan sevgi gözler önüne serilmektedir.

Eksilmez başından dumanın, kışın

Var mıdır dünyada şu senin eşin

Sorsam suallansem yüz bin yaşın

Dünyanın binasını bilin Erciyes (Öztelli, 2005: 436-43(ekler)).

Karacaoğlan burada Erciyes’e olan sevgisini dile getirmektedir. Benzerinin olmadığını vurgulamaktadır. Karacaoğlan’ın ait olduğu yerin güzelliklerinin farkında olduğu görülmektedir. Değerler eğitiminde farkında olma bilinci değerlerin özümsemesinde etkin rol oynamaktadır. Nitekim Karacaoğlan’ın şiirlerinin özünde de bu etki güzelliklerin daha da derinleşmesinde önem kazanmaktadır.

Hakka gönül verip göster hünerin

Âlemde hıfz eyle dilde cevherin

Çıkarır selâmete ol rehberin

Sapma gayrı râha Kur’ândan çıkma (Erkal, 2018: 23).

Sevgi değeri kişilerde farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Âşığın içindeki bu sevgi bazen insan sevgisi, bazen hayvan veya tabiat sevgisi bazen de ilahi sevgi olabilmektedir. Sevgi hangi yönde olursa olsun güzellikleri ve iyi niyeti beraberinde getirdiği görülmektedir. Sevgi dikkati bir yöne toplamaktır. Dikkatini ve niyetini belirleyen kişi fiili duasını yapmış olur. Sümmânî’nin “Çıkma” adlı şiirinin genelinde ve özellikle bu mısralarda ilahi sevgi görülmektedir. Hakka yönelmek bir hüner olarak nitelendirilmiş. Kur’ân; İslamiyet’in esaslarını içeren kutsal bir kitap olması, doğru yolun ve kurtuluşun çâresi olması gibi sebeplerle Kur’ânı rehber etmenin önemi vurgulanmıştır. Kur’ânı kendisine kılavuz edinen kişi Allah’ın sevgisine mazhar olur. Dini değerlerin Sümmânî tarafından önemsendiği görülmektedir.

Başına bağlamış sarı leçeği

Sanarsın ki karşı dağın çiçeği

Her gördüğüm güzellerden göğçeği

Sordum allı gelin kimin yârisan

Salladı başını döndü bir yana

Sanarsın güneştir çalar her yana (Erkal, 2018: 27).

“Narman Kazasında” adlı şiirinde Sümmânî yolda görmüş olduğu bir gelinin güzelliğini ve hayranlığını tabiat unsurlarından yararlanarak anlatmıştır. Doğaya ve kişiye olan sevgi harmanlanarak sunulmuştur. Güzel o kadar güzel ki başını sallamasıyla her taraf güneş gibi aydınlanıvermiş. Güneş burada parlaklığın, aydınlığın, iyiliğin temsili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Penek kazasında bâğlar seyrinde

Bir güzel seyrettim eller kınalı

Al ihram örtünmüş serv-i kamete

Yakışmış o boya beller kınalı (Erkal, 2018: 46).

Sümmânî “Eller Kınalı” adlı şiirinde elleri kınalı olan bir güzele olan sevgisini ifade etmektedir. Bireyin içinde var olan sevginin, dikkatini yönelttiği şeyleri güzelleştirdiği durumu görülmektedir. Âşığın, elleri kınalı olan güzele karşı hissettiği güzel duygular bu dizelerde yansıtılmıştır.

Bir bulak başında verdiler dersi

Dü gûşuma geldi erenler sesi

Kendi ara yerde aşkın kâsesi

Buyur ettiler şerbete beni (Erkal, 2018: 58).

Sümmânî’ nin “Beni” adlı şiiri bir nevi âşığın kendi hayatından kesitler sunmaktadır. Pirlerin elinden bâde içmesi ve âşıklığa adımını atmasından ve mahzunlaşmasından bahseder. Âşığın erenlerin dersine, bilgisine mazhar olma sevgisi bu dörtlükte duyumsanmaktadır.

Deli gönül ile düştük bir cenge

Hikmeti sorulmaz iştir bu gönül

Günden güne girer her türlü renge

Bazı solar bir kumaştır bu gönül (Erkal, 2018: 65).

Sümmânî ’nin “Bu Gönül” adlı şiirinin teması sevgi üzerine oluşturulmuştur. Âşık gönlüne seslenmektedir. Beşeri aşkın oluşturduğu duygu değişimleri ve sevginin gücü eserde vardır. Sevgi değeri, kişinin içsel güç kaynağıdır.

Eser bâd-ı sabâ hoş olur zinnet

Yağar türlü bârân biter nebâtât

Baş gösterir her bir türlü nezâket

Yazı sahra cebel gülşene döner (Erkal, 2018: 98).

Kişinin etrafındaki güzellikleri farkına varması ve kendi motivasyon kaynağını bu güzelliklerden oluşturma sürecinde tabiatı hissetmesi önemlidir. Yaşanılan bir dünya için doğanın renkli ve düzenli döngüsüne ihtiyaç duyulmaktadır. Sümmânî’ nin “Döner” adlı şiirinin ikinci dördlüğünü oluşturan bu bölümü incelendiğinde doğanın süslenmesinden, canlanmasından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Ve âşkın da bu güzelliklere olan sevgisi görülmektedir. Âşıkların şiirlerindeki tabiat sevgisinin renkli ve diri olması değerler eğitimi bağlamında sevgi değerinin toplum tarafından içselleştirilmesinde büyük rol oynamaktadır.

Karadır kaşınız yaydan inc’olur

Bugün dünyâ yarın ahret nic’olur

Bir gönül yapması yüzbin hac olur

Siz gönül yapmasın bilmez misiniz (Erkal, 2018: 108).

İnsanoğlu iyi davranışlarda bulunarak çevresindeki kişilerin sevgisini kazanabilir. Ya da kalbini kırdıysa bir kişinin uygun sözlerle o kişinin gönlünü yeniden hoş edip sevgisini kazanabilir. Nitekim Sümmânî de “Bilmez misiniz” adlı şiirine ait olan bu mısralarda sevginin gücüne inanma duygusu içerisinde olduğu görülmektedir. Âşık bir gönül yapmanın yüz bin hac sevabında olduğunu belirtir. Sevgi değeri toplumsal ve bireysel küskünlükleri, kırgınlıkları ortadan kaldırır. Bir toplumun millî ve manevî değerler etrafında kenetlenmesinde sevgi değerinin büyüleyici etkisinin payı büyüktür. Âşıkların şiirleri, toplum tarafından kabul görmüş ve değerler bakımından zengin olduğu anlaşılmaktadır.

Ervâh-ı ezelden dosta ikrâr edenlerdeniz

Sâye-i Resululâh’tan ehl-i iman derler bize

Tâ ezel lebbeyk kelâmın söyledi lisânımız

Cemâle müşerref etsin hak eden derler bize (Erkal, 2018: 119).

Sümmânî'nin “Derler Bize” adlı şiirinden alınan bu dörtlükte âşık bezm-i elest meclisinden beri dosta anlatanlardanız ifadesiyle dostluğun, arkadaşlığın önemi görülmektedir. Allah resulünün gölgesinde iman ehli olduklarını öncesinden beri dillerinde bazı sözlerin hazır olduğunu söyleyerek âşık Resul ve Allah sevgisini şiirine yansıtmaktadır.

Tarih seksen sekiz düştüm peşine dilber senin

Yandım yahu yanmaktayım ateşine dilber senin

Halkeylemiş medh eylemiş ol cânânı kibriya

Yedi kavmin inzâl olmuş yaşına dilber senin (Erkal, 2018: 121).

Sümmânî'nin “Dilber Senin” adlı şiirinin ilk dörtlüğü olan bu bölümde âşık dilberine seslenmektedir. Yüce Allah'ın sevgiliyi özenerek yarattığını ifade ederek sevgilisine olan sevgisini ve hayranlığını dile getirmektedir. Güzelliği görebilme ve değer verebilme âşıklar için önemli tutumlardandır.

Binboğa ırmakların çağlayıp akıyor

Cümle güzellerin seyrana çıkmış bakıyor

Elvan çiçeğin de bir hoş hava kokuyor

İlden ile gider ünün Binboğa (Görkem, 2006: 54).

Dadaloğlu'nun “Cennete Misaldir Yerin Binboğa” adlı şiiri değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde tabiat sevgisinin ön planda olduğu görülmektedir. Aşığın Binboğa'ya olan hayranlığı şiirde dile getirilmektedir. Âşık lirik bir anlatımla tabiat unsurlarına olan sevgisinin güzelliğini okuyucusuna sunmaktadır.

Dadaloğlu der şu bana n'oldu

Gözüm aktı da kan ile doldu

Saatim ay oldu günüm yıl oldu

Ne pek medhettim ben seni Binboğa (Görkem, 2006: 61).

Kişinin bireye ve mekâna dair yaşantılar oluşturmada duygusal bağlılığının sosyal ve psikolojik yansımasının tezahürüdür. Dadaloğlu'nun şiirlerinde dağlar, yaylalar, yer isimleri önemlidir. Âşık “İlin Avşar Değil Cerit Binboğa” adlı şiirinde Binboğa dağına

olan sevgisini hayranlığını dile getirdiği görülmektedir. İlgili dördlükte de sevgi değeri görülmektedir.

Bizim yaylamız meşeli

Dibinde güller döşeli

Eli top top menekşeli

Kızlar gelir yaylamıza (Görkem, 2006: 71).

Dadaloğlu'nun "Kızlar Gelir Yaylamıza" adlı şiirinde geçmekte olan bu dizelerde tabiat sevgisi görülmektedir. Yaylaları güzelleştiren doğa unsurlarının ayrıntılarla sunulduğu görülmektedir. Âşığın, çevresinde var olan güzelliklerin farkında olduğu ve bu güzelliklere karşı ilgisinin olduğu eserden anlaşılmaktadır.

Şöyle bir güzelin salınışını

Selviye benzettim dallar içinde

Irmak kenarında derya yüzünde

Kuğuya benzettim göller içinde (Görkem, 2006: 72).

Dadaloğlu'nun "Kuğuya benzettim Göller İçinde" adlı şiirine ait olan bu dördlükte sevgi değeri ön plandadır. Âşık sevdiğini kuğuya benzetmektedir. Selvi divan edebiyatında sevgili için sıkça kullanılan bir mazmundur. Dadaloğlu da burada sevgili anlamında kullanmıştır. Sevdiğine olan sevgisini daha güzel betimleme adına âşığın çeşitli mazmunlardan yararlandığı görülmektedir.

Atımın kuyruğu cura saz gibi

Divana durmuş da ergen kız gibi

Alarmış yanağı bahar yaz gibi

Getirin kır atım göçem ellere (Görkem, 2006: 86).

Dadaloğlu'nun "Alırım Kız Seni Komam Ellere" adlı şiirine ait olan bu dördlüğünde atına olan sevgisini dile getirdiği görülmektedir. Sevgi değerinin muhtevası gereği tüm canlı ve cansız varlıklarda yansıması görülebilmektedir. At sahibinin yol arkadaşıdır. Atın, yaşam mücadelesi içerisinde sahibine yardımcı olduğu dizelerden anlaşılmaktadır. Âşıkta ata sahip olmanın öz güveni ve at sevgisinin gücü hissedilmektedir.

Hûri mi melek mi ağ yârin soyu

Selvide kavakta bulunmaz boyu

Boz bulanık akar Ters Akan Suyu

Ağ yârinen biz’ettiler gümanı (Görkem, 2006: 105).

Dadaloğlu’nun “Hiç Gitmiyor Hınzırlı’nın Dumanı” adlı eserinde var olan bu bölümde âşğın yâre duyduğu sevgi ve hayranlığın anlatıldığı görölmektedir. Sevgi değesinde güzelliği fark edebilme ve görebilme önemlidir. Sevgi değesinin hissiyatının güzelliği burada hissedilmektedir.

Efiler saçağı sırması tel de

Arasan bulunmaz değme bir elde

Ne selvide ne semende ne dalda

Hiç görmedim böyle usul boy dedi (Görkem, 2006: 132).

Dadaloğlu’nun “Ne Ağrıdı Ne İncitti Oy Dedi” adlı eserine ait olan bu dörtlükte sevgi değeri görölmektedir. Âşık sevdiğine güzel sözler söyleyerek sevgisini ifade etmektedir. Sevgi değesinde önem verme ve takdir etme önemlidir. Âşıkta, sevgi değesinin bireye kazandırdığı meziyetlerin var olma durumu âşıkların rol model olması bağlamında ehemmiyetlidir.

Şu yalan dünyaya geldim geleli

Severim kır atı bir de güzeli

At dördünde, güzel on beşinde kendin bileli

Severim kır atı bir de güzeli (Görkem, 2006: 143).

Dadaloğlu’nun “Severim Kır Atı Bir De Güzeli” adlı şiiri değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde sevgi değesinin var olduğu görölmektedir. Allah’ın yarattığı varlıkları sevme durumu vardır. Hayvanlar birer canlı varlıktır. Onlara eziyet etmeme ve sevgi gösterme âşğın önemli meziyetlerindendir.

Çıkarım Bozok Dağına

Avşar eli görünür mü

Mevlâ'm bir de işi iki

Gittim amma gelinir mi (Görkem, 2006: 149).

Dadaloğlu'nun "Gittim Amma Gelinir mi" adlı şiiri özlem duygusunu anlatan bir eserdir. Avşarlar Bozok yaylasına sürgün edilmişler. Bu nedenle Çukurova'ya ve yaylalara hasret kalmışlardır. Sevgi değerinin tezahürü olarak yurt sevgisi bu dörtlükte görülmektedir.

Kara meşe üzerinde mazı var

Aramızda nice nice cazı var

Şah Suna'nın verilmiş bir sözü var

Olur mu hiç ikrarını gütmesin (Görkem, 2006: 233).

Dadaloğlu "Kem Rakîbin Bağında Gül Bitmesin" adlı eserinde Şah Suna'ya olan sevgisini dile getirmiştir. Sözde durmanın güzelliği de eserde vurgulanmaktadır.

3.2.11. Sorumluluk Değeri

Bir ferдин içinde yaşadığı toplumun gelenek ve göreneklerine, inançlarına, ritüellerine, değerlerine, hayatı anlayış şekillerine saygı göstermesi ve bunları içselleştirme çabası millî kimlik gelişimi açısından büyük önem arz eder. Sorumluluk sahibi kişi kendi görev ve sorumluluklarını bilen, yapabildiklerinin en iyisini yapabilmek için çabalayan, farkındalığı yüksek kişilerdir. Aynı zaman da topluma karşı da millî ve manevi hissiyatla dolu bir ortak bilinç geliştirebilen, gönüllü olarak sosyal sorumluluk projelerinde ve toplumsal ahlak güzelliğine katkı sağlama yükümlülüğünü alan kişiler sorumluluk değerini özümsemiş kişilerdir.

Ertuğrul Yaman , "İçinde yaşadığımız dünyayı ve hayatı yaşanılır hâle getirmek, huzur ve barışı tesis etmek, geleceğe daha umutla ve inançla bakabilmek için sorumluluklarımızın bilincinde olmamız gerekir. Sorumluluklarımız sadece kendimizle veya ailemizle sınırlı değildir" (Yaman, 2014: 59).

"Topluma karşı ödevlerimizin başında çalışma gelmektedir. Çalışmak, insan için tabii bir ödevdir. Her şeyden önce, yaşamak için çalışmak zorundayız. Çalışmak, aynı zamanda ruhsal bir ihtiyaçtır. İnsan, kuvvetini harcamak zorundadır; yaratmak ve eserinde kendini bulmak ister" (Topçu, 2017: 66).

Sorumluluk değeri kişilerde eylemde bulunma ve eyleminin sonucuna katlanma gücünü verir. Enerjisini bireysel ve sosyal güzelliklere yönlendiren kişi ürettikleriyle halk tarafından olumlu dönütler alır.

Bu kişiler sağlam karakterli ve sorumluluk bilinci yüksek kişiler olduğu için toplum tarafından saygı görürler. Sorumluluk değeri; insanın plan yapma becerisini, geleceği anlayabilme yeteneğini geliştirerek daha gerçekçi adımlar atabilmesi için kişiyi cesaretlendirir. Sorumluluk değerinin temelinde kişinin kendi davranışlarını kontrol edebilmesi ve çevresiyle uyumlu iletişim kurabilmesi ve risk alabilmesi, kendi kararlarının sonuçlarını yönetebilmesi gibi kazanımlar vardır. Değerleri özümsemiş toplum bireyleri vizyon sahibidirler. Böylesi güzelliklerle donatılmış toplumların üyeleri umut vaat etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde insan merkezli yapıların ve sistemlerin kendine özgü kuralları ve kültürleri olmuştur. Âşıklar içerisinde yaşadıkları topluma karşı her zaman duyarlı olmuşlar, toplumsal ve millî sorumluluk bilinciyle hareket ederek topluma rol model olmuşlardır. Âşıklar bulundukları meclislerde şiirlerini söyleyerek sadece mesleklerini icra etmekle kalmayıp farklı işlevleri de yerine getirmişlerdir. Aslında bir folklor çalışmasından da beklenen budur. Halk edebiyatı hayatın içinden gelen ve kaynağı halk olan bir alandır. Halkın duygularına tercüman olan âşıklar başta eğlendirme, hoşça vakit geçirme işlevlerini yerine getirmekle beraber kültürel ve eğitimsel birikimleri aktarma, değerlere ve törelere uyulması noktasında toplumsal yapılara destek olmaları gibi birçok işlevi bir arada gerçekleştirmektedirler. Âşık meclisinin bağlamındaki atmosfer de işlevselliği etkilemektedir.

Bağlam merkezli halkbilimi yöntemlerinden işlevsel halk bilimi yönteminin çıkış noktası da halk edebiyatı ürünlerinin metin esaslı değil de oluşum, anlatma dinleme gibi bağlama dayalı incelemeyi esas almıştır.

“Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusundaki araştırmalarından yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R.Bascom’dur. Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle bir modelle açıklamaktadır:

- 1.Hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi
- 2.Değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verme
- 3.Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi

4.Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi” (Artun, 2018: 86).

Yaşam tek boyutlu değildir. Yaşamın içerisinde gelen halk biliminin ürünleri de tek boyutlu bir yapıya sahip değildir. Bireysel ve toplumsal özellikleri içerisinde barındırır.

Âşık tarzı Türk şiir geleneğindeki şiirler incelendiğinde sorumluluk değerinin yansımaları görülmektedir. Âşıklar sağduyulu davranarak toplumsal rollerini en iyi şekilde yapan, girişken, tutarlı bireylerin yetişmesinde öncü olmuşlardır. Öncelikle âşık ait olduğu toplumun kurallarını, kültürünü ve evrensel değerleri öğrenir ve ona göre yaşamını devam ettirir. Aidiyet duygusuyla bağlı olduğu toplumun üyeleri arasında güzelliklerin çoğalmasi için emek verir. Sazı ve sözüyle kendisinin ürettiği güzellikleri ve deneyimleri toplumda yaşanılır hâle gelmesi ve kabul görmesi için çaba sarf eder.

Bir adam hasmını utandıramaz

Elde külliyetli var olmayınca

Pervane şem’ini uyandıramaz

Başta sevdâ, kalbte nâr olmayınca (Öztelli, 2005: 51-1).

Bireyin sorumluluk bilinciyle hareket edebilmesi için bireysel ve toplumsal donanımlara sahip olması gerekir. Sorumluluk değeri, kişinin eylemlerinin bir düzen içerisinde devamlılığını sağlar. Karacaoğlan bu dörtlükte kişinin düşmanı utandırabilmesi için bilgi birikimine ve eserlere sahip olmasının öneminden bahsetmektedir. Nitekim kalpte de sevdâ ateşi olmayınca pervanenin şem’î uyandıramayacağını vurgulayarak kişinin bazı yükümlülükleri yerine getirmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Beş yaşında akıl geldi başıma

On yaşında gider oldum işime

Varıp ta değince on beş yaşıma

Bir kuru sevdâya yeldirdin beni (Öztelli, 2005: 382-461).

İnsanın gelişim aşamalarına göre sorumlulukları vardır. Sorumluluk bilinci bireyin kendisine ve ait olduğu topluma karşı olan yükümlülüklerinin farkında olma meziyetidir. Sorumluluk değerini benimsemiş kişiler, davranışlarını planlama becerisinde daha pratiktirler. Karacaoğlan bu dörtlükte okuyucusuna sorumluluk duygusunu hissettirmektedir.

Eğer lensin kır atımın ikisin

Fethedeyim düşmanların hepisin

Sabah namazları Bağdad kapısın

Mevlâ izin verdi, açtı Genç Osman (Öztelli, 2005: 386-463).

Genç Osman destanı Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Karacaoğlan burada telmih sanatı yaparak Genç Osman'ın yiğitliğini vurgulamaktadır. Düşmanla mücadele etmek, vatani korumak sorumluluk değerinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Yürü bire yalan dünya

Sana konan göçer bir gün

İnsan bir ekin misali

Seni eken biçer bir gün (Öztelli, 2005: 387-464).

Bu dünyanın fani olması ve her canlının mutlaka bir sonunun olması burada Karacaoğlan tarafından vurgulanmaktadır. İnsan bu dünyada ne ekerse diğer dünyada da onu biçecek olması bireyin sorumluluklarını farkına varmasının önemini ortaya koymaktadır. Dünya ahiret dengesinin olması gerektiği âşık tarafından duyumsatılmaktadır.

Karacaoğlan der ki, konup göçersin

Ecel şerbetini bir gün içersin

Sen Sırat Köprüsün bir gün geçersin

Amelin eline verilir bir gün (Öztelli, 2005: 389-465).

Karacaoğlan'ın bu dörtlüğünde sorumluluk değeri görülmektedir. Amel defteri kişinin eylemlerinden oluşur. Eylemlerini ve enerjisini sorumluluklarına kanalize eden birey doğru yoldadır. Karacaoğlan da bu bağlamda bu dünyada yapılan davranışların sonuçlarını vurgulamaktadır.

Yorgan döşek kazan dinden imândan

Değil bu dünyâda tüy ile yünden

Gece gündüz fikrin kesme Sübhândan

Hakk'a yarayacak amel ile gel (Erkal, 2018: 62).

Sümmânî'nin “Gel” şiirinde geçen bu dörtlükte Allah’a karşı insanın sorumluluklarının yerine getirmesinin önemi vardır. Sorumluluk değeri; insanın kendisine, çevresine ve yaratıcısına gibi farklı boyutları olan geniş kapsamlı bir değerdir. Kişinin iyi amellerde bulunması hem bu dünyası için hem de ahiret dünyası için hayırlara vesile olma durumu bu dörtlükte vurgulanmaktadır.

Çünkü Hakk’a yarar âşık değilim

İrfân meclisine lâayık değilim

Uyku basmış beni ayık değilim

Birden âhir zamân olur korkarım (Erkal, 2018: 69).

Sorumluluk bilinci bireyin yaptığı davranışlarının ve yaşam biçimi haline getirdiği tutumlarının sonuçlarını alabilmedir. “Korkarım” adlı şiirde Sümmânî ıfık dünyasında yani bu hayatta boş boşuna gezmesinden, kabrinin zindan olabilmesinden ve Hakk’a yaraşır âşık olamamasından korkmakta ve endişelenmektedir. Bu dörtlükte irfan, bilgi meclisine ve Hakk’a karşı sorumluluk duygusuyla kendisini değerlendiriyor. Sorumluluk değeri bireyin her türlü yaşamsal amaçlarının farkına varmasında ve hedeflerine ulaşmasında rehber konumundadır.

Bu dert bende iken olur mu nihân

Kişi kemâline bu mudur nişân

Soldu güller virân oldu gülistân

Bahçesi ben gülistân ben deren ben (Erkal, 2018: 77).

Bazen insan derdini şikâyet edecek yer bulamaz. Çünkü her şeyin sorumlusu kişinin kendisidir ve bu kişi bu hâlinin sorumluluğunu almıştır. Sümmânî de “Ben” adlı şiirinde sevgilisi için yollara çıktığını, sevgililer şahının kendisine bakmadığını ve ilgilenmediğini dile getiriyor. Bu dörtlükte de belirttiği gibi olgun insana derdini gizlemenin yakışmayacağını, gül bahçesinin güllerinin solduğunu ama yine de bu durumu her şeyiyle kabullenme vardır. Bu bağlamda gül bahçesinin sahibinin kendisi olduğu gibi deren kişinin de kendisi olduğunu vurgulayarak sorumluluk bilinciyle hareket ettiği görülmektedir.

Acaba bu fâni dünyâ kimseye karar mıdır

Cümle âlem acep pâyn doldurup içmededir

Sümmânî günün hesâb et kâr mıdır zarar mıdır?

Günbegün saatbesaat ömrümüz geçmededir (Erkal, 2018: 118).

Bu dizeler Sümmânî'nin "Pişmededir" şiirinde geçmekte olup dünyanın gelip geçici olduğunu vurgulayan ifadelerdir. Dünyanın kimse için baki olmaması noktasında diğer dünyanın güzelleşmesi için çabanın olması anlam kazanıyor. Bu anlamda insanın sorumlulukları artıyor. Sümmânî de kendisiyle bir iç hesaplaşma yapmaktadır. Sonuç itibarıyla sorumluluklarını yerine getirip getirmediğiyle ilgili bir düzenleme içerisindedir. Sorumluluk bilinciyle hareket eden kişi kendisine ve ait olduğu cemiyyete karşı yaşanılması ve tercih edilen bir yaşam için mücadele etmiş olmaktadır.

3.2.12. Şefkat ve Merhamet Değerleri.

Kâinatın temelinde ve işleyişinde sevgi vardır. Şefkat, sevgi ve merhamet duyguları insanın evreni algılama ve anlamlandırmasında rehberidir.

"Şefkat, çevresindeki insanları kabullenme, onlarla yakından ilgilenme, onlara sevecenlik ve sempati ile yönelmedir. Başkasını koruma, himaye altında bulundurmaz" (Hökelekli, 2013a: 60).

Şefkat değerinde koruma arzusu ve sevecenlikle yaklaşım duyguları ağır basar. Yumuşaklık, anlama, kendini ve çevresindeki insanları kabullenme ve sevme gibi gönülden gelen davranışlar şefkatli olan kişilerin erdemleridir.

"Merhamet yüksek derecede bir şefkattir. Merhamet, ahlaki erdemlerin en büyüğü, hoş ve olgun insani özelliklerden biridir" (Hökelekli, 2013a: 71).

Türkçe Sözlük'te şefkat kavramı "Acıyarak ve koruyarak sevme, sevecenlik" (TDK, 2005:1854).

Merhamet kavramı da Türkçe Sözlük'te "Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma" anlamlarına gelmektedir. (TDK, 2005:1373).

Şefkat ve merhamet kavramları dini kavramlar sözlüğünde şu şekilde açıklanmıştır:

“Sözlükte merhamet etmek, acımak anlamına gelen **şefkat**, ahlâk kavramı olarak, Allah’ın yarattığı canlılara karşı insanda var olan acıma, merhamet etme duygusu demektir. İnsandaki şefkat duygusunun kaynağı, ilâhi rahmettir” (Karagöz, 2015:613).

“Merhamet ve rahmet kelimeleri; acımak, esirgemek, korumak, affetmek, bağışlamak, nimet vermek, ikamet etmek ve kadının rahminden şikayet etmesi anlamlarına gelen “r-h-m” kökünden türemiştir. İsim olarak; hayır, iyilik, ihsan, nimet ve kalp inceliği demektir” (Karagöz, 2015: 426).

Bu noktada şefkat, merhamet ve sevgi gibi değerler bütün canlılar için nimettir. İnsan güzel ve ihsanlarla dolu olan bir yaşamı arzular. Bencil olmayan kişi bu istekleri tüm canlılar için talep eder. Merhametli ve şefkatli bir birey çevresindeki kişilerin felakete sürüklenmesine gönlü razı olmaz. Bu değerlere sahip olanlar başkalarının kötülüklerinden ve cefalarından kederlenir; iyiliklerinden ise mutluluk duyarlar. Merhamet ve şefkat zorbalığı, katı olanı yumuşatır; kin ve nefretin yerine ise sevgiyi, adaleti getirir. Acıma ve iyilikte bulunma sadece insanlara karşı gelişen duygular değildir. Tüm canlıları kapsar. Kendini seven kâinatı da sever. Kâinatta her şey düzen, nizam ve ahenk içerisinde. Bu uyum sosyal ve düşünen bir varlık olan insan için hakiki bir örnektir. Kâinattaki bu gizemli ve etkileyici uyumun toplumsal ve insani ilişkilere pozitif enerji olarak yansımaları mümkündür. Karamsar olmayarak, barışçıl ve olumlu benlik algısı geliştirerek merhamet ve şefkat değerlerini yaşayarak duyumsatan geleneğin yetiştirdiği âşıklar bizi biz yapan duygusal ve toplumsal zenginliği ortaya koymaktadırlar.

Karacaoğlan der, bu böyle olmaz

O yârin ettiği yanına kalmaz

On iki’aydır bize selâmı gelmez

Yoksa imansızın bağı taş m’ola (Öztelli, 2005: 54-6).

Değerler eğitimi bağlamında âşıkların şiirlerindeki değerler birey ve toplum psikolojisi için diriliş ve uyanış kaynağıdır. Değerlerle iç içe bir yaşam sürülmesinde ve ruhu aydınlatmada âşık tarzı Türk şiirinin dokunuşu yadsınamaz. Selam; muhabbeti, sevgiyi ve şefkati arttırır. Karacaoğlan yârinden selam, şefkat, merhamet talep etmektedir. Sevgilinin bağı taş mı ola diyerek âşığın bir hayıflanma içerisinde olduğu görülmektedir.

Taş; sertliği, acımasızlığı ve şefkatsizliği simgeler. Ancak sevgiliden beklenen şefkat ve merhamettir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Dünya başıma dar oldu da tez gel

Garip bülbül gibi artıyor âhım

Göğsünde din, iman var ise tez gel (Öztelli, 2005: 118-99).

Âşık bülbüle benzetilir ve sevdiği için sürekli inler. Burada da âşık sevgiliye çağrıda bulunuyor kalbinde iman varsa çabuk gel sözleriyle haykırmaktadır. Yani âşık sevgiliden şefkat ve merhamet görmek istediğini anlatmaya çalışmaktadır.

Gam kasvet çekme divane gönlüm

Her zaman da dünya başa dar olmaz

Yıkılıp düşene gülme sakın sen

Yiğit düşüp kalkmayınca belli olmaz (Öztelli, 2005: 400-479).

Şefkat ve merhamet değerlerinin özünde başta insan olmak üzere tüm canlıları anlama ve anlamlandırma çabası vardır. İnsanoğlu farklı yaşantılara açıktır. Yaşam mücadelesi içerisinde insan farklı durumlarla karşılaşabilir. Karacaoğlan da burada yıkılıp düşenlere yani bulunduğu konumdan aşağı seviyelere gerileyenlere gülünmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Düşüp kalkmaların bireyde tecrübeler oluşturduğunu belirtmektedir. Yiğit olan kişinin düştüğünde kalkabilen kişi olduğunu ifade etmektedir.

Yiğit isen bozuk ahvâlde kalma

Meslek buldum diye fakiri yolma

Nasihat istersen hiç göğüs germe

Bir karıdan gelen maldan uzak ol (Erkal, 2018: 64).

Sümmânî' nin toplumsal yönünün güçlü oluşunu “Uzak Ol” adlı şiirinde açıkça görülmektedir. Şefkat ve merhamet değerlerini içselleştiren bireyler haksızlığı kabul etmezler. İnsanın halinden anlarlar ve onlara zulmetmezler. Fakiri yolma sözüyle Sümmânî' nin kendisinin fakir insanlara karşı şefkatli ve merhametli olduğunu ve olunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ahlakım cem'e kıl selâmet için

Nefsimi âr etme rezâlet için

Huzur-ı Bâride şefaât için

Ol Resûlullâhı gözler gözlerim (Erkal, 2018: 72).

Sümmânî 'nin "Gözler Gözlerim" adlı şiirinin genelinde doğru yola yönelme, hakikate ulaşma çabası gibi manevi konular ele alınmaktadır. Sümmânî Allah'ın huzurunda Peygamber'in şefaatinin arzulamaktadır. İslam dini merhamet ve şefkat dinidir. Âşığın bu şiirinde dini duygular canlı tutularak şefkat ve şefaât gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir.

Kulundur Sümmânî eyle merhamet

Zayıflar elinden tutmak mürüvvet

Müddet-i ömrümüz geçti hasret

Ya ben yâri görmeden mi gideyim (Erkal, 2018: 76).

İyiliksever insanlar başkalarına yardım etmekten çekinmezler. Zayıf olan, güçsüz insanlara merhamet etmek onları mutlu eder. Aslında merhamet ve şefkat görmek istenilen en büyük destekçi yaratıcıdır. Sümmânî "Varmadan mı Gideyim" adlı şiirinin genelinde sevgiliye hasret ve özlem içerisinde melâl bir durumunu ortaya koymaktadır. İlgili bu dörtlükte Sümmânî aciz olduğu ve Allah'tan merhamet istediği görülmektedir. Değerler eğitimi bağlamında dua etmek, Allah'tan merhamet dilemek insanoğlunun yaratılışındandır. Kişinin güçlü olana manevi yönelişi ve sığınması insani hissiyattandır. Merhametin, şefkatin bireyi halim kılan özelliği topluma sirayet ettiğinde o cemiyette şiddet, eşitsizlik, düzensizlik ortadan kalkar. Tam da bu noktada değerler eğitimi amacına ulaşmış olmaktadır.

Hani dost uğruna can baş verenler

Hasretin söylesin gözle görenler

Şimdi bizden yüz çevirmiş yârenler

Evvel ayırmazdı gözünü benden (Görkem, 2006: 202).

Dadaloğlu'nun "Dost ise Çevirmiş Yüzünü Benden" adlı şiirine ait olan bu dörtlükte şefkat ve merhamet değerlerinin samimiyeti görülmektedir. Âşık dostlarından sadık olmalarını ve kendisine şefkat ve merhametle davranılmasını arzulamaktadır. Tıpkı evvel zamanlardaki gibi yârenlerinin ihsanlarda bulunmalarını talep etmektedir. İyilikte bulunma ve arzulama şefkat ve merhamet duygularının tezahürüdür.

3.2.13. Vatanseverlik Değeri

Vatanseverlik; bireyin içinde yaşadığı vatanını gönülden sevmesi ve vatani için her türlü özveride bulunma duygusudur. Vatanseverlik değerinin temelinde sevgi vardır. Sevginin olduğu yerde inanç, inanma, güven, ait olma gibi duygular kendini gösterir. Vatansever olan kişi toplumsal değerleri kabul eder ve ahlaki eylemlerde bulunarak vatanına olan sevgisini her fırsatta gösterir.

Ahmet Çağlayan sevgide ahlaklı olmakla ilgili olarak görüşleri şunlardır: "Sevmek, Allah'ın bir lütfudur. Düş değil hayatın ve gerçeğin ta kendisidir. Gerektiğinde kardeş olmak, dertleştiğinde dost olmak, dizinde yattığın anne olmak, başını omzuna dayadığın sevgili olmak, ahlaklı olmaktır" (Çağlayan, 2013: 143).

Vatan, insanoğlu için anne kuağı kadar güvenlidir. Vatanseverlikte de bu güven kaynağına riyakârlık, ihanet yoktur. Kişi kendisini güzel yetiştirmeye ve geliştirmeye niyet ettiğinde vatanına da söz vermiş olmaktadır. Bir milletin vatanındaki her bireyin davranışları, nitelikleri o vatanın geleceği için çok önem arz eder. Vatansever kişiyi, inanç ve inanma duyguları harekete geçirir. İslamiyet'te de vatan sevgisinin güzelliklerine vurgu yapılmaktadır. Gönülden inanarak bağlanma güzelliklere vesile olur.

Vatanseverlikte karamsarlık, bencillik, yozlaşma, ümitsizlik yoktur. Vatanseverlikte topyekûn gelişmeler için inanma, heyecan, neşe, başarıya odaklanma ve ümitli olma hâli vardır. Vatanseverlik değerini özümseyen fertler millî bilinç ve duyarlılıkla hareket ederler ve sorumluluklarının farkındadırlar. Âşık tarzı şiir geleneğinde de sevgi ve inanma vardır. Âşıklar toplumsal ve millî duyarlılığın temsili olmuşlardır. Âşıklar ahlaki disipline sahiptirler. Bu ahlaki disiplin onların toplum tarafından çok sevilmelerine ve saygı görmelerine ve örnek rol model olmalarına katkı sağlamıştır. Vatanın her köşesi onlar için çok kıymetlidir. Vatanlarına olan ulvi sevgi şiirlerinde görülmektedir. Âşıklar

vatansever duygularla eserlerini seslendirirken çevresindekileri de vatanseverliğe özendirici telkinlerde ve öğütlerde bulunmuşlardır.

Benden selâm söylen Aydın iline

Top kara zülüflü mayalarına

Bizim ilde çakır doğan olamaz

Yavru şahin konar sarp kayalarına (Öztelli, 2005: 60-15).

Bireydeki memleket ve vatan sevgisi kişiyi içerisinde yaşadığı toplumla duygusal anlamda bağlılığını kuvvetlendirmektedir. Değerler eğitimi bağlamında Karacaoğlu'nın bu eserinde vatanseverlik duygusunun içselleştirilerek okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Vatan sevgisi kişinin içinde yaşadığı toplumla olan aidiyet duygusunun ve gönülden iletişiminin yansımasıdır.

Şahı sensin dilberlerin emesi

Gözüme görünmez dünya varısı

Şimdi bizim ilin kara çalısı

Gül oldu, gidelim bizim illere (Öztelli, 2005: 71-30).

Memleket sevgisi insana duygu yoğunluğu katar. Karacaoğlu'nın bu dördlüğünde de memleket ve vatan sevgisi hissedilmektedir. Memleket sevgisini bu dizelerle âşık en samimi duygularla yansıtmaktadır. Âşık yurduna o kadar özlem duymakta ve sevgi beslemekte ki memleketinin çalısını bile gül olarak algılamaktadır.

Yaz gelip te beş ayları doğunca

Akar boz bulanık selinden sakın

Gurbet ilde kimse bilmez ahvâlin

Sen dur vatanında, ilinden sakın (Öztelli, 2005: 171-176).

Gurbet iller; zorluğun, var olma mücadelesinin ve hüznün adıdır. Âşık da mısralarında gurbet illerindeki zorlu yaşamı hissettirmektedir. Bu dördlükten vatana olan sevginin gurbet diyarlarda daha çok hissedildiği anlaşılmaktadır. Karacaoğlu şiiirlerinde memleket sevgisinin ve özleminin yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gün çay bulandı, yarın durulmaz

Gurbette ölenin gözü yumulmaz

Muhabbetli dostundan gönül ayrılmaz

Yol ver dağlar, ben sılama gideyim (Öztelli, 2005: 360-437).

Gurbet; yalnızlığı, çaresizliği, özlemi bizlere hatırlatır. Gurbette vefat eden kişinin gözlerinin kapatılmaması o kişinin vatanına olan özlemiyle ilgilidir. Gerçekleştirmek istediği şeylerin yarım kalma durumunun melâli bu dörtlükte Karacaoğlan tarafından betimlenmektedir.

Karacaoğlan der ki, görünen dağlar

Koç yiğit koğasın görenler ağlar

Öldüğüme kaygı etmem ağalar

İman ile gidem, şehit merd'olur (Öztelli, 2005: 400-478).

Vatan için şehit olma Türk toplumunda her daim yüce bir duygu olarak anlamlandırılmaktadır. Karacaoğlan; vatanseverlik değerinin ön planda olduğu ilgili bu dizelerde şehitliği, vatan sevgisini yüceltmektedir.

Sararıp da dökülmüyor gazelim

Gönül der ki diyar diyar gezelim

Soyum Türkmen, Türkmen olsun güzelim

Ölürsem ben o illerde ölürüm (Öztelli, 2005: 420-23(ekler)).

Soyunun güzelliğine sahip çıkma düşüncesini ve özüne kenetlenmeyi Karacaoğlan burada okuyucusuna hissettirmektedir. Âşığın Türkmen illerine olan sevgisinin vatansever bir âşık olmasının yansımasıdır. Âşığın arzusu ölüm anının öz vatan topraklarında olmasıdır.

Benim hasret gurbet dolu vatanım

Âteş-i firkatle eridi benim

Arsa-i aşktayım sevdiğim benim

Pir ile erkânın yoludur şimdi (Erkal, 2018: 57).

Sümmânî’ nin “Şimdi” adlı şiirinde geçen ilgili dörtlükte vatan sevgisi hissedilmektedir. Âşık tarzı Türk şiiri geleneğindeki âşıkların şiirlerinde toplumsal zihniyetin heyecanıyla millî duyguların canlı tutulduğu görülmektedir. Vatanseverlik değeri bireyin ait olduğu ülkesine olan vefalı bir tutumdur.

Çoktan beri terk-i vatan olmuşum

Diyâr-ı gurbette cândan usandım

El kahr-ı çekmekten ömrüm hiç oldu

Aktı çeşmim yaşı nemden usandım (Erkal, 2018: 68).

Aşk için gurbet illere giden Sümmânî vatanından uzak düşmüş olmasından dolayı hüznü olduğunu ve gözyaşlarının sürekli aktığını eserinde belirtmektedir. “Usandım” adlı şiirden alınan bu bölümde âşığın vatan sevgisi ve özlemi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Sümmanî’yem her mesleğin hârâbî

Ben Türkem ne Acem ne de Arâbî

Beni mecnûn etti aşkın şarabı

Sen de bu lezzete yete göresin (Erkal, 2018: 83).

“Göresin” şiirine ait olan bu dörtlükte Sümmânî Türk olduğunu özellikle vurgulayarak kendi milletine ve vatanına olan sevgi bağını göstermektedir. Âşığın milletine olan sevgisini samimi duygularla dile getirdiği görülmektedir.

Bıktım usandım canımdan

Ayrı düştüm vatanımdan

Bizimkiler kavgasından

Sağ selamet çıktı m’ola (Görkem, 2006: 66).

Âşığın “Çığırından Saptı m’ola” adlı şiirine ait olan bu dörtlükte Dadaloğlu’nun vatan, yurt özlemi ve sevgisi görülmektedir. Şiirde iskân edilmeden önceki konulup göçülen yerlere olan hasret hissedilmektedir.

Koç yiğitler cirit oynar dölekte

Geyikleri yaylým eder yaylakta

Bir koku var toprağında, ırmakta

Gözüm yaşı duvarında kala mı (Görkem, 2006: 96).

Dadaloğlu'nun "Dilberlerin Hep de Böyle Âlâ mı" adlı şiirinden alınan bu bölümde yaşantı oluşturulan yerlere olan özlem ve sevgi duygularının hâkim olduğu görülmektedir. Vatan toprağına olan sevgi kişiye güç verir.

Bizim yaylanın kuşuna

Can dayanmaz ötüşüne

Serin yaylalar başına

Kuraydım otağı şimdi (Görkem, 2006: 141).

Dadaloğlu'nun "Vakti Geldi Çağı Şimdi" adlı şiirine ait olan bu dördlükte yurt özlemi anlatılmaktadır. Dadaloğlu ve Avşarların sürgünde olduğu anlaşılmaktadır. Yaylaya gitme zamanının geldiğini ve yaylalarına olan sevginin gücü şiirden hissedilmektedir. Yurt sevgisi şiirde okuyucusuna sunulmaktadır.

Ağaçlar geydi donunu

Kuşlar artırdı ününü

Garip olan vatanını

Anar ağlar şimden geri (Görkem, 2006: 157).

Dadaloğlu'nun "Coşar Çağlar Şimden Geri" adlı eserine ait olan bu dördlükte vatan sevgisinin yoğunluğu hissedilmektedir. Âşığın, yaşadığı yerleri özlemle andığını ilgili dizelerde görülmektedir. Âşıklar ait oldukları toplumlarda toplumsal zihniyetin oluşmasında ve yorumlanmasında aktif rol oynamaktadırlar. Kitlesele hedeflerin oluşmasında âşıkların gücü ve düşüncesi toplum ve birey için kaldıraç görevindedir.

3.2.14. Yardımlaşmak Değeri

Yardımlaşmak, cemiyet içerisindeki bireylerin saygı ve sevgi içerisinde birbirlerine karşı maddi veya manevi destekte bulunmalarıdır. Yardımlaşma duygusu gelişmiş toplumlar güven ve uyum içerisinde gelişme ruhunu yakalamış toplumlardır. Yardımlaşmayı içselleştiren toplumlardaki fertler barış, huzur, güven, sevgi ortamı içerisinde kendilerini

iyi hissederler. Yardımlaşma değeri ile kişiler arası ilişkilerde nefret, kıskançlık gibi negatif enerji yaratan olumsuz duygular gelişmez.

Türk milleti her zaman yardımseverlik konusunda önde olmuştur. İmece usulüyle geçmişten günümüze kadar birbirlerinin işini kolaylaştıran bir millet olma özelliğini korumuştur. Birbirlerine olan sevgi, güven ve yardımlaşma gibi değerlerle göçebe hayatın getirdiği zorlukların üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Bu birlik ve beraberlikten kuvvet doğmuş ve başarılar elde edilmiştir. Küçük bir topluluktan cihana hükmeden bir devletin şanı yükselmiştir. Yardımda bulunma insana bütün güzelliklerin kapısını aralar.

İslamiyet güzel ahlâk dinidir. İslam dini insanlar arasında her dönemde görülen ayrıcalıkları, haksızlıkları, eşitsizlikleri kaldırmış. Kişiler arasında yardımlaşmanın, iyiliğin yayılmasını esas almış. Müminlerin sorumlu ve duyarlı olmalarını tavsiye etmiştir.

İnsan, insani özellikler göstermelidir. Yardımlaşmak, merhamet etmek, şefkat göstermek insanın değerini arttırır. İnsanın, yaratılmışların en şerefli olması bağlamında tefekkür etmesi önemlidir. İnsan düşünen, çevresine duyarlı olan ve sorumluluk bilinciyle hareket edip yardımlaşmaktan çekinmeyen ahlaki değerlere sahiptir.

Âşık tarzı Türk şiir geleneğinin oluşmasında da yardımseverlik, sorumluluk, duyarlılık gibi erdemlerin payı büyüktür. Toplumdaki bireylerin sosyalleşmesinde ve eylemlerinin yükümlülüklerini almada yardımlaşma değerinin olumlu enerjisinin yansımaları vardır. İnsan içinde yaşadığı cemiyetten soyutlanamaz. Âşıkların güçlü gözlem yetenekleri ve toplumsal farkındalıkları neticesinde toplumdaki eşitsizliklere karşı bir tavır sergilenmiş. Âşıklar eserlerinde toplumsal bozuklukları yermekten çekinmemişlerdir. Bunun yanı sıra güzel olan faziletleri de eserlerinde övmeye tabi tutmuşlardır.

Felek çakmağını üstüme çaktı

Beni onulmaz derde bıraktı

Vücudum şehrini odlara yaktı

Yandım atasına, su Leylâ Leylâ (Öztelli,2005: 55-8).

Leylâ sözüyle Leyla ile Mecnun hikâyesini hatırlattığı için telmih sanatı yapılmıştır. Feleğin, Karacaoğlan'da çeşitli dertler bıraktığı görülmektedir. Leylâ temsili olarak sevgili yerine kullanılmış. Ateş ve su ifadeleriyle tezat sanatından da yararlanılarak aşkın

yakıcılığı ön plana çıkarılmış. Âşığın; sevgiliden yardım talep etmesi, su istemesi yardımlaşma değerinin âşık tarzı Türk şiirindeki çeşitli yansımaları olarak tespit edilmektedir.

Haldan anlar isen haldaş olalım

Anasız babasız kardaş olalım

Gurbet gezdi isen yoldaş olalım

Ucu yâr zülfünde yol gerek bana (Öztelli, 2005: 57-10).

Halden anlayabilme ve birbirine yardımcı olma bağlamında yardımseverlik değerinin varlığı bu dizelerin anlamsal örüntüsünde vardır. Fertlerin birbirleriyle anasız babasız kardeş olması, yoldaş olması samimiyet, sevgi ve yardımseverlik gibi güzelliklerin ilgili kişilerde olması gerekir. Karacaoğlan da nitekim bu dizelerde halden anlayabilmenin güzelliğini eserinde harmanlamıştır.

Sallanı sallanı gelmiş pınara

Kadir Mevlâm işimizi onara

Gün doğmadan şavkın düşmüş

Gün, üstüne bir gün daha doğar (Öztelli, 2005: 98-69).

İşlerin kolaylaşması ve güzel bir şekilde sonuçlanması bireyleri mutlu eder. Yardımlaşma değeri; toplumsal dayanışmanın ve iç huzurun sağlanmasında önemlidir. Âşığın bu dörtlükte Mevlâ'dan yardım talep etmekte olduğu görülmektedir.

Salını salını gelir bir gelin

Bizim köye uğramaz mı hiç yolun

Güzel olan bilir dostunun halin

İnsaflı kullardan olman mı gelin (Öztelli, 2005: 184-194).

Karacaoğlan bu dörtlükte bir geline seslenmekte ve insaflı olmasını istemektedir. İnsaflı olma bir nevi kişinin halini anlama durumudur. Anlayışlı ve yardımsever olma toplumsal yaşayış için de kıymetli değerlerdendir. Âşık tarzı Türk şiirindeki şiirlerdeki duyuşsal ve toplumsal dokunuşlar ister bireysel boyutta olsun isterse toplumsal boyutta bireyin

değerlere karşı farkındalığını arttırmasında önemli işlevsel etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Pîr olmayan aşka gelmez

Koç olmayan kurban olmaz,

Yalnız taşla dıvar olmaz

Yoldaş deyi deyi ağlarım (Öztelli, 2005: 301-360).

İnsan tabiatı itibarıyla tek başına olmaktan uzak durur. Karacaoğlan da bu dörtlükte dostluğun, arkadaşlığın, yardımseverliğin önemini vurgulamaktadır. Sosyalleşme arzusu, öğrenmeye istekli olması insanın temel özelliklerindendir. Birey bu öğrenme süreçlerine tüm duyuşsal dinamikleriyle katılmak için yaşamı boyunca çabalar. Çabalama, emek yolculuğudur. İlgili bu süreç yolculuğunda insan başkalarıyla iletişime geçtiği anda yardımsever olmanın ve birlikte başarmanın huzurunu her daim hisseder.

Mürüvvet bahrisin lutf-ı nigârım

Elimden çıkıyor bu ihtiyârım

Dahi senden gayrı yok bir tutarım

Mülkûme velvele salmadan yetiş (Erkal, 2018: 104).

Yardımlaşmak değeri; toplumda barış, esenlik, güven duygularının teminatıdır. Türk toplumu tarihsel süreç içerisinde ecdadını örnek alarak her zaman yardımsever millet olma meziyetini göstermiştir. Türk milletinin sadece kendi milletine karşı değil diğer tüm milletlere karşı da hoşgörü ve yardımseverlik duyguları ile samimi davranıldığı görülmektedir. Yardımlaşma bireyler arası sosyal veya duyuşsal boyutlarda olabilmektedir. Yardımlaşmanın her çeşidi insanı ferahlatır ve huzura kavuşturur. Sümmanî'nin "Yetiş" adlı şiirinin ikinci dörtlüğünü oluşturan bu dizelerde âşık sevgiliden medet ummaktadır. Yârinin mürüvveti, iyilikseverliği ile kendisinin bulunduğu zor durumdan kurtarma durumu şiirde betimlenmektedir. Yardımseverlik değeri dizelerde anlamsal ve duyuşsal varlığını hissettirmektedir.

Kapında zayıf Sümmanî

Lutfunda gözler ihsanı

O dilberin arzumânı

Kevn ü mekânı yandırır (Erkal, 2018: 113).

Sümmânî “Yandırır” adlı şiirinde genel anlamda sevgilinin cilve ve nâzının gökyüzünü, dünyayı etkileyebilmesini mübalağa sanatının imgesel zenginliğinden yararlandığı görülmektedir. Bu dörtlükte aynı anlam çerçevesinde sevgilinin istekleri karşısında âşık çaresiz kalmış ve yaratıcısından yardım istemektedir. Âşık kendisini zayıf ve güçsüz olarak nitelendirmektedir. Yardıma muhtaç insanların genel izlenimi bu dizelerle verilmektedir. Allah’ın ihsanları ile olumsuz şartlardan uzaklaşma inancı vardır. Değerler eğitimi anlamında dua etme, yardım çağrısı, iyilikte bulunma, mürüvvetli olabilme insanı olgunlaştırma bağlamında önemlidir. Olgun insan etrafına ışık saçar. Ait oldukları çevre tarafından benimsenmektedirler.

Yaz bahar ayında çek etti gitti

Acep sılasına giden gelir mi

Kadir Mevlâ’m bize hidayet etse

Kul ednânın muradını verir mi (Görkem, 2006: 150) .

Dadaloğlu’nun “Kul Ednânın Muradını Verir mi” adlı esrine ait olan bu dörtlükte yardımlaşma değerinin var olduğu görülmektedir. Yardımlaşma değerinde kişi mutluluk, huzur, ferahlık gibi güzel duygulara mazhar olmaktadır. Burada âşık Allah’tan yardım istemektedir. Dadaloğlu doğru yola kavuşma inancında yaratıcısına sığındığı görülmektedir.

SONUÇ

Değerler eğitiminin, yaşamın tüm alanında varlığını hissettiren bütünsel bir süreç olduğu görülmektedir. Değerler; bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarının birbiriyle uyumlu bir şekilde gelişme göstermesini sağlamaktadır. Bir yöndeki gelişim diğer alana katkı sağladığında bireyin yaşam alanındaki aktifliği ve farkındalığı arttığı görülmektedir. Değerler, eğitim yelpazesinin disiplinlerarası kazanımlarını süreç içerisinde harmanlayarak sunma alternatifini sağlaması bağlamında önemlidir.

Bilim alanlarının kapsamındaki kazanımlar değerler eğitimi ile sentezlenerek verildiğinde daha kalıcı bir öğrenme gerçekleşmektedir. Gerçek hayatta yansıması olan öğrenme kodlarının oluşmasında değerlerin katkısı büyüktür. Değerleri içselleştiren bireylerden oluşan toplumlarda birlik ve beraberliğin daha güçlü olduğu gözlenmektedir. Birliğin getirdiği güçle ortak yaşantılar artmaktadır. Yaşantı zenginliği farklı alanlarda kolektif çalışma bilincini getirmektedir. Çok boyutluluğun esas alındığı toplumlarda kişiler arası iletişimde samimiyetin hâkim olduğu görülmektedir. İçtenliğin, duyarlılığın, sorumluluğun temsili olan âşıklar Türk halk edebiyatı için önemli değerlerdir. Toplum zihniyetinin hem oluşmasında hem de yaşatılmasında aktif rol alan gönül ehli şahsiyetlerin ait oldukları toplumlar için referans kaynağı oldukları görülmektedirler. Bu çalışmada değerler eğitimi bağlamında âşık tarzı Türk şiir geleneği içerisindeki şiir örnekleri incelenmiştir. Karacaoğlu'nın, Âşık Sümmânî'nin ve Dadaloğlu'nun şiirleri üzerinde çalışılmıştır. Eserler incelendiğinde dizelerde sentezlenen değerlerin toplumdaki bireyler için mesaj niteliğinde olduğu görülmektedir. Âşıklar toplum belleğinin özüdürler. Ait oldukları toplumların yaşanmışlıklarını, hikâyelerini eserlerine yansıttıkları görülmektedir. Şiirlerindeki betimlemelerde, kullandıkları edebi sanatlarda âşıkların toplumsal farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Kendilerini ait oldukları millettten soyutlamadan her daim sazlarıyla, sözleriyle toplumsal birlikteliğe katkı sağladıkları görülmektedir. Karacaoğlu'nın, Dadaloğlu'nun ve Sümmânî'nin eserlerin özünün sevgi değeriyle yoğrulduğu gözlenmiştir. Yapılan çalışma kapsamında âşıkların kalplerindeki sevgiyle milletine, toprağına, dağına, çiçeğine, yurdunun her bir güzelliğine var oldukları toplumların değerlerinin içtenliğiyle baktıkları görülmektedir. Dadaloğlu'ndaki epik anlatım, Sümmânî'deki içtenlik ve Karacaoğlu'daki lirizm eserlerdeki değerlerin etkileyiciliğini artırmaktadır. Değerlerin oluşmasında ve değerlerin

nesilden nesile aktarılması bağlamında âşıklar önemli şahsiyetlerdir. Millî bilincin ve duyarlılığın temsili olan âşıklar Türk halk biliminin kültür deryalarıdır.

Her milletin tarihi ve kültürel motifleri farklıdır. Toplumlar tarihsel süreçte farklılıklarını korudukları müddetçe asimile olmaktan uzak kalmışlardır. Küreselleşmenin hız kazandığı günümüz çağında ortak değerler etrafında kenetlenmenin bilinciyle hareket edilmelidir. Kendi öz kültürünün mayalanmasında aktif rol alan âşıkların eserlerinin daha iyi anlaşılması ve bilhassa gençlere sevdirmesi adına çalışmalar yapılmalıdır. Edebi eserlerin gücünden yararlanma bağlamında kültürel etkinliklerde âşıklara, âşıkların eserlerinin tahlillerine olan ilgi arttırılmalıdır. Ders kitaplarının değerler eğitimi kazanımlarıyla harmanlanması noktasında âşıkların eserlerinden daha fazla yararlanılması elzemdir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda yaratıcı egzersiz, şiir tahlili veya şiir dinletisi gibi eğitsel, sanatsal ve sosyal kulüp faaliyetlerinin yoğunlaştırılması değerlerin anlamlandırılması açısından önem arz etmektedir. Bireylerin ilgi alanlarının değerler bakımından zengin olan halk bilimi eserlerine yöneltilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu tez çalışmasının sonucunda âşık tarzı Türk şiir geleneğinin; kendine özgü millî ve manevi ortak değerler etrafında kenetlenen fertlerin yetişmesindeki aktif rolünün güçlü etkisinin varlığı tespit edilmiştir. Tek tip kültür milletleri öz benliğinden uzaklaştırmaktadır. Yüzyıllar içerisinde âşıkların rolünün çok değişmediği görülmektedir. Âşıkların her zaman toplumun sözcüsü konumunda oldukları, sosyal farkındalıklarının ve sorumluluklarının eserlerinde harmanladıkları görülmektedir. Değerler eğitimi ve âşık tarzı Türk şiir geleneğinin ortak gayesinde sadece güzel vakit geçirme, eğlenme olmadığı, kolektif gelişim odaklı amaçların olduğu gözlenmiştir. Tam da bu noktada birçok işlevsel paydada buluşan değerler eğitime ve âşıklık geleneğine olan farkındalığın artırılması gerçeği önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada Karacaoğlu, Sümmânî, Dadaloğlu'nun şiirlerinde öne çıkan adalet, bilimsellik, aile birliğine önem verme, duyarlılık, sevgi, vatanseverlik, yardımlaşmak gibi değerlerin tematik iletilerle harmanlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Âşıkların eserlerindeki adalet değeri bazen sevgiliden bazen yöneticiden bazen de yaratıcıdan talep edilen anlayış olarak görülmektedir. Âşıklık geleneğindeki şiirlerin özünde millî birlik ve beraberliğin, toplumsal mutluluğun sağlanmasının önemli olduğu tespit edilmiştir. Dadaloğlu'nun şiirlerindeki adalet değerinin toplumsal yansımaları epik bir söyleyişle kendisini göstermiştir. Dadaloğlu'ndaki adalet arayışının mücadelecî çabayla varlığını gösterdiği

eserlerden anlaşılmaktadır. Dadaloğlu'nun adalet için mücadelesi, Dadaloğlu'nu yurduna bağlı olan Türkmen aşiretlerinin savunucusu durumuna getirmiştir. Dadaloğlu'nun yaşadığı yüzyılda toplumsal adalet anlayışını sağlama süreçleri Karacaoğlu ve Sümmânî' deki adalet çabasına göre daha zor şartlardan geçtiği sonucuna varılmıştır. Duyarlılık değerinin de etkiyle âşıklar toplumsal gelişmelerle kendilerini bütünleştirmişlerdir.

Âşıklar millî ve manevi duygularla bakış açılarını oluşturmuşlardır. Aile bağının içtenliğiyle âşıklar var oldukları toplumla kaynaştıkları ve genel anlamda birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Birlik ve beraberlik içerisinde yaşayabilmede aile birliği önem arz etmektedir. Aile birliğine önem verme değeri; âşık tarzı Türk şiir geleneğindeki eserlerde genellikle nasihat verme, doğruyu bulma, âşığın kendisini değerlendirme şeklinde görülmektedir. Aile birliği değerinin birlik ve beraberliği sağlayan kazanımları âşıkların eserinde varlığını göstermektedir. Âşıkların şiirlerindeki aile birliğine önem verme değeri; anne baba sevgisi, eş sevgisi, kardeş sevgisi şeklinde çekirdek aile zemininde görülebildiği gibi obaya ve beye olan sevgi gibi daha toplumsal boyutlarda da görülebilmektedir. Toplumların bütünsel gelişimlerinde ortak duygu ve düşüncelerin yaşantıların zenginleşmesinde etkili olmaktadır. Deneyimlenen tecrübelerle değerlerin kazanıldığı ve içselleştirildiği görülmektedir.

Karacaoğlu, Sümmânî, Dadaloğlu'nun şiirlerinde bilimsellik değerinin; öğrenme, farkındalık, doğruyu algılayabilme ve anlama şeklinde âşıkların şiirlerine yansıdığı gözlenmiştir. Bilimsellik değeri ile toplumların öğrenme motivasyonlarının güçlü olduğu görülmektedir. Karacaoğlu, Sümmânî, Dadaloğlu' nun eserlerinde öğrenme bilincinin yansımaları olması bağlamında âşıkların yaşam boyu öğrenme süreçleri topluma rol model olmaktadır.

Doğruluk, hoşgörü, saygı, sevgi, kanaatkârlık gibi değerlerin âşıklık geleneğindeki şiirlerde güzelliklere ulaşma, daha barışçıl bir yaşama kavuşma, nitelikli toplum olabilme gayeleri etrafında harmanlandığı görülmektedir. Doğruluk, kanaatkârlık, sabır, sevgi gibi değerler âşıkların şiirlerinde anlamsal zenginlikle şiirlere yansıdığı belirlenmiştir. Karacaoğlu'da daha çok beşeri aşkın lirizminin çağrışımları, Sümmânî'de tasavvufun yansıması olarak öğreticiliğin gerçekliği, Dadaloğlu'nda ise mücadelecî yapının epiksel anlatımı hâkimdir.

Karacaoğlu, Dadaloğlu, Sümmânî gibi geleneğin yetiştirdiği âşıklar gönüllerinden gelen sevgiyle ait oldukları toplumun değerlerinin oluşmasında, yaşatılmasında, aktarılmasında sorumluluk ve duyarlılık abideleri olarak rol model oldukları görülmüştür. İncelenen şiirlerde tabiata, anneye, vatana, obaya, yiğitlere, atlara gibi kâinattaki tüm canlı ve cansız varlıklara duyarlılıkla yaklaşıldığı belirlenmiştir. Karacaoğlu’da tabiatın öğelerine ve güzellere olan duyarlılığın daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Dadaloğlu’nda da tabiat, âşğın yaşadığı coğrafya duyarlılık bilincinin yansımasının sonucu olarak şiirlerde görülmektedir. Dadaloğlu’nda toplumda yaşanan olaylara olan duyarlılığın daha yoğun olduğu saptanmıştır. Âşık Sümmânî’de duyarlılık değerinin; sosyal ahlâk, öğüt verme, kötülüklerden uzak durma, dine duyarlılık şeklinde yansımaları tespit edilmiştir. Karacaoğlu, Sümmânî, Dadaloğlu’nun eserlerinde vatana, kültüre, tabiata olan duyarlılık samimi duygularla ifade edildiği görülmektedir. Vatansever, yardımsever olan âşıklar Türk milletinin değerlerinin teminatıdır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat. ve Sakaoğlu, Saim. (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, Erman. (1996). *Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği(1966-1996) ve Aşık Feymani*. Adana : İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Artun, Erman. (2018). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aslan, Ali.(2016). *Âşık Şeref Taşlıova'nın Şiirlerindeki Değer Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi* (yüksek lisans tezi). YÖK tez merkezinden edinilmiştir(445990).
- Bebek, Ahmet.(2020). Dadaloğlu Şiirleri 'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları İçin Şiir Önerileri(yüksek lisans tezi). YÖK tez merkezinden edinilmiştir(637808).
- Boratav, Pertev Naili.(1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çağlayan, Ahmet. (2013). *Ahlâk Pusulası Ahlâk ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çibik, Burcu.(2017). *Âşık Yalınayak'ın Şiirlerinde Değerler eğitimi* (yüksek lisans tezi). YÖK tez merkezinden edinilmiştir(470955).
- Çobanoğlu, Özkul.(2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*. İstanbul:3F Yayınevi.
- Dilmaç, Bülent. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Düzgün, Dilaver. (2016). “Âşık Edebiyatı”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Oğuz M. Öcal.(Ed.) Ankara: Grafiker Yayınları, s. 287-344.
- Erkal, Abdülkadir. (2018). *Narmanlı Âşık Sümmânî*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Fuat, Mehmet. (1995). *Karacaoğlu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Görkem, İsmail. (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu Bütün Şiirleri*. İstanbul: E Yayınları.
- Güler, Ahmet. Halıcıoğlu, Mustafa Bülent ve Taşkın, Serkan. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günay, Umay. (2021). Türkiye’de Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güngör, Erol. (1995). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Güngör, Erol. (1997). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, Erol.(2018). *Doktora, Doçentlik, Profesörlük Tezleri*. Ankara: Yer-su Yayınları.
- Hökelekli, Hayati. (2013a). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hökelekli, Hayati. (2013b). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- İbn Miskeveyh. (2013). *Tehzibu'l Ahlak, Ahlak Eğitimi*. A.Şener, İ.Kayaoğlu ve C.Tunç(çev.),İstanbul: Büyüyen Ay.
- Karagöz, İsmail. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Karaman, Fikret. Paçacı, İbrahim. Canbulat, Mehmet. Gelişgen, Ahmet. Ural, İbrahim. (Kurul). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kaymakcan, Recep. ve Meydan, Hasan. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Küçükkaya, Cihat. (2014). *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* (yüksek lisans tezi) .YÖK tez merkezinden edinilmiştir (385965).
- Özdemir, Ahmet Zemci. (2007). *Avşarlar ve Dadaloğlu*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztelli, Cahit. (2005). *Karacaoğlan Bütün Şiirleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Şimşek, Esmâ (2016); “Âşık Veysel’in Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S.9, İstanbul, s.117-126. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.328241>.
- Topçu, Nurettin. (2017). *Ahlâk*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uraz, Murat. (1960). *Sümmani ile Gülperi*. İstanbul: Halk Kitapçılık.
- Yaman, Ertuğrul. (2014). *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, Mehmet. (2002). *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Hatice GÖKTÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Fırat Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Karacaoğlu ve Dadaloğlu'nun Şiirlerinde Duyarlılık ve Sevgi Değerleri (Makale)	